

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SOSYAL MEDYA KULLANIMININ KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE BİREYİN
MAHREMİYET ALGISINA ETKİLERİ: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat ÜLKER

Ağustos - 2020

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SOSYAL MEDYA KULLANIMININ KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE BİREYİN
MAHREMİYET ALGISINA ETKİLERİ: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat ÜLKER

Ağustos - 2020

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SOSYAL MEDYA KULLANIMININ KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE BİREYİN
MAHREMİYET ALGISINA ETKİLERİ: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat ÜLKER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR

Ağustos - 2020

GÜMÜŞHANE

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR danışmanlığında, **Murat ÜLKER** tarafından hazırlanan “**Sosyal Medya Kullanımının Kişilerarası İletişimde Bireyin Mahremiyet Algısına Etkileri: Gümüşhane Üniversitesi Örneği**” isimli bu çalışma, ... / / 2020 tarihinde yapılan lisansüstü tez savunma sınavı sonucunda **Oy Birliği / Oy Çokluğu** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Unvanı Adı SOYADI (Başkan-Danışman)

.....

Unvanı Adı SOYADI (Üye)

.....

Unvanı Adı SOYADI (Üye)

Lisansüstü tez savunma sınavında başarılı bulunarak kabul edilen bu tezin ciltlenmiş hali, /..... /..... tarihli ve / sayılı Enstitü Yönetim Kurulu toplantısında görüşülmüş ve Tez Yazım Kılavuzuna uygun bulunarak onaylanmıştır.

.

.. / .. /

.....

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “Sosyal Medya Kullanımının Kişilerarası İletişimde Bireyin Mahremiyet Algısına Etkileri: Gümüşhane Üniversitesi Örneği” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

../ ../ 2020

.....

Murat ÜLKER

ÖNSÖZ

"Sosyal Medya Kullanımının Kişilerarası İletişimde Bireyin Mahremiyet Algısına Etkileri: Gümüşhane Üniversitesi Örneği" adlı yüksek lisans tez çalışmamızda günden güne yaygınlaşan ve hayatın önemli bir parçası haline gelen sosyal medyanın bireyin mahremiyet anlayışındaki rolü üzerinde duruldu. Bu bağlamda mahremiyet ve mahremiyetle ilişkili kavram olan kamusal alan kavramı, sosyal medya kavramı, sosyal medyanın mahremiyet ile ilişkisi, sosyal medyayı mahremiyete yönelik tehdit konumuna getiren gözetim olgusu işlendi. Sosyal medyanın bireyin mahremiyet algısı üzerindeki rolü, mahremiyet kaygıları gibi konular üniversite öğrencileri örnekleminde incelendi.

Tez çalışmasıyla ilgili bu bilgilerin ardından ders dönemim ve tez çalışmamda yardımlarını esirgemeyen, gelişimime katkı sunan, öğrencisi olmanın şansını her daim hissettiğim saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Gülsüm Çalışır'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Yüksek lisans ders dönemimde derslerine keyifle katıldığım saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Ersin Diker'e teşekkür ederim. Hayatıma ve eğitimime olan desteklerinden dolayı başta kıymetli annem Mehtap Ülker ve babam Cengiz Ülker olmak üzere tüm aileme teşekkürü borç bilirim. Lisansüstü eğitimimdeki katkılarından dolayı çocukluk arkadaşım Arş. Gör. Savaş Yavuz'a, sınıf arkadaşım Merve Yağmur Alban'a ve benim için çok değerli olan Ezgi Doğan'a teşekkür ederim.

Tez çalışmamın daha iyi bir dünya idealine katkı yapması dileğiyle.

Gümüşhane - 2020

Murat ÜLKER

ÖZET

ÜLKER, Murat. Sosyal Medya Kullanımının Kişilerarası İletişimde Bireyin Mahremiyet Algısına Etkileri: Gümüşhane Üniversitesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (XCV + 95)

İletişim teknolojilerindeki olağanüstü gelişimle birlikte ortaya çıkan sosyal medya, günümüzde insan yaşamının ayrılmaz parçası konumuna gelmiştir. Beraberinde getirdiği yenilikler ile geleneksel medya araçlarından farklı olarak kullanıcıya karşılıklı etkileşim imkânı tanınması, içerik üretme ve paylaşma olanağı sunması sosyal medyanın bu denli yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Sosyal medya sağladığı avantajların yanı sıra bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. İnsan canlısı açısından önemli bir değer olan mahremiyetin sosyal medyada ihlali ve dönüşümü bu sorunlardan biridir. Kullanıcıların sosyal medyada paylaşımını yaptıkları içerik ve enformasyonun boyutu mahremiyet sınırlarını ihlal eder hale gelmiştir. Bireyin mahremiyeti olarak konumlandığı öğeler sosyal medyayla birlikte kamusal olarak paylaşımın konusu olmuştur. Dolayısıyla sosyal medya bireyin mahremiyet anlayışını dönüştüren etken olmuştur.

Çalışma, sosyal medya platformlarından biri olan Instagram'ın, bireyin mahremiyet anlayışı üzerindeki rolüne odaklanmakta ve bu süreçte yaşanan mahremiyet dönüşümünü üniversite öğrencileri çerçevesinde incelemektedir. Sosyal medyada bireyin temsili, bireyin günlük yaşamındaki konumu, bireyin mahremiyet anlayışı, sosyal medyanın mahremiyete yönelik tehdit oluşu ve bireyin mahremiyet anlayışı üzerindeki rolü belirlenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda çalışmanın birinci bölümünde kamusal alan ve mahremiyet kavramları, ikinci bölümde sosyal medyaya ve onu mahremiyete yönelik tehdit edici araç konumuna getiren gözetim olgusu incelenmiştir.

Araştırma özellikle bireyin sosyal medya kullanımıyla mahremiyet algısında yaşanan dönüşüme odaklanmıştır. Buradan hareketle çalışmanın temel amacı çalışma

problemini desteklemektedir. Sözü edilen konunun ortaya çıkarılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırma sonucu elde edilen bulgular ise, görüşmelerin yapıldığı üniversite öğrencilerinin mahremiyet algıları, sosyal medya profillerinin kendilerini temsili, sosyal medyanın mahremiyetlerinde dönüşüme yol açıp açmadığı ve sosyal medyanın mahremiyetlerine yönelik tehdit olup olmadığı doğrultusunda mahremiyet kaygıları ile sınırlıdır.

Bu doğrultuda demografik bilgilerden ve 6 araştırma sorusundan oluşan görüşme formu ile 20 Şubat 2020- 5 Mart 2020 tarihleri arasında katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Örneklem seçiminde herhangi bir demografik sınırlama yapılmamış olup, kolayda örnekleme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme kapsamında 15'i kadın, 15'i erkek birey olmak üzere 30 katılımcıya araştırma soruları yöneltilmiştir. Katılımcılardan alınan yanıtlar ses kayıt cihazı yardımıyla kaydedilerek deşifre edilmiştir. Yapılan araştırmada üniversite öğrencilerinin Instagram'ı çoğunlukla kişilerarası iletişim aracı olarak kullandığı anlaşılmıştır. Aynı zamanda sosyal medya profilinin üniversite öğrencilerini temsil ettiği tespit edilmiştir. Katılımcıların mahremiyeti en çok özel alan ve yakın çevreyle ilişkilendirdikleri anlaşılmıştır. Sosyal medyanın mahremiyet üzerindeki rolüne bakıldığında katılımcıların mahremiyet algılarının sosyal medya tarafından dönüşüme uğradığı sonucu elde edilmiştir. Ayrıca katılımcıların, sosyal medyayı kişisel bilgi ve içeriklerin kolay erişildiği bir mecra olmasından dolayı mahremiyetlerine yönelik tehdit olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Mahremiyet, Kişilerarası İletişim, Instagram

ABSTRACT

ÜLKER, Murat. Individuals in the Interpersonal Communication of Social Media Use Effects on Privacy Perception: Example of Gümüşhane University, Master Thesis, 2020, (XCV + 95)

Social media, which emerged with the extraordinary development in communication technologies, has become an integral part of human life today. With the innovations it brings, unlike traditional media tools providing intercommunication opportunities, content production and opportunity to share has been effective in the widespread use of social media. In addition to the advantages it provides, social media has brought along some problems. Violation and transformation of privacy, which is an important value in terms of humanity, on social media is one of these problems. The content and information that users share on social media has become a violation of privacy limits. The items that are positioned as the privacy of the individual have been opened to public together with social media and became the subject of sharing. Therefore, social media has been the factor that transformed the individual's understanding of privacy.

This study focuses on the role of social media tools on the individual's understanding of privacy and examines the transformation of privacy in this field within the framework of university students. It focuses on the representation of the user of the profile of social media and its position in the daily life of the individual, the understanding of the privacy of the individual, the threat of social media on privacy and the role of the individual on the understanding of privacy. In this sense, in the first part of the study, the concepts of public space and privacy, in the second part, the surveillance phenomenon that made it a threatening tool for social media and privacy was examined. The research focused especially on the transformation of the individual's perception of privacy through the use of social media. Thus, the main purpose of working supports the problem of work. The aim of the study is to reveal the subject in

question. The findings obtained from the research are limited to privacy concerns in terms of privacy perceptions of university students, where the interviews are conducted, whether social media profiles represent themselves, whether they lead to transformation in the privacy of social media, and whether there is a threat to the privacy of social media.

Accordingly, face-to-face interviews were held between 20 February 2020 and 5 March 2020 with an interview form consisting of demographic information and 6 research questions. No demographic limitation was made in sample selection and convenience sampling technique was used. Within the scope of the semi-structured interview, research questions were asked to 30 participants, 15 of whom were women and 15 of whom were men. The responses received from the participants were recorded and decoded with the help of a voice recorder. In the research, it was concluded that university students regard social media as an interpersonal communication tool. It was also determined that the social media profile represents university students. It was understood that the participants mostly associated privacy with the private area and the immediate environment. Considering the role of social media on privacy, the results of the participants' perceptions of privacy have been transformed by social media. It was also determined that the participants saw social media as a threat to their privacy.

Keywords: Social Media, Privacy, Interpersonal Communication, Instagram

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL VE ONAY	III
BİLDİRİM	IV
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VIII
İÇİNDEKİLER	X
TABLolar LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMUSAL ALAN VE MAHREMİYET.....	5-27
1.1. Kamusal Alan Kavramı	5
1.1.1. Farklı Perspektiflerden Kamusal Alan.....	7
1.1.1.1. Jürgen Habermas'ın Burjuva Kamusal Alanı	8
1.1.1.2. Negt ve Kluge'nin Proleter Kamusal Alanı.....	9
1.1.1.3. Hannah Arendt'in Agonistik Kamusal Alanı	11
1.1.2. Kamusal Alan- Özel Alan İlişkisi.....	12
1.1.3. Alternatif Kamusal Alan Olarak Yeni Medya	14
1.2. Mahremiyet Kavramı.....	17
1.2.1. Mahremiyete Kuramsal Yaklaşımlar	19
1.2.2. Mahremiyetin Kategorileri	22

1.2.2.1. Bireysel Mahremiyet.....	22
1.2.2.2. Mekânsal Mahremiyet.....	23
1.2.2.3. Enformasyon Mahremiyeti	24
1.2.3. Kitle İletişim Araçları ve Mahremiyet İlişkisi	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. KİŞİLERARASI İLETİŞİM ARACI OLARAK SOSYAL MEDYA VE GÖZETİM28-51

2.1. Kişilerarası İletişim ve Sosyal Medya.....	29
2.1.1. Kişilerarası İletişim Kavramı.....	29
2.1.2. Sosyal Medya ve Genel Özellikleri	32
2.1.3. Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar	34
2.1.4. Sosyal Medya ve Mahremiyet İlişkisi	36
2.1.5. Instagram	37
2.1.5.1. Instagram Özellikleri.....	39
2.1.5.2. Instagram Uygulamaları.....	40
2.2. Gözetim Toplumu.....	41
2.2.1. Gözetim Olgusu	41
2.2.2. Gözetim Toplumunda Gözetim Pratikleri	44
2.2.2.1. Panoptikon	45
2.2.2.2. Sinoptikon	46
2.2.2.3. Süperpanoptikon	48
2.2.2.4. Omniptikon	49
2.2.3. Sosyal Medyanın Mahremiyet Üzerindeki Rolüne İlişkin Yapılan Çalışmalar	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOSYAL MEDYA KULLANIMININ BİREYİN MAHREMİYET ALGISINA ETKİLERİ: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ53-68

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	53
3.2. Araştırmanın Yöntemi	54
3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	55
3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	56
3.5. Araştırma Soruları	56
3.6. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yöntemiyle Elde Edilen Bulgular.....	57
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	70
KAYNAKÇA	77
EKLER	
EK 1. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Proje Onay Formu	90
EK 2. Görüşme İzin Formu ve Görüşme Soruları	93
ÖZGEÇMİŞ.....	95

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Fuchs'un Gözetim Çalışmaları	44
---	----

GİRİŞ

Arapça mahrem sözcüğü ve ondan türemiş olan mahremiyet kavramı literatürde yakın kişi ve kişiye dair olanın gizliliğini, özerkliğini ve kontrolünü niteleyen mahremiyet, tarihsel süreçte aile, ev ve kadın ile özdeşleştirilmiştir (Göle, 2016: 157). Bunun yanında mahremiyet bireye ilişkin olduğu için, bireyi doğrudan ilgilendiren her şey mahremiyet olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bireyin kişisel bilgilerinden bireysel ilişkilerine kadar her türlü enformasyon mahremiyet kapsamına girmektedir.

Temel bir insani korunma güdüsü olarak örtünme eylemi mahremiyetle ilişkilidir ve bu anlamda mahremiyet insanlık tarihi kadar geriye götürülebilir. Ancak mahremiyete yönelik kavramlaştırmalar 16. yüzyılda kentleşme ile kendini göstermektedir (Kütükoğlu, 2019: 197). Mahremiyet, tarihsel süreçte meydana gelen sosyo-kültürel ve politik gelişmelere göre şekillenmiştir. Kentleşmenin getirdiği kalabalık şehir yaşamı ve modernleşmenin öne çıkardığı bireyle birlikte dönüşen mahremiyet kendisini mimariden bireysel ilişkilere kadar her alanda göstermiştir. Ev mekânı içerisinde aile fertlerine özel olarak odalar şeklinde bölünmeler yaşanmış, ortak alanda yaşayan aile üyeleri odalarına çekilmiştir. Mahremiyetin dönüşümü teknoloji, kitle iletişim araçlarının gelişmesi gibi etmenlerce devam etmiştir.

Mahremiyet, bireyin kendisine ait enformasyonu kimlerle ne kadar paylaşacağını belirleyen, diğer kişilerle ve toplumla ilişkisini düzenleyen, kültürel özellikleri yansıtan bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin kendisine dair her şeyi barındırmasından dolayı mahremiyet, içerdiği konular bağlamında ilgili alanlara göre bölümlenmiştir. Bunların ilki olan bireysel mahremiyet, bireyin bedenini, doğal durumunu, duygu ve düşüncelerini temsil etmektedir. İkincisi olan mekânsal mahremiyet ise, diğer insanların bireye erişim mesafesini, dış tehditlerden izole oluşunu ve mahremiyetin fiziki alana yayılarak somutlaştığı yeri ifade etmektedir. Üçüncü ve son olarak enformasyon mahremiyeti ise, bireye ait özel nitelikte her türlü bilginin korunma ve yayılma kontrolünün bireyin inisiyatifinde olmasını nitelemektedir (Rosenberg, 1992: 201). Mahremiyetin tam anlamıyla var olabilmesi için farklı

temsiliyeti olan bu mahremiyet türlerinin her birinin bütün olarak korunması gerekmektedir.

20. yüzyılın sonunda iletişim ve telekomünikasyon teknolojilerinde geniş ölçekli gelişmeler yaşanmıştır. Bu teknolojilerin gelişim ve yayılımı radyo, televizyon, telefon gibi geleneksel iletişim araçlarından çok daha hızlı yaşanmış, dolayısıyla topluma yansımaları da paralel biçimde daha etkili olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan internet teknolojisi ve dolayımında sosyal medya özellikle önemlidir. Web 2.0 teknolojisinin ürünü olan sosyal medya, geleneksel iletişim araçlarının aksine kullanıcıya içerik üretme, üretilen içeriği diğer kişilerle paylaşma, kolay, etkili, düşük maliyetli iletişim ve etkileşim imkanları sunmaktadır. Bu yönüyle sosyal medyayı kullanıcıları şekillendirmektedir.

Geleneksel iletişim araçlarıyla ortaya çıkan iletişim imkanları, sosyal medyanın zaman ve mekân sınırlamalarını ortadan kaldırmasıyla daha da yaygınlaşmıştır. Sosyal medya aracılığıyla dünyanın herhangi bir yerindeki olay anlık olarak küresel çapta yayılabilmektedir. Kullanıcılar ilgilerine ve kullanım amaçlarına göre bulunduğu yerden diğer kişileri takip edebilmekte, iletişim ve etkileşim kurabilmektedir. Birey doyum sağlamak amacıyla sosyal medya aracılığıyla diğer kişi ve konular hakkında dolaşımda olan enformasyonu alınabilmekte, kendisine ait enformasyonu bu platform üzerinden dolaşıma sokabilmektedir. Bu gibi işlevleri sosyal medyanın günümüzdeki yaygın kullanımını açıklamaktadır.

Sosyal medyanın bu gibi işlevleri onun olumlu özellikleri olarak görülebilir. Ancak sosyal medya pek çok olumsuzluğu da barındırmaktadır. Örnek olarak mahremiyet üzerinde kurduğu baskı ve neden olduğu dönüşüm verilebilir. Sosyal medya kullanıcısı birey, çok daha fazla kişi tarafından takip edilmek, profillerine beğeni toplamak için koruması gereken mahremiyetini paylaşım konusu yapmaktadır. Yaşamının evlenmek, ölüm gibi önemli anlarını, ilişkilerini, tatillerini, mutluluk ve üzüntülerini, ilgilerini ve hatta evinin en mahrem köşelerini, günlük rutinleri gibi mahremiyetinin parçası olan öğeleri sosyal medya platformuna ve diğer kullanıcılara sunmaktadır. Kişinin kendisine ait enformasyonu bu denli alenileştirmesi mahremiyete yönelik bir takım tehditleri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla sosyal medya biçimlerinin bireylerce daha dikkatli şekilde kullanılması gerekmektedir.

Bu anlamda sosyal medyanın bireyin mahremiyet algısı üzerindeki rolünü anlamak amacıyla çalışma, üniversite öğrencileri açısından ele alınmaktadır. Sosyal medya platformlarından biri olan Instagram kullanıcısı üniversite öğrencilerinin sosyal medya profili aracılığıyla temsilini, sosyal medyanın günlük yaşamlarındaki konumunu, mahremiyet anlayışlarını, sosyal medyada mahremiyetlerine yönelik kaygı durumlarını ve sosyal medyanın mahremiyet anlayışlarını üzerindeki rolünü ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Araştırmanın problemi de bu bağlamda biçimlenmektedir. Çalışma, sosyal medyayı sadece üniversite öğrencileri çerçevesinde ele alması bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın "Kamusal Alan ve Mahremiyet" başlıklı birinci bölümünde mahremiyetle yakın ilişkisi olan kamusal alan kavramının tanımının yanı sıra Habermas'ın "Burjuva Kamusal Alanı", Arendt'in "Agonistik Kamusal Alanı", Negt ve Kluge'nin "Proleter Kamusal Alanı" yaklaşımlarına, kamusal alan-özel alan ilişkisine, yeni medyanın oluşturduğu alternatif kamusal alana değinilmiştir. Bölümün devamında mahremiyet kavramı tanımlamalarına, mahremiyete yönelik kuramsal yaklaşımlara, bireysel, mekânsal ve enformasyon mahremiyeti boyutlarına, mahremiyetin kitle iletişim araçlarıyla ilişkisi ele alınmıştır.

"Kişilerarası İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya ve Gözetim" başlığını taşıyan ikinci bölümde, kişilerarası iletişim tanımlamaları, kişilerarası iletişim aracı olması bağlamında sosyal medya açıklanmaya çalışılmıştır. Sosyal medyaya yönelik eleştirel yaklaşımlara ve sosyal medyanın mahremiyetle ilişkisine yer verilmiştir. Ardından sosyal medya platformlarından biri olan Instagram, özellikleri ve uygulamaları bağlamında ele alınmıştır. Sonrasında mahremiyete tehdit oluşturması bakımından gözetim toplumu bağlamında gözetim olgusu, gözetim pratikleri olarak panoptikon, sinoptikon, süperpanoptikon, omnipoptikon kavramları açıklanmıştır. İkinci bölümün sonunda ise, sosyal medyada mahremiyet konusunda yapılan çalışmalara değinilmiştir.

Çalışmanın son ve araştırma kısmı olan üçüncü bölümde üniversite öğrencilerinin mahremiyet anlayışları üzerinde sosyal medyanın rolü değerlendirilmiştir. Bu bağlamda üniversite öğrencilerinin mahremiyet kavrayışları, sosyal medyanın onlar için ne ifade ettiği, profillerinin kendilerini temsil durumu, sosyal medyanın mahremiyet üzerindeki rolüne ve mahremiyete yönelik tehdit olarak algılanış düzeyine yer verilmiştir. Çalışmanın başlıca amacı sosyal medyanın üniversite

öğrencisi bireylerin mahremiyet anlayışı üzerindeki rolünü anlamaktır. Sosyal medya mecrasında mahremiyet konusunu üniversite öğrencileri bağlamında araştıran çalışma sayısı sınırlıdır. Sözü edilen çalışmalar çeşitli sosyal medya platformları üzerinde yoğunlaşmakla birlikte tamamına yakınında nicel araştırma yöntemi olan anket uygulanarak veri toplanmıştır. Kalan az sayıdaki araştırmada nitel yöntem olan görüşme yöntemiyle veri edinilmiştir. Bu çalışma ise, yalnızca Instagram kullanıcısı üniversite öğrencileri üzerinde araştırma yapmaktadır. Bu anlamda diğer çalışmalardan ayrılmakta ve önemli görülmektedir.

Belirlenen amaç doğrultusunda araştırma soruları oluşturulmuştur. Instagram kullanıcısı üniversite öğrencilerinin sosyal medyanın yaşamlarındaki yerini, sosyal medya ile aralarındaki bağı, mahremiyet anlayışlarını, sosyal medyanın mahremiyete tehdit potansiyelini ve mahremiyetin dönüşmesindeki rolünü ortaya çıkarmaya yönelik araştırma soruları hazırlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın sözü edilen konular ile sınırlı kaldığı söylenebilmektedir.

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi uygulanmıştır. Araştırma doğrultusunda hazırlanan araştırma soruları demografik bilgilerin yanı sıra 6 sorudan oluşmaktadır. Hazırlanan sorulara uzman görüşleri doğrultusunda araştırmaya uygun şekilde son hali verilmiştir. Araştırma kapsamında 15'i kadın, 15'i de erkek birey olmak üzere 30 katılımcı ile 20 Şubat 2020- 5 Mart 2020 tarihleri arasında yüz yüze görüşülerek sorular yöneltilmiş, gerek görüldüğünde sorulan ara sorularla toplanan veriler değerlendirilmiştir. Araştırmadan çıkarılan sonuçlara göre sosyal medya mecrasında mahremiyete yönelik ihlallerin azaltılması ve bireylerin bilinçli sosyal medya kullanıcısı olabilmesi için öneriler getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMUSAL ALAN VE MAHREMİYET

Sosyal bir varlık olmasından dolayı insan, diğer insanlarla ilişki kurarak inşa edilen toplumun parçası olmaktadır. Birey, diğer bireylerle bir aradalığın doğal sonucu olarak yaşam sahasını, kendisine ait şeylerin alanı (özel alan) ve diğerleriyle paylaşımın yapıldığı, ilişki kurulduğu ortak alan (kamusal alan) olarak ayırmaktadır.

Kamusal alan ve özel alan kavramlarına değinilmeden yapılacak olan mahremiyet olgusunu açıklamaya dönük herhangi bir çalışma, kuşkusuz bir yönüyle eksik kalacaktır. Çünkü mahremiyet olgusu özel alanla ilgilidir. Özel alan ve kamusal alan kavramları temsil ettikleri sahalar bakımından ayrışık olmalarına rağmen, kavramlardan biri diğerinin aleyhinde alanını genişletebilmektedir. Bunun nedeni sözü edilen kavramların tarihsel süreçte çeşitli toplumsal dönüşümler sonucu anlamlarını yitirerek sınırlarının silikleşmesidir. Bu anlamda insanların özel yaşama ait şeyleri kamusal alana taşımaları mahremiyet ihlallerini gündeme getirmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde kamusal alan, özel alan ve mahremiyet kavramları kuramsal anlamda ele alınarak bu kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Kamusal Alan Kavramı

Kamusal alan ile ilgili tanımlama yapılırken, birçok konuda yaşanıldığı gibi görüş ayrılıkları, anlatım farklılıkları ve özellikle farklı bakış açıları devreye girmekte, her düşüncenin özgün bir kamusal alan anlayışı oluşmaktadır. Kamusal alan kavramını tanımlamaya "kamu" sözcüğünden başlamak, kavramın anlamlandırılmasına önemli katkı sağlayacaktır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'e göre "kamu" sözcüğü; halk, amme ve umum gibi kelimelerin karşılığı olarak kullanılmaktadır (www.tdk.gov.tr). Bu sözcüğe açıklama getiren isimlerden biri olan Arendt, birbiri ile özdeşlik içinde olmayan; ancak ilişkili olan iki farklı tanımlama yapmaktadır. Bu tanımlamaların ilkinde kamu, her şeyin ve herkesin görülebilir olmasıdır. Diğer tanımlamada ise kamu, geniş anlamda herkes için ortak olan mekânsal temsil etmektedir (Arendt, 2012: 97). Onat'a (2013:

10) göre ise kamu sözcüğünün yarattığı ilk çağrışım, devletin kendisi veya devletle ilgili olandır.

Sıkça kullanılan “kamu kurumu” ve “kamuya ait olan” sözcüklerinin akla ilk devlet ile onun organlarını getirmesinin sebebi, kamu malları ve kamuya açık alanların devlet aygıtının denetiminde olmasıdır. Oysa Habermas’ın bakış açısına göre kamusal alan, öncelikle toplumsal yaşamda kamuoyunun içinde yaratıldığı alandır (Özbek, 2004: 33).

1962’de yayımlanan "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" kitabında Jürgen Habermas tarafından tartışılan "Kamusal Alan" (Öffentlichkeit) kavramının kullanımı ancak 1980’nin ikinci yarısından itibaren ilgili çevrelerde yaygınlık kazanmıştır. Bu kavram ile Habermas, herhangi bir kısıtlama durumu olmadan ve bireylerin eşit şekilde devletle ilgili konularda özgürce konuşup eleştiri yapabildikleri, herkesçe erişilebilir bir durumu işaret etmektedir (Onat, 2013: 14). Bir başka deyişle Habermas kamusal alanı toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama serbestisi teminat altına alınmış bir alanı tanımlamaktadır. Kamusal alan kavramı ile toplumsal yaşam dahilinde kamuoyuyla benzeşen bir şeyin yaratılabildiği bir alan tarif edilmektedir. Katılımcıların erişimine yönelik herhangi bir engelin olmadığı bu alanda bireylerin kamusal gövde oluşturarak bir araya geldikleri her eylem durumunda kamusal alanın parçaları varlık bulmaktadır (Habermas, 2018: 98). Özbek’in Craig Calhoun’dan (1992: 423) aktardığına göre kamusal alan, sivil toplumun içinde oluşan özgül bir alanı temsil etmektedir. Buna göre kamusal alan, politik sorunların çözülmesini amaçlayan etkin bir rasyonel-eleştirel düşünceyi tetikleyecek kültürel ve toplumsal örgütlenme alanıdır (Özbek, 2004: 32).

Dacheux (2012: 23-24) ise, kamusal alanı meşrulaştırma işlevinin yapıldığı yer olarak görmektedir. Bu işlev ile kastedilen, bireylerin tartışabilecekleri, politik adaylarını tanıyabilecekleri ve istenç duyulan enformasyonu edinebilecekleri yerdir. İkincil olarak "politik cemaatin yeri" ifadesiyle, farklı dini ve etnik kökleri olan cemaatlerin birleşerek, politik bir cemaat meydana getirdikleri simgesel alanı tarif etmektedir. Son olarak "politikanın görünürlük kazandığı sahne" olarak tanımladığı kamusal alan, politikacıların ortaya çıkmak için zemin bulduğu ve kamusal sorunlara çözümler sundukları alandır. Bunların toplamında Dacheux, kamusal alanı bir kurum

olarak değil, toplumun tümüne açık ve gelişim gösteren bir alan olarak tanımlanmaktadır.

Kamusal alan; müşterek sorunlar için akıl yürütmenin var olduğu, rasyonel tartışmaların yapıldığı ve bu süreç ile ortak kanaatin oluşturulduğu, mekân ve araçların belirlendiği ortak yaşam alanıdır (Karadağ, 2006: 27). Keane'e göre ise, içinde şiddet barındırmamak kaydıyla her türlü iletişim biçiminde iktidar mücadele ve karşılaşmaları, meşruluğu olan kamusal alan olarak yorumlanmaktadır (Kejanlıoğlu, 2004: 97). Nitekim kamusal alanı Habermas, bireylerin kamusal sorunları ve ortak çıkarı tartışmak için toplanmaları şeklinde görmektedir. O kadar ki, kamusal alanın konuşma yoluyla politik katılımın sahnelendiği bir tiyatro olduğu görüşündedir (Sarıbay, 2000: 6).

Kamusal alanın ne olduğuna dönük pek çok yaklaşım olmasına rağmen, Türkiye'deki toplum-devlet yapısını önceleyerek yapılan tanımlamalar ya mevcut değil ya da yeterli değildir. Yapılan tanımlamalar Batı tipi toplumlar odak alınarak ve çok yönlü yapıldığı için Türkiye'deki toplumsal yapıya uyarlanmasının kimi zorlukları bulunmaktadır. Türkiye'de kamusal alanın sınırlarına ilişkin tartışmalar; meclis, ordu ve üniversiteler üzerinden yapılmaktadır (Onat, 2013: 2).

Kamusal alana dönük yapılan tanımlamaların çok yönlü olması, kavramın net bir şekilde değerlendirilememesine yol açmaktadır. Bu muğlaklık kavramı açıklamaya yönelik farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Kamusal alanın tanımını, işlevini, kapsam ve çerçevesini belirleyen tek bir yaklaşım yeterli olmayabilir. Ancak tanımlamalar genel hatları itibarıyla kamusal alanı, bireyin toplum ile ilişki kurduğu, özel alanının dışına çıkabildiği bir saha olarak nitelendirmektedir.

1.1.1. Farklı Perspektiflerden Kamusal Alan

Sosyal bilimlerin konusu olan pek çok olay ve olguda olduğu gibi kamusal alana yönelik farklı yaklaşımlardan söz etmek mümkündür. Söz konusu yaklaşımlardan herhangi biri tek başına salt doğru olarak kabul edilemeyeceği için bu konuda yaptıkları çalışmalar alanda genel kabul gören Jürgen Habermas'ın "Burjuva Kamusal Alanı", Oscar Negt ve Alexander Kluge'nin "Proleter Kamusal Alanı" ve Hannah Arendt'in "Agonistik Kamusal Alanı" kuramsal yaklaşımlarına daha detaylı bakmak faydalı olacaktır.

1.1.1.1. Jürgen Habermas'ın Burjuva Kamusal Alanı

Jürgen Habermas'ın kamusal alan kavramlaştırması burjuva toplumunun oluşumuyla ilişkilidir. Habermas'ın kamuoyu ve kamusalılık kavramlarını tarihsel gelişmeler paralelinde açıkladığı ve ideal olarak tanımladığı kamusal alan, burjuva kamusal alanıdır. Habermas kamusal alan yaklaşımında, toplum içinde bireylere ve bireyler arasında meydana gelen olaylara odaklanarak yaklaşımını rasyonel insan üzerinde temellendirmektedir. Rasyonel insan, kamusal alanda kendisiyle ilgili özel konular üzerinde hem eleştirel hem de rasyonel bir şekilde tartışabilmektedir. Habermas toplum içerisinde burjuva kamusalılığını açıklarken, dönemin rasyonalitesini anlatmaktadır. Bu yaklaşım ile toplumdaki bireylerin çoğu tarafından gerçekleştirilen eylemleri uygun hale dönüştüren kodlara bakmaktadır (Habermas, 2018: 59-60).

Kamusal alanı tarihsel bir bakış açısı ile yorumlayan Habermas (2018: 95-97), kamusal alan ile özel alan ayrışmasının ilk kez burjuva toplumu döneminde görüldüğünü vurgulamaktadır. Ortaçağ Avrupa sosyolojisinde özel alanın dışında bir kamusal alan düşüncesinin net olarak oluşmadığını ve bu dönemde hükümdarın iradesinin kamusal olarak kabul edilmesinin bir rastlantı olmadığını söylemektedir. Habermas, Ortaçağ Avrupa'sında iktidar erkinin kamusalılığı bünyesinde temsil etmesiyle birlikte özel alan ve kamusal alan ayrımı yapmanın söz konusu olmadığını belirtmektedir. Habermas'a (2018: 99) göre bu kamusal alan temsili bir kamusal alandır ve doğrudan hükümdarın varlığı ile ilişkilidir. Temsili kamusal alan, bireylerin fikirlerini özgür biçimde ifade edip tartışabildiği bir kamusal alan değildir. Habermas'ın idealleştirmiş olduğu kamusal alan Ortaçağ Avrupa'sındaki temsili kamusal alandan bu yönüyle farklıdır (Olgun, 2017: 46-47).

Feodal düzenden kapitalist düzene geçişle kamusal topluluk büyümüş, yeni konu ve aktörler kamusal alanda yer bulmuştur. Bu süreç kamusal alanda yapısal bir dönüşüme neden olmuştur. Kamusal topluluk genişledikçe doğrudan yapılan tartışmalar yerini medya aracılığı ile gerçekleştirilen dolaylı müzakerelere bırakmıştır (Habermas, 2018: 100). Bu siyasal kamuyu ve iktidar kaynağının halk olduğu tartışmalarını güçlendirerek belli oranda başarı kazanmıştır. "Bu tartışmalar burjuva toplumunun belirli bir noktasında meydana gelip, bazı menfaatler kümelenmesinin neticesi olarak burjuva anayasal devlet yapısına" (Habermas, 2018: 101) girilmiştir. Fakat Sennett

(2016: 36) kamusal alanın oluşumuna yönelik olumlu gelişmelerin seyri 19. yüzyıl kapitalizmi dönemiyle tersine dönmeye başladığını açık şekilde ifade etmektedir.

Habermas'ın tarihsel süreç olarak ele aldığı kamusal alan değişime uğramıştır. Belli tarihsel dönemde geçerlilik kazanan burjuva kamusal alanı yeni ekonomik, toplumsal ve teknolojik (medya) gelişmeler sonucunda dönüşüme uğramıştır (Habermas, 2018: 104). Bu aşamadan sonra geçerli olan kamu, sivil toplumun inşa ettiği farklılıkları olan bir kamudur. Farklılaşmış olan bu kamu sadece politik eksenle sınırlı değildir. Aynı zamanda kültürel, toplumsal ve bireyin oluşumuna yönelik alanları da içinde barındırmaktadır. Bu bakımdan Habermas'ın kamusal alan modeline göre seçkin bir kamusal topluluğun politik büyüklüğüne odaklanarak yapılacak kamusal alan tanımlamaları eksik kalacaktır (Meadowcroft, 2002: 188).

Sözü edilen eksikliğin giderilmesi için burjuva kamusal alanına alternatif olabilecek kamusal alan modellerine bakmak gerekir. Bu anlamda Habermas'ın burjuva sınıfıyla idealleştirdiği kamusal alandan etkilenen ancak ona karşıt konumlanan Negt ve Kluge'nin proleter kamusal alan yaklaşımı farklı bir bakış sunması bakımından önemli görülmektedir.

1.1.1.2. Negt ve Kluge'nin Proleter Kamusal Alanı

Oscar Negt ve Alexander Kluge'un "Kamusal Alan ve Tecrübe" isimli eserlerinde ele aldıkları kamusal alan modeli, Marksist bir yaklaşım ile işçi sınıfı üzerine kurmuşlardır. Proleter kamusal alan modeli, Habermas'ın burjuva sınıfına teslim ettiği kamusal alanı işçi sınıfının kontrolüne bırakmaktadır. Çünkü Negt ve Kluge'a göre üretim ilişkileri içinde fikir beyan etmek ve politikaya talepleri doğrultusunda yön vermek proletaryanın hakkıdır. Onlar çalışmalarında, tüm kamusal alan türlerine, işçi sınıfının hangi ölçüde faydalanabildiği ve egemen sınıfın çıkarlarını kamusal alan aracılığı ile nasıl koruduğu çerçevesinde bakmaktadırlar (Çelik, 2013: 4-5).

Negt ve Kluge'ye (2018: 27) göre *kamusal alan, mücadelelerin savaş dışı yollarla karara bağlandığı yerdir*. Bu bağlamda yazarların burjuva kamusal alanına karşıt konumlandıkları proleter kamusal alanı, burjuva kamusal alanı altında kalan işçi sınıfının mücadele alanı olarak nitelenmektedir (Karakaş, 1998: 181). Diğer yandan Negt ve Kluge, kamusal alanı bir alandan ziyade daha çok bir süreç olarak ele almakta

ve tek bir kamusal alanın aksine zamansal işaretlere dayanan farklı kamusal alan tiplerinin olduğunu ifade etmektedir (Hansen, 2004: 177).

Negt ve Kluge'nin proleter kamusal alanını diğer kamusal alan yaklaşımlarından ayıran bir diğer özelliği de kamusal-özel alan ikiliğine itiraz etmesidir. Çünkü günlük yaşam ve iş yaşamında kazanılan gerçek toplumsal tecrübeler bu gibi ikilikleri aşmaktadır (Minarlı, 2019: 208). Ayrıca bu ayrımı yapan kamusal yaklaşımların çelişki yapısı hem aile ve iş hayatındaki gibi yaşamsal çıkarları göz ardı etmekte hem de evrensellik iddiasında bulunarak kapitalist üretimin çıkarlarıyla birleşmektedir (Çığ, 2012: 173).

Negt ve Kluge çalışmalarında kamusal alanı egemen politik kamusal alan, alternatif kamusal alan ve karşıt-kamusal alan olmak üzere üçe ayırır. Bu ayrıma göre politik kamusal alan, tarihsel olarak devlet aygıtı içinde toplanmış baskıcı iktidar gücünü eleştiri yoluyla denetim altında tutma ve dönüştürme amacındaki demokratik muhalefetin zemin bulduğu alandır (Yükselbaba, 2012: 161). Alternatif kamusal alan ise, küreselleşmenin ulus devletlerde sebep olduğu sorunları bireylerin lehine ele alan ifade ve eylemlerin alanıdır. Bu kamusal alan sınıf dışı olmasına karşın, sınıflar arası eşitsizliğe ve toplumsal yapı içerisinde bir sınıfın diğerine tahakkümüne karşı taraf olmakta ve mücadelesini demokratik yolla vermektedir (Özbek, 2004: 34). Üçüncü ve son olarak karşıt-kamusal alan, emek-sermaye çatışması üzerine kuruludur. Sınıf mücadelesi odak alınarak antikapitalist, ortak ve kurucu niteliği olan politik ifade ve eylemlerin yapıldığı alandır. Burjuva kamusal alanının karşısında konumlanması ile karşıt kamusal alan, ortak dayanışma ve alternatif ilişkiler yaratmaktadır (Çöteli, 2017: 25).

Negt ve Kluge kamusal alan çalışmalarında Habermasçı burjuva kamusal alanına karşıt olmasına rağmen kavramsallaştırmalarından faydalanmışlardır. Ancak Habermas'ın "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü" isimli eserinden daha önce yayınlanan ve kamusal alan üzerine çalışmaların diğer bir temeli sayılabilecek Hannah Arendt'in "İnsanlık Durumu" eserine hiçbir referansta bulunmamışlardır (Minarlı, 2019: 201) Bu teorik tercihin pek çok sebebi olabilir; ancak aşağıda ele alınacağı gibi Arendt'in emek ve iş eylemini söz konusu yazarların aksine özel alanın konusu olarak nitelemesi güçlü bir ayrım noktası gibi gözükmektedir.

1.1.1.3. Hannah Arendt'in Agonistik Kamusal Alanı

Kamusal alanı ele alan, detaylandıran ve kendi anlayışına göre bir kamusal alan tanımlaması yapan isimlerden biri de Hannah Arendt'tir. Arendt'in özgün kamusal alan yaklaşımına bakmadan önce kamu kavramına kısaca değinmek gerekmektedir. Arendt'in anlamlandırmasına göre kamu, hiçbir şekilde kimseye ait olmayan, ancak bir şekilde varlık gösterebileceğimiz alandır. Kamu, insanları hem birbirine bağlayan hem de birbirlerinden ayıran şeydir (Arendt, 2012: 96). Kamu kavramına bu şekilde açıklama getiren Arendt, kamusal alanını inşa ederken Antik Yunan Polisi'ndeki Agora'yı ve ailenin temsilcisi olarak erkeği odak almıştır. Agonistik kamusal alan anlayışında erkek, kamusal alanı meydana getiren yapı taşlarındandır. Arendt kamusal alanı tanımlarken, insanların özgün yönlerinin öne çıktığı ve birbirleriyle etkileşimde bulunarak kamusal ve politik figürler olarak birlikte oluşturdukları alanı işaret etmektedir (Yükselbaba, 2012: 119-120).

Arendt, kavramlaştırdığı kamusal alanı Antik Yunan'daki Polis yaşamı içinde inşa etmektedir. Polisteki toplumsal yaşam verileri bağlamında birey etkinlikleri emek, iş ve eylem olarak kategorize edilmektedir. Bu şekilde sınıflandırılan etkinliklerin uygulanma zemini buldukları alanları kamusal ve özel alan olarak ikiye ayırmıştır. Bu bakımdan insanı motive eden kamusal alanın iki temel niteliği vardır. İlki sürekli olarak çabaladığı, biyolojik döngüyü sürdürmek mecburiyetinde olduğu emek harcama safhasından sıyrılmak, ikincisi ise kendini sınama sahasına sokarak eyleminin geribildirimini görebilmektir (Şen, 1998: 66).

Emek ve iş, insan yaşamının sürdürülebilirliği bakımından zorunlu oldukları için Arendt tarafından özel alan içinde değerlendirilmiştir. Eylem ise Arendt tarafından kamusal alan içine dahil edilmiştir. Bu kavramlaştırma da eylem politikayı temsil etmektedir. Politikanın var olabilmesi için özgürlük olmazsa olmazdır. Özgürlüğün olmadığı yerde eylem ve politika kavranamaz (Arendt, 2012: 75-77). Arendt tam bu noktada kamusal alanı, politikanın ve özgürlüğün alanı olarak tarif etmektedir (Yükselbaba, 2008: 230).

Özgürlük, Yunan Antikitesinde idealize edilen kamusal alan modelinin üzerine inşa edildiği kavramlardan biridir. Arendt'e göre özgürlük kendisini en eksiksiz şekilde eylemde gösterebilir. Ancak eylemin gerçekleşebilmesi bireyler arasında özgür ilişkiler kurulmasına bağlıdır (Berktaş, 2015: 710). Benhabib'e (1996: 241) göre de Antik

Yunan Polisi'nde özgürlük, bireylerin bir arada bulundukları, yeni ilişkilerin oluştuğu eylemler anlamına gelmekte ve kamusal alanda bireyin varlığını temsil eden politik bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle özgürlük kamusal alanda ancak eylem ile deneyimlenebilir. Birey özel alanın zorunluluğundan ayrılıp, kamusal alana girdiğinde özgür kimliğine kavuşmaktadır (Demir, 1998: 211).

Kamusal alanı açıklamaya yönelik girişimlerin özel alana değinilmeden yapılamadığı açık şekilde görülmektedir. Ele alış şekilleri farklı olsa da her kamusal alan modelinde bir biçimde özel alan konumlanmaktadır. Bu durum kamusal alan ile özel alan arasında ister karşıtlık ister ortaklık üzerine kurulmuş olsun bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

1.1.2. Kamusal Alan- Özel Alan İlişkisi

Kamusal ve özel alan kavramlarına yönelik tanımlamalar genel olarak bu iki kavramın birbirine karşıtlığı üzerinden yapılmaktadır. Kamusal ve özel alanın sınırlarının belirlenmesinde Rousseau, Locke ve Hegel öncü isimler olmuşlardır. Bu isimler kamusal ve özel alan kavramlaştırmalarında sosyal yaşamın iki ayrı alanını ve bu alanların egemenlerini tanımlamaktadırlar. Rousseau ve Hegel'e göre özel alan çocukların, kadınların ve hareket kısıtlılığı olanın alanı iken; kamusal alan devletin, politikanın ve erkeğin alanı olmuştur. Locke da benzer bir ifade ile özel alanı fedakârlığın, merhametin ve duygusallığın sembolü olan kadının alanı olarak, kamusal alanı da sözleşmenin, mübadelenin ve rasyonelliğin ortaya çıktığı erkeğin alanı olarak tanımlamıştır (Çaha, 1998: 81).

Toplumsal yapı, kamusal ve özel alan arasındaki kapsam farkının belirlenmesinde oldukça önemlidir. Geleneksel yapıdaki toplumlarda kamusal alan, özel alan tarafından daraltılmaktadır. Özel alanın kamusal alana oranla çok daha geniş olduğu gözlemlenmektedir. Ekonomi, eğitim, kültür gibi pek çok sosyal yaşamın konusunu bir arada bulunması özel alanın kapsamını genişletmektedir. Modern toplumlarda ise özel alan bu fonksiyonlarını kaybettiği ölçüde daralmaktadır. Kamusal alan, özel alanın dışına çıktıkça etkinliği artmaktadır (Tassin, 2012: 84).

Karşıtlık ilişkisi üzerine kurulan kamusal ve özel alan kavramlarını çözümsel olarak ayırt etmek için *görünürlük* ve *kolektiflik* olmak üzere iki kriterden söz etmek mümkündür. Görünürlük ile kastedilen şey; açık olan, ortaya çıkarılan ve erişilebilir

olandır. Kolektiflik ile ise, bireysel olan ile toplumsal olanı, bireye ilişkin olan ile toplumsal yarara dönük olan arasındaki ayrımı ortaya koymak anlatılmaktadır. *Görünürlük ve kolektiflik* kriterlerinin kamusal ve özel alan ayrımını yapmasının yanı sıra kamusal ile özel alanın dönemsel olarak birbiri içinde oluştuğunu gösteren işlevi de bulunmaktadır (Özbek, 2004: 45-46). Kamusal ve özel alanın bu dönemsel iç içe oluşuna Habermas da benzer şekilde dikkat çekmektedir. Habermas idealleştirdiği burjuva kamusal alanının çöküşünü, özel alana ait şeylerin kamusal alana taşınması ve birbirinin sınırlarını ihlal ederek, iç içe geçmeleri olarak yorumlamaktadır (Habermas, 2018: 253).

Kamusalın ve özelin alanını-anlamını açıklamaya yönelik tartışmalarda bu iki kavram her ne kadar karşıt olarak gösterilmiş olsa da belli düzeyde ilişki ve ortaklığa da sahiptir. Kamusal ve özel alanı, varlıkları birbirlerine dayanan ikili bir yapı olarak düşünmek mümkündür. Arendt, kamusalın ve özelin belli tarihsel dönemlerde iç içe geçtiğinden, sınırlarının belirsizleşmesinden söz etmektedir (Berktaş, 2002: 102). Dolayısıyla mekân, kamusal ve özel alanın sahasını belirlemede önemli bir yere sahip olmaktadır. Habermas özel alan kavramını bir mekân olarak ev ile ilişkilendirerek, mekânın önemini vurgulamaktadır. Özel alan, evin ve ailenin mahremiyetine aitken; kamusal alan, sabit bir coğrafi konuma gereksinim duymaktadır (Timur, 2008: 64). Habermas, burjuva kamusunda idealleştirdiği kamusal alanın, toplum ve devletin çatışma alanında ancak özel alanın içinde olacak şekilde oluştuğunu ifade etmektedir. Kamusal ve özel alanın aralarında oluşturdukları ortak paydada yeni bir siyasallaşma sürecine giren toplumsal bir alan yaratılmaktadır (Habermas, 2018: 251).

Günümüzde aile, kamusalın bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Çaha'ya (2018: 122) göre birey kamusal alana aidiyeti aileye olan birey olarak değil, hakları tanımlanmış bir yurttaş olarak katılmaktadır. Aile bireye kimlik kazandırmadaki kaynak olma özelliğini yitirmektedir. Evlilik, çocuk hakları, kadın hakları gibi hukuksal düzenlemeler ile aile kamusal alana çekilerek özel alanın sahası daraltılmaktadır. Sarıbay (2000: 8) bu konuda bir adım daha ileri giderek, kamusal-özel alan karşıtlığının geride bırakılarak, dönemin kültürüne uyumlu olabilecek "kamusalın özelleşmesi, özelin kamusallaşması" kavramlarına duyulan ihtiyacın varlığına dikkat çekmektedir.

Kamusal alanın varlığının dayanağı özgür kamusal iletişimin varlığıdır. Kamusal iletişimin mümkün olması ise, kamusal bilginin oluşmasını, aktarılmasını ve etkinliğini

sağlayacak belirli iletişim araçlarının varlığına bağlıdır (Timisi, 2003: 144). Bu bağlamda internetin son yıllarda yaygın bir iletişim aracı olarak kullanılması ve internet teknolojisiyle ortaya çıkan yeni medyanın toplumsal özgürleşmeyi sağlayacak kamusal bir iletişim aracı olup olmadığı tartışma konusudur.

1.1.3. Alternatif Kamusal Alan Olarak Yeni Medya

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile geleneksel medya organlarına alternatif olarak gelişen ve pek çok yönden farklılık içeren medya araçlarına yeni medya denilmektedir (Kamçılı, 2009: 53). Kavram 1970'li yıllarda iletişim çalışmaları yapan araştırmacılar tarafından literatüre kazandırılmıştır. Bu yıllarda kavrama yüklenen anlam, 90'lı yıllarda bilgisayar ve internet teknolojilerinin kazandığı ivme ile gelişime ve dönüşüme uğramıştır (Dilmen, 2007: 121). Dijk (2006: 8), yeni medyanın geleneksel medyadan en ayırt edici özelliğinin telekomünikasyon sistemlerini, veri akışını ve kitle iletişimini tek bir medya aracında toplaması olduğunu dile getirmektedir. Günümüzde cep telefonlarının sahip olduğu kapasite düşünüldüğünde bunun tam olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yeni medya olarak adlandırılan bu iletişim teknolojileri, adı geçen tarihlerden sonra yaşanan toplumsal dönüşümleri çözümlemek için yapılan pek çok akademik ve kuramsal çalışmada odak noktası olmuştur. Özgül'ün (2012: 4529) deyimiyle medya, hem kendisini üreten sistemin izdüşümlerini görebileceğimiz bir anlam yaratma pratiği hem de sistemin şekillendirilmesinde ve tekrar üretilmesinde etkin bir araçtır. Bu bağlamda medyanın bir türevi olarak yeni medya da kendisini üreten toplumu yansıtmakta ve bu toplumu kesintisiz olarak yeniden üretmektedir.

Sürekli olarak gelişim içinde olan iletişim teknolojileri modern insanı olumlamacı bakışa göre birbirlerine yaklaştırırken, eleştirel yaklaşıma göre gittikçe yalnızlaştırmaktadır. Modern insan için yeni medya, yaşadığı dünyayı anlamlandırmanın, kimliğini inşa etmenin, toplumsal olandan haber almanın, insanlar ile iletişim kurmanın, başka bir deyişle var olmanın aracı olmuştur (Dahlberg, 2011: 863). Bu bağlamda yeni medyanın sanal bir kamusal alan olma potansiyelini görmek önem arz etmektedir (Özgül, 2012: 4530). Benzer şekilde internet teknolojisinin ürünü olarak yeni medyanın sanal bir kamusal alan oluşturduğunu ileri süren Bacık'a (2003: 30) göre, egemen gücün karşılaştığı sınırlama ve düzenlenme konusundaki teknik

zorluklar, katılımın önünde yaş, cinsiyet, sınıf aidiyeti, statü gibi engel ve kuralların olmayışı kamusal bir alan oluşturmaya için yeni medyaya olanak tanımaktadır.

Gelişen internet teknolojisinin ürünü olarak yeni medya, bilgiye erişilebilirlik bakımından geleneksel medya araçlarına göre etkinliğini kanıtlamıştır. Bu etkinlik, geleneksel medyanın kamuoyu oluşturma işlevini yeni medyaya bırakmasına neden olmuştur. Sosyal medya gibi yeni medya platformları kamuoyu oluşturma bakımından yeni olanaklar yaratmaktadır. Köse'ye (2007: 269) göre yeni medya teknolojileri ile birlikte kamusal ilişkin ifade ve tartışma sınırları genişlemiş, sanal ortamda söylenen söz veya yapılan tartışma sanal bir uzamda yayılmaktadır. Göksu'da (2016: 41) paralel olarak kullanıcıların sosyal medya ağları ile güncelle, politikaya, toplumsala ilişkin ortak konularda tartışmalara katıldığını ve bu etkileşim süreciyle sosyal medya içinde sanal formda bir kamusal alan oluşturulduğundan söz etmektedir.

Daha önce belirtildiği gibi kamusal alanın oluşması için gündem belirlemede herkesin özgür ve eşit katılımına ihtiyaç duyulmaktadır. Kamusal alanda var olmak isteyen aktörler için ayırım gözetmeyen "herkes" kavramının tüm yönleriyle kendisine en fazla yeni medyada yer bulduğunu ifade eden Köchler'e (2013: 225-226) göre, modern kamusal alanda geleneksel ölçütlerle tanımlanmış kimlik kendisine yer bulurken yeni medya, özgünlüğünü ortaya koyan, farklılıkların marjinalite görülmesi endişesiyle gizlemeyen kimliklere de yer açmaktadır. Dolayısıyla modern kamusal alana katılamayanlar yeni medyada kamusal aktör olabilmektedir. Bu bakımdan yeni medya türevi olarak sosyal medyanın alternatif bir kamusal alan yaratma işlevi önemlidir, çünkü sosyal medya içinde inşa edilen sanal kamusal alana katılım geleneksel kamusal alana göre çok daha başarılıdır (Aydoğan, 2011: 78).

Yeni medyanın çok daha kapsayıcı bir kamusal alan yarattığına inananlar Buchstein'e (2016: 37) göre yeni medyanın dört önemli niteliğini savunmaktadırlar: (a) Kontrol dışı tartışma zeminine imkân tanınmasıyla baskıcı egemen güce karşı bağımsızlık, (b) erişim kolaylığı, (c) tabana yayılabilme yetisiyle eleştirel bir kamusal alana imkân vermesi ve (d) evrensel erişim potansiyeli taşıması. Yeni medyaya yüklenen bu nitelikler daha etkin bir kamusal alan yaratma iddiasının teminatı olarak görülmektedirler.

Özbek (2015: 608-609) ise yeni medya araçlarına, kamusal etkileşim ve iletişimi sağlayarak günümüz dünyasında kamuoyu oluşturmada etkinliklerini artırmaları

yönüyle yaklaşmaktadır. Toplumun iletişim yönü ele alındığında kamusalılık, eleştirel akıl yürütmenin yanında itaat, isyan, çatışma, anlaşma, dayanışma, müşterek duyuşsal algılama gibi süreçleri de kapsayan iletişim biçimlerini barındırmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında, yeni medyanın şekillendirdiği kamusal ilişkiler ağı yeni kamusal alanlar üretme potansiyeli görülmektedir.

Yeni medyanın kamusal alan yaratma potansiyelini olumlayan görüşlere karşın bu potansiyele ciddi eleştiriler getiren görüşler de bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarının tam anlamıyla sağlıklı bir kamusal iletişim için işlevsel olmadığını düşünen Habermas, kamusal alanın sınırlarını genişletmenin iletişim ile mümkün olacağını; ancak iletişim eyleminin bazı özellikleri barındırması gerektiğini vurgulamaktadır. Habermas kaynağı iletişim olan kamusal müzakere için şu noktaların önemine dikkat çekmektedir; (a) geniş kitle katılımı, (b) kamusal sorunlara hakîm olma, (c) fikir paylaşımı için müzakere etme, (d) müzakerelerde her birey için iktidar ilişkilerinden soyutlanmış eşit koşullar yaratma, (e) üzerine müzakere yapılan konuda fikir birliğine veya rasyonel yargılara varma (Hasdemir, 2008: 129-131). Habermas (2018: 311), İşlevsel bir kamusal iletişim için gerekli gördüğü bu ilkelerin, kitle iletişim araçları ile tam olarak gerçekleşmediğini düşünmektedir. Kitle iletişim araçları ve dolanımında yeni medyayla gerçekleştirilecek konuşma ve müzakere eylemine herkesin katılımının eşit şekilde sağlanamayacağını iddia eden McChesney (2013: 66) bunun özgürlüğü kısıtlayabileceğini ifade etmektedir.

Yeni medya mecrasında gerçekleştirilen müzakere sürecinde herkesin eşit ifade hakkına sahip olmasını olumlamak sorunludur. Çünkü yeni medyada müzakerenin gündemi kısıtlanmamıştır ve kitlesel söylem hakîm olmuştur. Böylesi bir kitlesel söylem içinde birey ve düşüncesi etkinlik gösterememektedir (Narin, 2018: 244). Bu durum kamusal alan için koşul olan aktif bireyi edilgen bireye dönüştürmektedir. Statüleri eşitlenmiş birey sayısının fazlalığı da yeni medyanın kamusal alan olarak görülmesi için yeterli değildir. Statü farkları eşitlenen bu bireyler yeni medya mecrasında söylemsel olarak katılım sağlasalar bile kamusal meselelerde eyleme geçmede isteksiz olmaktadır (Aksaray, 2011: 417).

Yeni medyada oluşan kamusal alana ilişkin tartışmalarda *mekân* ögesi önemli bir noktadadır. Kamusal alan sınırlarının belirgin olduğu dönemlerde *mekân* belli bir coğrafi konuma işaret etmektedir. Klasik kamusal alan anlayışında pazar yeri, tiyatro,

meclis, mahkeme, üniversite, sosyal kulüpler, kahvehaneler gibi mekânlar kamusal alan olarak adlandırılmaktadır (Ünüvar, 1998: 188). Yeni medya böyle bir fiziksel mekân düzlemine sahip değildir. Yeni medyada oluşan kamusal alanın mekândan soyut durumu onun kamusal alan olmadığını göstermez, ancak bu alanda iletişim kuran bireyler fiziki bir aradalıktan yoksundurlar. Bu sebeple bireyler arasında yüz yüze ilişkilerdeki gibi bağ kurulamamaktadır (Ekinci, 2018: 32).

Diğer taraftan bireyin varlığının fiziksel sunumunun olmayışından dolayı yeni medya iletişimine katılanların gerçek kimliklerinden emin olunamaz. Bireyler anonim ve ya sahte kimlik inşa ederek iletişim sürecinde yer alabilirler (Gökçe, 2012: 46). Bu nedenlerden dolayı yeni medya kamusalılığına eleştirel yaklaşanlar, yeni medyanın klasik kamusal alanın rolünü üstlenemeyeceğini düşünmektedirler. Bu anlamda sosyal medyada kamusal olanla yakından ilişkili mahremiyete de bunun yansımalarının olması beklenebilir.

1.2. Mahremiyet Kavramı

Mahremiyet kavramını açıklamaya sözcüğün kökü olan mahrem kavramından başlamak daha anlaşılır bir tanımlama olacaktır. Arapça’ da sıfat olan *mahrem* sözcüğü, *haram* sözcüğünden türemiştir. İslami literatürde haram sözcüğü; yasaklı olan, dini ve ahlaki normlara aykırı olan, girilmesi ve dokunulması yasaklı olan (Kaplan, 2017: 5) anlamlarına gelmektedir. Mahrem sözcüğü ise, Türk Dil Kurumunun çevrimiçi sözlüğünde (www.tdk.gov.tr) başkalarıyla paylaşılmayan, gizlilik, gizli olan şey anlamlarında kullanılmaktadır. Duman'a (2011: 149) göre mahrem; gizli, herkese söylenilmez, herkes tarafından bilinilmemesi gereken anlamına gelmektedir. Yılmaz'a (2011: 131) göre ise mahrem ve mahreme dair olan her şey, ahlaki düzlemde bir yere konumlandırılmaktadır. Anlaşıldığı üzere mahrem sözcüğü, ahlaki boyut kazanmış bir kavrama karşılık gelmektedir.

Köken olarak mahrem gibi Arapça olan mahremiyet sözcüğü Türk Dil Kurumunun çevrimiçi sözlüğüne göre, *gizli olma durumu, kişisel gizlilik*(www.tdk.gov.tr) anlamlarına gelmektedir. Kavramı tanımlamada sıkça kullanılan gizlilik; mahremiyeti oluşturan, sınırlarını belirleyen ve bu sınırları koruyan şeydir. Bauman (2011: 38) mahremiyeti, bireyin kendi krallığı, diğerlerinden saygı gördüğü, sadece kendi egemenliğinde olan topraklar olarak tanımlamaktadır. Yüksel'e

(2009: 286) göre ise mahremiyet; kişinin diğerkleri nazarında sahip olduğu tanınırılık, ulaşılabilirlik ve ilgi seviyeleriyle ilgili bir insanlık durumudur. Mahremiyet; bireyin düşünce özgürlüğü, bedeni ve kişisel bilgileri üzerindeki kontrolü, gözetimden kaçınması ve itibarını koruması ile ilgili konuları içermektedir (Solove, 2008: 2).

Mahremiyeti tanımlamaya yönelik çabalarda kavram en geniş anlamıyla, bireyin kendisi ile ilgili olan üzerindeki kontrolü ve dış müdahaleden korunma hakkı (Dijk, 2006: 109) olarak ifade edilse de kavramın soyut yapısı çoklu mahremiyet algısına neden olmaktadır. Bireyin mahremiyet algısının oluşmasında içinde yetiştiğı toplumun sosyo-kültürel ve ahlaki değerlerinin etkisi bulunmaktadır. Ancak bireyin toplum içindeki statüsü, cinsiyeti, eğitim seviyesi, dini inancı gibi bireysel nitelikleri de inşa edilen mahremiyet algısında belirleyici olmaktadır (Yılmaz, 2012: 265). Dolayısıyla bireyin mahremiyet algısı kendi sınırlarını belirlemesine rağmen bu sınırların kapsamının bireyden bireye değişkenlik gösteren bir olgu olduğu görülmektedir. Bunun nedeni mahremiyetin tanımlanması zor bir kavram olarak özgürlük, gizlilik, yalnızlık ve özerklik gibi kavramlarla karıştırılması ve yine bu kavramları kullanarak açıklanmaya çalışılmasıdır (Tavani, 2007: 4). Her bir birey için korumak istediğı, gizli olmasını düşündüğü, kişisel alanına dahil ettiği şeyler farklılık göstermektedir. Ancak mahremiyet içerik olarak her ne kadar farklılaşsa da mahremiyet olgusuna insanların aynı amaçla sergilediğı bir davranış olarak bakıldığında, bireyler arasında belli düzeyde ortaklık kurulmaktadır (Ersoy, 2012: 32).

Eirik Lokke (2018: 23-24), mahremiyeti kamusal alanın karşısında konumlandırmayarak bu iki kavramın birbirleriyle bir tür ilişki içinde olduklarını; çünkü insanın diğerkleriyle sosyal bağlar kurma ihtiyacı duyduğunu ve kişisel bilgilerin kamusal düzeyde paylaşılmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle asıl önemli olan noktanın bireyin kendisine ait enformasyonun kimlerle ne düzeyde paylaşılacağına kimin karar verdiğine bakmaktadır. Aynı zamanda diğerk bir önemli noktanın, başkalarının kendisi hakkında hangi verilere sahip olduğunu bireyin bilme hakkının olduğunu söylemektedir. Berkup' un mahremiyete yaklaşımı da benzer şekildedir. Berkup (2015: 23) mahremiyeti bireyin hangi kişisel verisini gizli tutacağına, kiminle hangisini ne düzeyde paylaşacağını kontrol edebilmesi olarak görmektedir. Çelikoğlu'na (2007: 3) göre de mahremiyet, diğerkleriyle kurulan ilişkilerin sınırlarını bireyin kendisinin belirleyebilme özgürlüğüne sahip olmasıdır.

Westin (1967: 34-36), mahremiyeti bir olgu olarak ele alıp dört kategoriye ayırmıştır. İlk olarak *yalnızlık* kavramıyla, bireyin diğerlerinin gözetiminden kaçınmasını açıklamıştır. *Samimiyet* kavramıyla ise, diğerlerinde izole olarak seçtiği kişi ya da kişilerle kurduğu yakın ilişki biçimini tarif etmiştir. Devamındaki *anonimlik* kategorisiyle de bireyin kamusal alanda kimliğini gizleme durumunu belirtmektedir. Dördüncü ve son kategori *kendini muhafaza etme*, bireyin diğerleriyle iletişim kurarken yaşanabilecek istemediği durumlardan kendini muhafaza etmek için oluşturduğu psikolojik engeli temsil etmektedir.

Göle'nin (2016: 157) mahremiyete yaklaşımı, kadını daha çok ön plana çıkartmaktadır. Ona göre mahremiyet; aile hayatına, kadının sınırlarını çizdiği alana, kişiye veya eşyaya bir yabancıнын bakışına, yasaklanmış ve gizli tutulacak şeylere dair olandır. Habermas (2018: 275) ise mahremiyet kavramını özel alan-kamusal alan çerçevesinde ele almış, bireyin tasarrufunda özel alan içinde konumlandırmıştır. Mahremiyet, kişisel bir ayrıcalık olarak değil, kişisel konular göz önüne alınarak inşa edilen ilişkisel yapıların kendisidir (Tubaro, Casilli and Sarabi, 2014: 26).

Mahremiyet, evrensel olarak temel bir insan hakkıdır. Hukuk terminolojisi mahremiyeti bireyin özel yaşam alanını diğerleriyle paylaşmadığı, kendisine bağlı kalması istenilen bir şey olarak görmektedir (Çelikoğlu, 2007: 19). Hukuki olarak Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin "mahremiyet hakkı" isimli 17. maddesiyle insanların özeline, aile yaşamına ve haberleşme özgürlüğüne keyfi müdahale edilemeyeceği kaydedilerek, mahremiyet evrensel olarak güvence altına alınmıştır (Dolgun, 2015: 214).

Mahremiyete yönelik tanımlamalara bakıldığında kavramın özel alanda konumlandırıldığı veya ilişkilendirildiği görülmektedir. Bireyin için önemli bir olgu olarak özgürlük mahremiyet ile sağlanmakta ve bu açıdan mahremiyet önemli olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca mahremiyet, bireyin diğerleriyle ilişkilerini yapılandırmasında etkin bir rol üstlenmektedir. Bu nedenlerden dolayı mahremiyet, önemli bir insan hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Mahremiyete Kuramsal Yaklaşımlar

Mahremiyet, insan yaşamının bir parçası olmasından dolayı pek çok disiplinin konusu olabilmektedir. Bu durum mahremiyet konusundaki yaklaşımlarda farklılıkların

ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Mahremiyet kavramını kuramsal anlamda ele alan sosyal bilimcilerin yaklaşımları, çalışma kapsamında kavramın daha sağlıklı anlamlandırılmasına yardımcı olmaktadır.

Irwin Altman (1975: 6-7), kuramsal çalışmalarında mahremiyetin değişken bir yapısının olduğundan söz etmektedir. Ona göre mahremiyetin dinamik ve diyalektik yapısını sözlü, çevresel ve sözsüz gibi etkileşim biçimlerinin bir arada oluşundan almaktadır. Mahremiyet, kendisine veya yakın çevresine erişilmesinde bireyin seçici kontrolüdür. Altman, bu sürecin kişilerarası oluşunun getirdiği değişkenlik, bireyin sınır denetimini dinamik bir forma sokmaktadır.

Altman'ın mahremiyetin üç özelliğini önemli gördüğünü belirten Margulis'e (2012: 10) göre bunlardan ilki, mahremiyetin toplumsal bir süreç olmasıdır. İkincisi ise, mahremiyetin psikolojik yönleriyle bireyin etkileşimini, yaşam dünyasını ve fiziki çevresini içermesidir. Son olarak evrensel değere sahip olan mahremiyetin toplumsala yansması için kültürel farklılığa sahip olmasıdır. Aynı zamanda mahremiyetin bu üç özelliğine ek olarak üç tanede amacının olduğunu belirten Altman'a (1975: 51) göre bunlar; toplumla ilişki kurmak, kişisel hayat ile toplumsal hayat arasında bağ oluşturmak, öz tanım yapmak ve öz kimlik oluşturmaktır.

Mahremiyet üzerine çalışan bir diğer isim olan Sandra Petronio (2010: 181), “İletişim Mahremiyeti Yönetim Teorisi” adlı çalışmasında ideal mahremiyeti oluşturacak koşulları şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Bilgi mülkiyeti: İnsanlar, mahrem olarak gördükleri şeyleri kendilerine ait hissettiklerinden dolayı mahremiyeti, kendi mülkiyetleri olarak değerlendirmektedirler.
2. Kontrol: İnsanların kişisel bilgilerini kendilerine ait görmeleri, enformasyonun dağıtım hakkını da kendilerinde görmelerini sağlar.
3. Mahremiyet kurallarının geliştirilmesi: İnsanlar, kendilerine ait enformasyonun dağıtımını denetlemek amacıyla normlar geliştirmektedir.
4. Ortak mülkiyet: Kişisel enformasyonun ilk paylaşıldığı andan itibaren kolektif mahremiyet alanı çizilir ve bu enformasyonu alan diğer kişiler de artık ona ortak olurlar.
5. Mahremiyet bozukluklarının düzenlenmesi: İnsanların ortak mahremiyet kurallarını kesintisiz ve etkili biçimde müzakere etmelerinden dolayı mahremiyet sınırları bozulmaktadır. Bunun nedeni mahremiyet kurallarını oluşturan kişi ile ortak olanlar arasında bu kuralların iyi yönetilememesidir.

Debain (2011: 52-58) ise, mahremiyetin tanımını yapmak, kapsamını belirlemek yerine nasıl korunacağı konusuna değinmiştir. Mahremiyetin korunmasını sağlayacak üç temel mekanizma geliştirmiştir. Bunlardan ilki olan yasal düzenleme ile kişisel mahremiyete, ev mahremiyetine, aile mahremiyetine ve haberleşme mahremiyetine yönelik yapılabilecek ihlalleri engellemeyi amaçlanmaktadır. Teknolojik gelişmelerle artan mahremiyet ihlallerine karşı güncellenmeyen yasalar yetersiz kalmaktadır. Mahremiyete yönelik tehditler ulusal boyutu aşp uluslararası etkinliğe erişmiştir. Bu nedenle ulusal yasalara paralel olarak uluslararası hukuk alanında da gerekli tedbirler alınmalıdır. Yasalar mahremiyete yönelik tehditleri takip etmek yerine teknolojik gelişmeleri takip ederek oluşabilecek mahremiyet ihlallerine önceden koruma sağlamalıdır. İkinci olarak ahlaki-öz düzenleme ise, mahremiyetin korunması için bireyin yapması gerekenleri temsil etmektedir. Birey mahremiyetini korumak için kişisel bilgilerini ifşa etmemelidir. Ahlaki bir değer olarak mahremiyet hakkına saygı duyulmalı ve bireyin mahremiyeti gözetilmelidir. Üçüncü olarak mahremiyeti koruyacak teknoloji mekanizması ile teknolojik ürünlerin mahremiyeti ihlal etmeyecek yapıda tasarlanması ve üretilmesini gerektiğini vurgulamaktadır. Yeni teknolojilerin mahremiyete getirebileceği tehditlere daha tasarım aşamasında dikkat edilerek geliştirilmelidir.

Burgoon (1982: 223-226) ise, mahremiyeti birbirine bağlı dört kategoriye ayırarak çok boyutlu bir mahremiyet tanımlaması yapmıştır. Bunlardan ilki olan toplumsal mahremiyet hem mahremiyetin fiziki boyutunu hem de bireyin toplumsal olandan uzaklaşma, geri çekilme hakkını açıklamaktadır. İkinci olarak psikolojik mahremiyet boyutu ise, bireyin düşüncelerini dilediği zaman, miktar ve biçimde açıklama serbestliğini ifade etmektedir. Üçüncü boyut olan enformasyon mahremiyeti ise, bireyin sağlık, finansal, eğitim gibi şahsi bilgilerine erişimi yönetmesini açıklamaktadır. Dördüncü olarak fiziksel mahremiyet ise, bireyin kendisine kimin ne ölçüde fiziksel olarak erişebileceğini yönetmesidir.

Mahremiyeti anlamlandırmaya yönelik tüm bu açıklamalar gösteriyor ki, mahremiyet insan yaşamının tamamını çevreleyen bir olgudur. Bireyin diğerleriyle iletişiminden sosyal ilişkilerine, gündelik yaşam eylemlerinden toplumla ilişkisine kadar her şey mahremiyetle yakından ilgilidir. Dolayısıyla bireye dair her türlü bilgi, mahremiyetin konusu olmaktadır. Bu bağlamda mahremiyetin insan yaşamının tüm

alanlarına yayılması, kavramın kategorilere ayrılarak incelenmesini beraberinde getirmiştir.

1.2.2. Mahremiyetin Kategorileri

Mahremiyet kavramının tanımlaması yapılırken daha önce de belirtildiği gibi birtakım zorluklar bulunmaktadır. Bu nedenle kavramın içeriğini sağlıklı şekilde anlamlandırmak ve daha işlevsel hale getirmek için kavram literatürde kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilerden ilki, bireyin özel yaşantısının gizliliğini içeren *bireysel mahremiyet* boyutudur. İkinci boyut ise bireyin dış müdahaleye karşı korunmasını belirten *mekânsal mahremiyet* boyutudur. Üçüncü ve son boyut ise, bireye ait her türlü özel bilginin kontrolünü ifade eden *enformasyon mahremiyetidir* (Rosenberg, 1992: 201). Bu başlık altında bahsedilen mahremiyet boyutları alt başlıklar olarak ele alınacaktır.

1.2.2.1. Bireysel Mahremiyet

Bireysel mahremiyetin ilk konusu, bireyin bedenini dışarıdan sakınma eylemidir. Bu mahremiyetin en temel yönünün örtünme ve bedeni dışarıya kapatmak olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla beden, mahremiyetin ilk basamağı olarak görülmektedir. İnsanın örtünme davranışı, bireyin çıplak bedenini öncelikle dışarıdan gelecek bakışlara, tehditlere karşı korunmak içindir. Toplumlar arasında her ne kadar kültürel farklılıklar olsa da örtünme ortak bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır (Göle, 2016: 16-17). Duerr'e (1999: 291) göre, çıplaklık ile uygarlık arasında ilişki yoktur, çıplaklık bireyin kendisinde bile utanç hissi uyandırmaktadır. Söz konusu utanç hissi kültürel aidiyet veya coğrafya ile ilgili değildir, evrensel bir insani güdüdür.

Bireyin bedeninin hangi noktasının gizli kalacağına veya görüleceğine yönelik kararı, mahremiyet algısı ile yakından ilişkilidir. Ancak çalışma alanı doğrudan insan bedeni olan tıp biliminin mahremiyet konusunda bazı ayrıcalıkları bulunmaktadır. İnsanların beden mahremiyetleri konusundaki katılığını tıp bilimi yumuşatmaktadır. Beden sağlığına erişmek için insanlar bu bilime beden mahremiyetlerini açmakta, rıza gösterebilmektedir. Medikal teknolojilerdeki gelişmeler ile insan bedenine ilişkin tıp biliminin veri toplama imkânları sürekli olarak artmaktadır. Tıp biliminin bireysel mahremiyet üzerinde açtığı gedik, insan bedeninden toplanan verilerin bilimsel yayınlar

biçiminde ifşa edilmesi ve bu verilerin ticari amaçlarla kullanılması ile büyümektedir. Ayrıca insan bedeninin bu tür amaçlar için denek olarak kullanılması etik açıdan tartışmaları beraberinde getirmektedir (Çetinalp, 2016: 1-3).

İnsan bedeninin yanında bireyin fikir ve düşünceleri de bireysel mahremiyet kapsamındadır. Bireyin zihinsel süreçle ürettiği fikir ve düşüncenin kiminle ne ölçüde paylaşılacağına ve ya gizli tutulacağına kendisi karar vermektedir. Düşüncenin bireysel mahremiyet konusu olarak algılanması, insan doğasını anlamak amacıyla zihinsel süreçleri inceleyen psikoloji disiplini için sorun teşkil etmektedir. Bu sorunu aşmak için psikoloji disiplini yeni teknikler geliştirmektedir. İnsan zihninin veri kaynağı olarak görülmesi ve buradan veri elde edilerek açığa çıkarılması mahremiyet ihlali olarak görülebilmektedir (Esen, 2018: 41).

Bireysel mahremiyet kapsamında olan beden, düşünce gibi konuların algılanışı, bir başka deyişle bireylerin mahremiyet algısı bazı gelişmeler ile değişmektedir. Bireyler mahremiyet sınırlarına tıp, psikoloji, hukuk gibi disiplinleri bazı zorunluluklar nedeniyle sokmaktadır. Ancak internet ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler insanların mahremiyet duvarlarını indirmekte rıza düzeylerini artırmaktadır (Kuşay, 2013: 104). Bu konuya *enformasyon mahremiyeti* başlığı altında ayrıca yer verilecektir.

1.2.2.2. Mekânsal Mahremiyet

Mekânsal mahremiyet, bireyin kendisi ve aile gibi yakın çevresini diğerlerinden ayrı tutan yaşam alanını temsil etmektedir (Kahraman, 2014: 75). Mahremiyetin tam anlamıyla var olabilmesi mekân ögesine bağlıdır. Mekânsal mahremiyetin fiziki olarak inşa edildiği alan olarak akla ilk ev-konut gelmektedir. Mekânsal mahremiyetin sınırlarının çizilmesinde egemenlik alanı, mesafe, kişisel alan kavramları önemli görülmektedir (Budak, 2018: 154). McLuhan'ın beden sınırlarının genişlemesi, Baudelaire'nin ise ikinci beden olarak tasvir edilen ev, bireyin varlığını ve mahremiyetini koruyacağı bir mekânı ifade etmektedir (Şentürk, 2010: 110). Dolayısıyla mekân olarak ev ögesi, mekânsal mahremiyetin oluşmasında ve muhafaza edilmesinde oldukça etkilidir.

Mekânsal mahremiyet ile mimari arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Mimari yapılarıdaki değişimler ile mekânsal mahremiyet algısındaki değişimler arasında bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Modernleşme öncesi dönemde ev ile sokak arasında

duvar, çit, bahçe, avlu gibi evi sokaktan ayıran yapı elemanları inşa edilirdi. Modernleşmeyle hızla gelişen kentleşmeyle evler ile sokak arasında herhangi bir ara yapı kalmamış, evin kapısı direkt sokağa açılır yakınlığa gelmiştir. Ayrıca modern öncesi dönemde evlerin dışarıdan ışık alması için yapılan pencereler modern dönemin mimarisine göre hem daha küçüktü hem de kepenk, kafes gibi örtülü yapıya sahiptiler. Ancak modernleşmenin getirdiği kent yaşamıyla birlikte bu gibi mimari özellikler zamanla değişime uğramışlardır (Sennett, 2016: 29-31).

Kendi yaşam alanı olan müstakil tarzdaki yerleşim biçiminden, iç içe apartman dairelerine dönüşüm olmuştur. Görünüm olarak modernleşen evler, mahremiyet sağlama bakımından çok daha yetersiz bir duruma gelmiştir. Mimari yapının bu gibi özellikleri, dönemin mekânsal mahremiyet algısı hakkında fikir vermektedir. Böylelikle mimari, mekânsal mahremiyette yaşanan değişimin, net şekilde gözlemlenebileceği bir alan olmuştur (Karagülle, 2015: 36-37). Mimarinin ve dolayısıyla evin mahremiyet algısını anlamamızdaki temel öge oluşunu Berkup (2015: 39) bireyin kendisi ve değer verdiği yakınlarını barındırması ve yaşamak, korunmak için bir sığınak oluşu ev ögesini mahremiyetimiz açısından önemli unsur haline getirdiğini ifade etmektedir.

Tüm bu açıklamalardan mekân faktörüyle mahremiyet gibi soyut bir kavramın ev gibi bir alanda somutlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle mekânsal mahremiyet, mahremiyetin bireyin bedeninden dışarı taşarak bir alana yayılmasıdır. Bireyin kendisi ile diğerleri arasında çizdiği bir sınır olarak mekânsal mahremiyetin, bireyin mahremiyetini sağlaması yönünden önemli olduğu görülmektedir.

1.2.2.3. Enformasyon Mahremiyeti

Kısa tanımıyla işlenmiş bilgi bütününe enformasyon denilmektedir (Jensen, 2005: 52). Enformasyon mahremiyeti ise, kişisel bilgilerin toplanması, işlenmesi ve yayılması üzerindeki bireyin inisiyatifini nitelemektedir. Belsey ve Chadwick'e (2011: 108) göre, enformasyon mahremiyeti kişisel verilerin korunmasını ifade etmektedir. Enformasyon mahremiyeti, kamu ve özel kurumların yasal biçimde tuttıkları bilgilerin üçüncü kişi ve kurumlarla paylaşılmasının önüne geçmektir. Sözü edilen yasallığa sadece yasalar değil, bireyin bilgi ve rızası da dahil olmaktadır.

Telekomünikasyon, bilgisayar, internet, veri yazılımı gibi enformasyon teknolojilerinin ortaklığı ile enformasyon toplanmakta, ayrıştırılıp sınıflandırma ve

anlamlandırmaya tabi tutulmaktadır. Enformasyon teknolojileri, gözetim pratiğinin temel bir aracı haline gelmekte ve sürekliliğini sağlamaktadır. Kişisel enformasyon miktarındaki kesintisiz artış doğrultusunda, kitleler farkında olmaksızın izlenir hale gelmektedir. Böylelikle enformasyon teknolojilerinin yaşamın her alanında derinlere sızması mahremiyet alanlarını da işgal ettiği anlamını taşımaktadır (Dolgun, 2015: 143-144).

Bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler ile bireyler hakkında kişisel bilgilerin toplanma, işlenme ve dağıtılma işlemleri büyük ivme kazanmıştır. Bu teknolojik gelişimle kamu ve özel kurumlar, bireylerin bilgilerini sistemli şekilde elde etme, düşük maliyetle depolama, hızlı bir şekilde işleme ve yüksek karlılıkla üçüncü kişi ve kurumlara satma imkânı bulmuştur. Bireyin kontrolü dışında işleyen bu süreç enformasyon mahremiyeti boyutunun konusu olmaktadır (Yılmaz, 2017: 99).

Bireylerin kişisel bilgilerini niteleyen enformasyon mahremiyeti, bilgisayar ve internet teknolojileriyle birlikte farklı bir boyuta taşınmıştır. Kişisel bilgisayar veya akıllı telefonla, kimlik ve özel bilgilerini sisteme girerek internet mecrasında çevrimiçi gezinen birey, arkasında dijital ayak izleri bırakmaktadır. Sistem tarafından bütün hareketleri, kendisi için oluşturulan kullanıcı profili altında toplanmakta ve sınıflandırılmaktadır (Belsey ve Chadwick, 2011: 109). Kullanıcının kimlik bilgilerinden siyasi görüşüne, ilgilerinden tüketim alışkanlıklarına kadar bireye dair her türlü veriyi içermektedir. Kullanıcı hakkında toplanan bu veri yığınının üzerinde bireyin hiçbir kontrolü yoktur. Kullanıcı olarak birey sadece verinin kaynağı konumundadır (Dolgun, 2015: 219). Kendi verilerinin toplanmasında, işlenmesinde ve kullanılmasında bireyin hiçbir etkinliğinin olmayışı, konuyu enformasyon mahremiyetinin alanına dahil etmektedir.

Günümüzde sözünü ettiğimiz her üç mahremiyet kategorisinde de özgürlükleri, özel yaşam ve mahremiyetleri ihlal eden güç mekanizmalarının son derece büyüdükleri görülmektedir. Bu üç alanda insanlığın karşılaştığı tehlike, gelişen gözetim teknolojilerinden gelmektedir. Ancak Bell (2001: 87), mahremiyetleri tehdit ve ihlal suçunun teknoloji değil, onun içine yerleştiği siyasi ve toplumsal sistemde aranması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda mahremiyetin teknoloji ürünü olarak iletişim araçlarıyla ilişkisi önem kazanmaktadır.

1.2.3. Kitle İletişim Araçları ve Mahremiyet İlişkisi

Mahremiyet tartışmaları ile kitle iletişim araçlarının gelişimi birbirine paralel ilerlemiştir. İnsanların diğerlerinin özeline olan ilgisi, mahremiyeti medyanın nesnesi konumuna getirmiştir. Medya araçlarının mahremiyeti ihlale yatkın yapısı, mahremiyet tartışmalarını tetikleyen unsur olmuştur. İlk kitle iletişim araçlarından biri olan gazeteden günümüz sosyal medya mecralarına kadar tüm medya biçimleri belli ölçüde mahremiyeti etkilemiştir (Goffman, 2014: 56).

Kitle iletişim araçları ve mahremiyet ilişkisi olarak bakıldığında, bireye yönelik ilk mahremiyet ihlalleri gazetelerde kişilerin fotoğraflarının yer almasıyla görülmüştür. Yayıncılık odağı birey olan gazeteler, tanınmış kişilerin yaşamlarına dair konular sayfalarında daha çok yer almıştır. Böylelikle özel yaşamın gazetelerdeki meta değeri artırılmıştır. Gazeteler aracılığıyla mahremiyet, para karşılığı alınıp satılabilen bir ürün olmuştur (Arık, 2013: 110). Gazeteciler, özel yaşamın ihlal edilemezliği kuralını, gazeteciliğin kamu yararına yapıldığı gerekçesiyle aşmakta ve etki gücüyle bunu toplumda normalleştirmektedir.

Radyo, televizyon yayıncılığının devreye gireceği döneme kadar yaygın şekilde kitleler tarafından kullanılmıştır. Mahremiyetin ihlal edilmesinde etkili bir araç olmuştur. İnsanların özel hayatlarını benzeri görülmemiş şekilde geniş kitlelere açmıştır. Kullanım kolaylığı, düşük maliyeti ve anlık yayın gibi özellikleriyle radyo, mahremiyet konusuna ilgi ve talebi artırmıştır (Arık, 2013: 117).

Radyonun ardından kullanıma giren televizyon, mahremiyet bakımından önemli gelişmelere neden olmuştur. Televizyon kitesini genişletmek için toplumda tanınan veya sıradan insanlar ile şov dünyası yaratmıştır. Zamanla şov dünyası eğlence boyutunu aşarak haber, spor, sanat, gündelik yaşam gibi konuları bünyesine katarak medyanın tüm alanlarına yayılmıştır. Televizyonun toplum önüne çıkardığı kişiler bilinirlikleri ölçüsünde var oldukları için özel yaşamlarını ekranlardan onları izleyenlere göstermeye ihtiyaçları vardır. Aksi durumda görünmekten, bilinmekten ve alenilikten şöhretlerini alan bu medyatik kişiler yok olmakla karşı karşıya kalırlar. Dolayısıyla şov dünyasının nesnesi olan bu kişiler mahremiyet haklarını isteseler bile talep edemezler. Ekranlara yansıyan mahremiyetin derinliği arttıkça kitlelerin programa ilgisi de artmaktadır (Belsey, 2011: 109-111).

Bilgisayar ve internet teknolojisinin gelişmesiyle kitle iletişimi yeni bir boyut kazanmıştır. İnternet insanlara alışveriş, iletişim, bilgi edinme gibi birçok gerçek hayat pratiğini bulunduğu yerden gerçekleştirme imkânı sunmaktadır. İnsanların rutinlerini, yaşam biçimlerini değiştiren internet teknolojisi, mahremiyet algılarının değişmesine de neden olmuştur (Kalaman, 2017: 6). Mahremiyet algısının değişmesinde internet teknolojisinin türevi olan sosyal medya etkili olmuştur. Lyon'un (2013: 46) deyiimiyle, sosyal medya insanlara sanal ortamda dijital kimlikleri ile var olma, sosyalleşme, iletişim kurma gibi olanaklar tanımaktadır. Kişisel bilgileri ile sanal mecraya giren bireyin, bu alanda var olmak için kendisine ait her türlü enformasyonun sistem tarafından toplanmasını kabul etmesi gerekmektedir. Kullanıcıların mahremiyetleri kapsamına giren verileri rıza göstererek vermeleri mahremiyet algısının dönüşümü ile yakından ilgilidir (Türkoğlu, 2018: 168).

Medya, medyatik kişilerin özeline dair içerikleri ilgisi olan kitlelere sunmaktadır. Bu durum medyatik kişilerin halihazırda birçok yerden delinen mahremiyetlerini daha da hasarlı hale getirmektedir. Medyanın nesnesi konumundaki insanların, bahsedilen mahremiyet ihlallerine en baştan razı olduğu gibi olumlama girişimi birçok yönden sorunludur. Bir yönüyle mahremiyet hakkı insanlar arasında oransal olarak pay edilemez çünkü her birey mahremiyet hakkına eşit olarak sahiptir. Diğer ve çok daha önemli yönü ise, medya mecralarında dolaşıma sokulan nesneleştirilmiş özel yaşam içeriklerine maruz kalan kitlelerin mahremiyet algılarını şekillendirmekte hatta mahremiyeti yeniden inşa etmektedir (Şener, 2016: 111-113). Kitle iletişim araçlarının etkisinde büyüyen bir kuşağın mahremiyet algısı, yaşadığı toplumun geleneksel mahremiyet algısından farklılaşmaktadır. Zamanla toplumun geleneksel mahremiyet algısı yerini tamamen medya araçlarının şekillendirdiği bir mahremiyet anlayışına bırakmaktadır (Lemke, 2014: 97). Örneğin günümüzde insanlar, tıpkı televizyonlarda medyatik kişilerin özelleriyle var oldukları gibi sosyal medya platformlarında varlık göstermektedir. Bu durum medya ve mahremiyet ilişkisini açık şekilde göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KİŞİLERARASI İLETİŞİM ARACI OLARAK SOSYAL MEDYA VE GÖZETİM

Tarihsel süreç boyunca var olan özel alan ve kamusal alan olguları ancak modern dönemle birlikte akademik ve kuramsal çalışmalara konu olmuştur. Modern dönemde kavramsallaşan bu iki olgu, birey-toplum ilişkisinin gerçekleştiği sahalardan dolayısıyla önemlidir. Mahremiyete etkilerinden dolayı çalışmanın birinci bölümünde özel alan-kamusal alan kavramlarına mahremiyetle birlikte yer verilmiştir. Ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel etkenlerin şekillendirdiği kamusal-özel alandaki dönüşümler, mahremiyet olgusunu da sürekli değişime uğratmıştır. Mahremiyetin özel alan içinde inşa edildiği düşünüldüğünde, kamusal alanın sınırlarını genişleterek özel alanın sahasına girmesi bir anlamda mahremiyetin de ihlal edilmesi demektir.

Kamusal-özel alan ilişkisinin yanında mahremiyeti etkileyen bir diğer konu sosyal medyanın kendisidir. Hayatımıza internet teknolojisinin gelişimiyle kişilerarası iletişim aracı olarak giren sosyal medya, kullanım yaygınlığı sayesinde insan yaşamına dair her şeyi etkileme gücüne erişmiştir. İnsan yaşamına ilişkin önemli bir olgu olarak mahremiyet de sosyal medyanın bu gücünden etkilenmektedir. İnternet teknolojisine yapılan vurgu ile amaç teknolojik determinizm yapmak değildir. Ancak teknolojinin de etkinliği açık şekilde görülmektedir. Sosyal medya platformları, kullanıcılarının her türlü özelini paylaşmaya teşvik edici yapısı mahremiyetin sahasını öncesine göre çok daha daraltmaktadır. Ayrıca dijital teknolojilerle etki gücü ve alanını artıran gözetim olgusu, sosyal medyanın ayrılmaz parçasıdır. Sosyal medyanın mahremiyet ihlallerine konu olması, gözetim pratikleriyle kurduğu işbirliğidir. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümünde mahremiyetin sahası, yapısı, konusu ve kapsamı ele alınırken, ikinci bölümde ise mahremiyet algısını dönüştüren kişilerarası iletişim aracı olan sosyal medya ve mahremiyete yönelik tehdit olarak gözetim olgusuna yer verilecektir.

2.1. Kişilerarası İletişim ve Sosyal Medya

İnsan, sosyal bir varlık olarak diğer insanlarla birlikte yaşamaktadır. Dolayısıyla diğer kişilerle iletişim kurma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Teknolojik gelişmelerle insan yaşamına giren iletişim araçları iletişim kurma biçimlerini de belli ölçüde şekillendirmiştir. Günümüzde insan yaşamında yaygınlaşan sosyal medya da iletişim kurma biçimimiz üzerinde bir takım değişimlere yol açmıştır. Dolayısıyla tartışmanın devamında kişilerarası iletişim ve sosyal medya ele alınacaktır.

2.1.1. Kişilerarası İletişim Kavramı

İnsan biyolojik bir canlı olmasının yanında sosyal bir varlıktır ve insan, içinde doğduğu toplumsala birey olarak katılmaktadır. Sosyal bir canlı olmasından dolayı zorunlu olarak katıldığı ve başka bir deyişle toplumsallaşma olarak adlandırılan bu sürecin odağı iletişimdir. İletişimle birey, benliğini keşfetmekte ve kendisini çevreleyen dünyayı anlamlandırmaktadır. Çamlıdere'ye (2008: 89) göre, insanı var eden şey iletişimdir ve iletişim, insan için vazgeçilemez bir unsurdur. İnsan yaşamı iletişimle kurulur ve ondan ibarettir. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal bağlamda insanın varlığını sürdürmesi ancak iletişimle mümkün olmaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 17).

İletişim kavramı üzerine tartışmak ve tanımlama girişimlerini sınırlamak her ne kadar güç olsa da temel düzeyde bilgi aktarma ve anlamlandırma süreci denilebilir. Dökmen (2005: 20-22) iletişimin gerçekleşebilmesini niteliği fark etmeksizin birbirinden ayrı en az iki sistemin varlığına bağlamakta ve bu iki sistem arasında gerçekleşen karşılıklı bilgi akışını iletişim olarak tanımlamaktadır. İletişimin bir düzeyi olan kişilerarası iletişimde ise kaynak ve hedef olarak insan öznesinin varlığı söz konusudur.

İnsanın sosyal bir canlı olmasından dolayı rastlantısal veya planlı, resmi veya gayri resmi, geçici veya sürekli, zorunlu veya istekli gibi pek çok neden veya maksatla diğer insanlar ile farklı biçim ve düzeyde iletişim kurduğunu belirten Güngör (2015: 149) kişilerarası iletişimi, kişinin diğer kişilerle kurduğu iletişim biçimi olarak tanımlamaktadır. Kişilerarası iletişimi bu tanıma yakın şekilde anlamlandıran Kaypakoğlu (2010: 5) tarafları açık şekilde belli olan ve bireylerin karşılıklı etkileşim içinde bulundukları iletişim biçimi olarak değerlendirmektedir.

Bir iletişim biçimi olarak kaynak ve hedefin insan olduğu ve en az iki kişi tarafından gerçekleştirilen kişilerarası iletişime iç iletişim boyutunu ekleyen Erdoğan (2002: 174-176) bireyin bir başka kişiyle iletişim sürecine girdiğinde ileteceği mesajı kendi iç iletişim süzgecinden geçirdiğini ve bireyin ideal bir kişilerarası iletişim kurabilmesi için kendisiyle etkin bir iletişim kurabilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla kişilerarası iletişim, bireyin iç iletişimi ile başlamakta ve onun üzerine inşa edilmektedir. Bireyin kendi içinde gerçekleştirdiği iç iletişimin kişilerarası iletişim niteliği kazanması için başka bir birey ve bu bireyler arasında etkileşim olması gerekmektedir (Dizdar, 2018: 6). Benzer bir yaklaşımla Usluata'da (1994: 46-48) bireyin zihinsel süreçle anlamlar yaratarak diğer kişilerle yaptığı anlam alışverişini kişilerarası iletişim olarak tanımlamaktadır. Kişilerarası iletişim, en az iki bireyin birbirlerine aktardıkları sözlü ve sözsüz iletileri algılamalarıyla gerçekleşir.

Kişilerarası iletişim, tarafların iletilerini birbirlerine sözlü ve sözsüz olmak üzere iki şekilde aktarmasıyla gerçekleşmektedir. İlk olarak sözlü iletişim, konuşma ve yazışma yoluyla kelimelerin aktif biçimde kullanıldığı, dil ve dil ötesi öğeleri içeren iletişim şeklidir. Dil öğeleri, bireyin sözlü iletişim sürecinde karşı tarafa ilettiği enformasyonu içerir ve söylem ile ilgilidir. Sözlü iletişim sürecinde dil ötesi öğeler ise, ne söylendiğinden ziyade nasıl söylendiğine ilişkindir. Diğer bir deyişle enformasyon aktarımını yapan ses tonu ve tınısı, konuşma hızı, vurgu, sesin yüksekliği veya düşüklüğü gibi öğelerdir. İkinci olarak sözsüz iletişim, kelimelerin kullanılmadığı, konuşma ve yazışma eylemine geçilmeden kurulan iletişimdir. Bu iletişim biçiminde yüz ve beden hareketlerine karşılık gelen beden diliyle niyet edilen veya edilmeyen mesajlar karşı tarafa jest ve mimikler ile iletilmektedir (Dökmen, 2005: 28-34).

Kişilerarası iletişimin kurulabilmesi için bireylerin mekânsal birliktelik içinde olma gerekliliği tartışmaları beraberinde getirmektedir. Hartley'e (2010: 39-40) göre aracılanmış iletişim (bilgisayar, telefon, internet gibi araçlar ile kurulan iletişim) kişilerarası iletişim biçimi değildir. Ona göre herhangi bir araç iletişimin içeriği bakımından çeşitli sonuçlar doğurma potansiyeli taşımaktadır. Dolayısıyla mekânsal ortaklığı ortadan kaldıran aracılanmış iletişimi, sözsüz iletişim boyutunu barındırmaması nedeniyle kişilerarası olarak görmemektedir. Ancak DeVito (2013: 10) iletişim kurulmasını sağlayan araç, her ne kadar kişilerarası iletişimin doğal yapısını önemli ölçüde zayıflatsa bile bu onun kişilerarası olması önünde engel değildir.

Dolayısıyla bilgisayar, telefon, internet gibi araçlar üzerinden gerçekleştirilen aracılanmış iletişim, kişilerarası iletişim alanı içinde değerlendirilmektedir (Çöllü ve Summak, 2009: 161).

İnsan öznesinin diğer insanlar ile karşılıklı bilgi alışverişi ile kurdukları kişilerarası iletişim, bireyin belli amaçları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Başka bir ifade ile bireyin kişilerarası iletişim eylemini gerçekleştirme amacı, bu iletişim biçiminin işlevlerini göstermektedir. Bu işlevleri Gürüz ve Eğinli (2011: 73-74) enformasyon toplamak, kimlik oluşturmak, yalnızlıktan kurtulmak/ilişki kurmak, doyum sağlamak, ikna etmek/etkilemek, ilgiyi paylaşmak, yardım etmek, paylaşmak, eğlenmek, yakınlık duymak, varlığını göstermek ve ihtiyaçlarını gidermek şeklinde açıklamaktadır.

Kişilerarası iletişim, bir süreç olması bakımından pek çok etkence şekillenen özellikler barındırmaktadır. Don D. Jackson, Janet Helmick Beavin ve Paul Watzlawick'in kişilerarası iletişimin özellikleriyle ilgili varsayımları "Pragmatics of Human Communication" isimli eserde şöyle açıklanmaktadır:

- Kişilerarası iletişimden birey kaçınmaz, istek dışı gelişebilir.
- Kişilerarası iletişim hareketli ve karşılıklı etkileşim içeren bir süreçtir.
- Çok boyutlu ve bağlamsal yapısıyla kişilerarası iletişim; durumsal bağlam, psikolojik bağlam, kültürel bağlam ve ilişkisel bağlam çerçevesinde gerçekleşir.
- Kişilerarası iletişim bireyler açısından simetriktir.
- Kişilerarası iletişim, bireylerin aynı sembol ve dil simgelerini kullanmasıyla kurulur. Bu yönüyle düzenleyicidir.
- Kişilerarası iletişim geri döndürülemez veya tekrarlanamaz.
- İlişki ve içerik boyutu olan kişilerarası iletişimde taraflar, karşılıklı olarak kesintisiz bir beklenti ve tanımlama içindedir (Jackson vd, 2011: 98-101).

Özet olarak kişilerarası iletişim, diğer insanlarla daha etkili ileti alışverişi yapabilmek, yakın ilişkiler kurabilmek ve birtakım ihtiyaçların giderilmesi maksadıyla kurulan iletişim biçimidir. Kişilerarası iletişim, geri bildirimin anlık alınmasına olanak veren özelliğiyle iki yönlü iletişim modelidir. Sosyal medya gibi iletişim araçlarıyla diğer kişilerle kurulan iletişim, geleneksel yüz yüze kurulan kişilerarası iletişim

biçiminin bazı işlevlerini barındırmasa da sosyal medya, sahip olduğu potansiyel bakımından kişilerarası iletişim aracı olarak kabul edilebilir.

2.1.2. Sosyal Medya ve Genel Özellikleri

İnternet, günümüzde ve gelecekte iletişim sisteminin merkezi konumundadır. 1970'lerde ortaya çıkışından bugüne hızlı bir şekilde gelişim gösteren internet, 2006 yılında Web 2.0 teknolojisiyle birlikte sosyal medya platformlarının ortaya çıkışına kaynak olmuştur. Web 2.0 teknolojisi, internet ortamında kullanıcıların da içerik üretebilme ve diğer kullanıcılarla paylaşabilme imkânına erişmesini ifade etmektedir. Böylelikle sosyal medya platformları, içeriğin hem üretildiği hem de tüketildiği çevrimiçi yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde milyarlarca kullanıcısı olan ve yayılımını hızla sürdüren sosyal medya platformları, devrimsel özellik ve içerikleriyle Web 2.0 teknolojisinin ürünüdür (Esen, 2018: 6).

Kavramsal olarak sosyal medya üzerine tanımlamalar çeşitlilik göstermektedir. Mayfield'e göre sosyal medya; katılımcı, toplum, erişim, yenilik, bağlantılık, açıklık, konuşma öğeleriyle inşa edilen platform (Vural ve Bat, 2010) olarak tanımlarken, Dawley (2009: 109), bir sosyal medya platformunun, kullanıcının profil oluşturarak profesyonel veya kişisel sebeplerle diğer kullanıcılar ile ağ oluşturabileceği çevrimiçi site olduğunu ifade etmektedir. Sosyal medya Başer'e (2014: 9) göre ise, çevrimiçi kullanıcıların etkileşim halinde, düşük maliyette ve ortak kullanıma uygun içerik üretmesine imkân veren teknolojik yeniliklerdir. Fuchs'a (2017: 39) göre ise sosyal medya; bireylerin topluluk şeklinde bir araya gelmesine, iletişime geçmesine ve paylaşmasına olanak tanıyan yazılım yığıdır. Sosyal medya, erişilebilirliği yüksek ve ölçeklendirilmiş iletişim araçlarıyla ağ platformları üzerinden sosyal paylaşım ve etkileşimin yapıldığı sanal ortamdır. Daha özet bir tanımla sosyal medya, kullanıcının ürettiği içerikler ve bu içeriklerin bulunduğu internet siteleridir.

Lok Safko (2009: 5), “Sosyal Medya İncili” isimli eserinde, sosyal medyayı kavramsal boyutuyla iki aşamada ele almaktadır. Safko, kavramı *sosyal* ve *medya* olarak ikiye ayırmaktadır. Sosyal medya kavramının, kullanıcıların birbirleriyle iletişim kurmasına olanak veren ağ tabanlı platformlar ile sosyalleşmesine, zaman-mekân uzamından soyutlayan, fiziki ve coğrafi sınırları kaldırarak iletişim kurmasını sağlayan yapısını *sosyal*, ağ üzerinden görsel, işitsel ve metinsel içerikleri kişi veya topluluklarla

paylaşmasına olanak veren yapısını ise *medya* olarak adlandırmaktadır. Bu yönüyle sosyal medyayı Güçdemir (2017: 9), *açıklık, katılım, karşılıklı diyalog, topluluk ve bağlantılı olma* kavramları etrafında ortaya çıkan bir sürecin temsili olarak görmektedir.

Sosyal medyayı Mayfield'e benzer kavramlar çerçevesinde ele almaktadır. Mayfiel, “Sosyal Medya Nedir?” isimli çalışmasında sosyal medyanın beş temel özelliğini temsil eden kavram ve açıklamaları şu şekilde sıralamıştır (2008: 98):

1) Katılım Özelliği: Sosyal medya, kullanıcılara paylaşılan içerikleri beğenmek, yorum yapmak, takip etmek gibi etkileşime olanak tanımaktadır. Bu yönüyle sosyal medya platformları, medya ile kullanıcı arasındaki çizgiyi inceltmektedir.

2) Açıklık Özelliği: Sosyal medya platformları, tasarımları gereği kullanıcıyı içerikler hakkında duygu ve düşüncelerini belirtebilecekleri erişim düzeyinde inşa edilmektedirler.

3) Kendini İfade Etme Özelliği: Geleneksel medyanın medya-kullanıcı arasında etkileşime izin vermeyen tek yönlü ileti yapısının aksine sosyal medya platformları kullanıcıya diğerleriyle etkileşim ve iletişim kurma imkânı vererek, kendisine ait içerikleri paylaşabilmesini sağlamaktadır.

4) Topluluk Özelliği: Sosyal medya platformları ortak ilgi veya özellikleri olan bireylerin bir araya gelerek topluluk oluşturmaya olanak vermektedir. Kullanıcı yakın sosyal gruplarda ilgi alanına giren içeriklere erişmekte veya diğerleriyle paylaşabilmektedir.

5) Sürekli Çevrimiçi Olma Durumu: Kullanıcılar ile içerikleri üzerinde buluşturan bir platform olarak sosyal medya, kullanıcıya zaman kısıtlaması olmaksızın erişimine izin vererek anlık etkileşim olanağı tanımaktadır.

Kaplan (2016: 668) ise, sosyal medya tanımlamasını *dijital dünya* kavramını kullanarak yapmaktadır. Dijital dünyayı, her şeyin normalleştiği ve hayatın buraya indirgendiği sanallık olarak tanımlayan Kaplan'a göre burası, geçmiş ve gelecek zamanın kaybolduğu, yalnızca şimdinin olduğu bir dünyadır. Dijital dünya, gerçek varlığa dönüşmektedir. Gerçekliğin yerini alan sosyal medya üzerinde hayatın kendisi şekillenmektedir.

Sosyal medya mecraları, kullanıcılara kişisel bilgileriyle profil oluşturarak katılım imkânı tanımaktadır. Kullanıcının yarattığı profil kendisinin web sitesi niteliğindedir. Bireyin adından doğum tarihine, medeni durumundan dini ve siyasi

görüşüne, ilgilerinden işine kadar kişisel bilgiyle oluşturduğu profil, kendisinin sanal kimliğini temsil etmektedir. Bir anlamda birey gerçek varlığını sanal ortama taşımaktadır (Deneçli, 2015: 7). Birey kendisini temsil eden sanal kimliği ile sosyal medya üzerinden yakın sosyal çevresiyle iletişim ve etkileşim kurabilmekte, sosyal çevresine yeni kişiler ekleyebilmekte, ürettiği içerikleri diğerleriyle paylaşabilmekte ve diğerlerinin içeriklerine erişebilmektedir. Sosyal medyanın mekânsız oluşunun avantajı olarak tüm bu sosyal aktiviteleri bir cihaz üzerinden hareketsiz ve ucuz şekilde yapabilmektedir. Yaratılan sanal dünyanın sağladığı bu gibi kolaylıklar nedeniyle sosyal medyaya katılım her geçen gün artış göstermektedir (Tuncer, 2014: 12).

Sosyal medyanın özellikleri ve kullanıcılarına sunduğu imkânlar oldukça önemlidir. Ancak sosyal medyanın kullanıcılara verdiği hizmetin bireye ve topluma bedelinin oldukça yüksek olduğunu savunan eleştirel yaklaşımlar da mevcuttur. Sonraki başlıkta, sosyal medyayı eleştirel olarak ele alan yaklaşımlara verilecektir.

2.1.3. Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar

Sosyal medya, birey ve toplum üzerinde yol açtığı birçok etkisi nedeniyle eleştirilmektedir. Bu eleştiriler sosyal medya platformlarının özellikleri, işlevleri, özü, mahremiyet ve güvenlik zararları ile neden olduğu sonuçlar doğrultusunda gelmektedir. Örneğin Dijk'in (2016: 161-171) sosyal medyaya yönelik ilk eleştirisi, bu platformların kullanıcılarını edilgenlikten çıkararak, toplum içinde aktif birey yaptığı iddiasıdır. Dijk, geleneksel medyanın pasif izleyicisi konumundaki bireyin, sosyal medya ile aktif bir kullanıcı olamayacağını söylemektedir. Sosyal medyanın yaratıcı ve aktif bir platform olması, kullanıcı konumundaki bireyin de yaratıcı ve aktif olacağını göstermez. Sosyal medyada birçok kullanıcı hala pasif formda içerik tüketicisidir. Aktif kullanıcılar da etki gücü yüksek elit bir kitledir. Ayrıca Dijk, sosyal medya platformlarının birer kişisel enformasyon toplama aracı olduğunu, kullanıcıların bu platformlarda oluşturdukları profiller ve platform içi hareketlerle sürekli enformasyon sağladığını vurgulamaktadır. Toplanan veriler reklam, pazarlama, tüketim eğilimi belirleme, istihbarat gibi birçok amaçla kullanılmaktadır.

Sosyal medyanın eleştirildiği bir diğer konu ise, sosyal medya kullanıcısının verilerinin toplanıp analiz edilerek üçüncü kişi ve kurumlara satılmasıyla ortaya çıkan *dijital emek* sömürüsüdür (Cote ve Pybus, 2014: 243). Sosyal medya platformları,

ücretsiz hizmet vermekte; ancak bireyin kişisel bilgilerini mahremiyet politikaları yoluyla hizmet bedeli olarak alan *enformasyonel kapitalizm* yanılsamasıdır (Netchitailova, 2017: 4). Egemen olumlamacı yaklaşımlar ise *dijital emek* konusuna "kullanıcılar razı ise sorun yoktur" anlayışı ile yaklaşmaktadır. Bireyin sosyal medya kullanım motivasyonunun iletişimsel ve sosyal gereksinimi doğrultusunda biçimlendiği kabul edilmektedir. Fuchs (2014: 89-90) ise, kullanıcı rızasının sömürüyü meşrulaştıramayacağını, kendisini hissettirmemesinin sömürünün olmadığı anlamına gelmediğini söylemektedir. Gerçek hayatta var olan ağır koşullar yok olmamış, sosyal medya üzerinde şekil değiştirmiştir. Büyük sosyal medya platformları bu yeni formun merkezleridir. Facebook, Instagram, Twitter, Youtube gibi platformlar teknolojik olanaklar ve popülerlikleri sayesinde ücretsiz işgücü çalıştırmaktadırlar. Sosyal medyada sömürü, haz ve eğlence formatında dijital olarak üretilmektedir.

Baudrillard'a göre ise sosyal medya, elektronik virüslerin yayıldığı bir araçtır. Günümüzün en yaygın iletişim araçları olarak sosyal medya platformları, insanların görüş, düşünce ve deneyimlerini paylaştıkları sanal mecradır. Baudrillard, sosyal medyayı gücün hizmetinde bir araç olarak görmektedir. Egemen gücün ideolojisini aşılarda ve yaymaktadır (Baban, 2012: 74).

Sosyal medyaya eleştirilerinin getirildiği bir diğer nokta ise, sosyal medyada etkisini yitiren etik kabullerdir. Sosyal medyada zaman ve mekânın sanallaşması, ortak algıların oluşacağı düzlemi ortadan kaldırabilmektedir. Gerçek dünyaya ait kesinlikler bu sanal dünyada olduğundan farklı yansıtılabilmektedir. Sosyal medya kullanıcıları toplum içindeki kimliklerinden soyutlanabilmekte ve yeni bir benlik inşa edebilmektedir. Bunun sonucu olarak aynı zaman ve mekân paylaşımının yarattığı ahlaki anlayıştan uzak etik dışı söylem düzlemi üretebilmektedir (Wisniewski ve Coyne, 2004: 197). Başka bir deyişle birey, kimliğinden davranışına kadar sosyal ilişkilerini şekillendiren etik sınırları, sosyal medya sanallığında aşabilmektedir.

Sosyal medyanın eleştirildiği bir konu da onun demokratikliği ve özgürleştiriciliği üzerinedir. Sosyal medya düşünce özgürlüğünü destekleyici formuyla alternatif ve muhalif görüşlere yer açmaktadır. Ancak sosyal medya eş zamanlı olarak tüketimi, rekabeti ve bireyciliği teşvik ederek yaygınlaştırmakta ve henüz açık şekilde algılanamamış, kurumsallaşmamış tahakkümün, esaretin ve fetişizmin etkili yöntemlerini barındırmaktadır (Kahn ve Kellner, 2016: 249). Sosyal medyanın

demokratik bir yapısının olabilmesi için kullanıcıların dayatılan içerik ve koşullar üzerinde söz sahibi olması, değiştirebilmesi gerekmektedir. Ancak sosyal medyada bu etki tam anlamıyla gerçekleşmez. Ayrıca sosyal medyanın giderek daha ticarileştiği, sansürleştiği ve gözetimin temel aracı konumuna geldiği görülmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 429). Bu türden eylemler sosyal medyanın demokratikliği konusuna zarar vermektedir.

Sosyal medyaya yönelik en yoğun eleştiriler, sosyal medyanın bir parçası haline gelen gözetim olgusunun yol açtığı mahremiyet ihlalleridir. Sosyal medyanın mahremiyeti ihlal eden ve sınırlayan yönleri bir sonraki başlık altında değerlendirilmiştir.

2.1.4. Sosyal Medya ve Mahremiyet İlişkisi

Sosyal medya kullanımının yaygınlaştığı günümüzde, bireyler kişisel bilgilerini bu platformlarda kolaylıkla paylaşmakta, mahremiyete yönelik ihlaller ciddi derecede artmaktadır. Sosyal medya kullanımının akıllı telefon gibi mobil cihazların yaygınlaşması mahremiyet ihlallerinin de artmasına neden olmuştur. Akıllı mobil cihazlar üzerinden hizmet verebilen sosyal medya uygulamaları konum bilgisi, dosya erişimi gibi izinleri daha iyi deneyim sağlama bahanesiyle kullanıcıdan talep etmektedir. Uygulamayı daha etkin kullanmak amacıyla kişisel bilgilere erişim izni vermek mahremiyet ihlalinin henüz ilk aşamasıdır. Çünkü çok daha fazlasını kullanıcı sanal mecrada var olabilmek için kendi isteğiyle sisteme yüklemektedir.

İnsani bir durum olarak mahremiyet için, bireyin özel alanlara ve bu alanların üzerinde inisiyatife sahip olmasını gerektirmektedir. Ancak Yılmaz'a (2011: 131) göre, bu aidiyet sınırlarının belirsiz olmasının yanında bazı benzerlikler barındırmaktadır. Sınırların belirsizliği sosyal medya ile daha da belirsiz bir hal almaktadır. Bu belirsizliğin içinde konumlanmaya ve kendisini var etmeye çalışan birey, sanallığın yarattığı alanda kimliksizleşme ve silikleşmeyle karşı karşıya kalmaktadır. Birey, sosyal medyadaki kişi, gruplarla yeni bir ilişki biçimi ve sanal sosyallik kurmaktadır. Bu durum, bireyin mahremiyet algısının değişebilir olduğunu göstermektedir. Mahremiyet algısının değişken yapısı, sosyal medya platformlarının ortaya çıkışıyla belirginlik kazanmıştır. Mahremiyeti ihlal eden tutumlar kitleleştiğçe normalleşme süreci

hızlanmaktadır. Sosyal medya araçları, mahrem bilgileri ile varlığını göstermek isteyen bireyler sayesinde bu normalleşme sürecine katkı sağlamaktadır (Arık, 2013b: 125).

Sosyal medya platformları, bireyleri devamlı surette kişisel bilgilerini paylaşmaya yönlendirmeleri ve bildirimlerle uyarmaları ile mahremiyeti ihlale teşvik etmektedir. Bireyin takipçi yani gözetleyen sayısının fazlalığı olumlanırken, azlığı ise yok olmakla eşdeğer tutulmaktadır. Başka bir ifadeyle, bireyler takip edilmeyi, gözetlenmeyi kendileri tercih etmektedir. Dolayısıyla sosyal medya kullanıcıları izlenmeyi talep ettiklerinden bakışın nesnesi olmayı kabul etmektedirler. Bu durum mahremiyetin artık korunan değil bizzat birey tarafından sergilenen şey olduğunu göstermektedir (Çakır, 2015: 377-379).

Bireyin sosyal medya kullanması ve paylaşımlar yapması kendi rızası ile olmaktadır. Ancak bireyi rızaya koşullandıran etken sosyal medya kullanmadığı veya paylaşım yapmadığında toplum dışı olacağına dair düşüncesidir ve bu düşünce sosyal medyanın görülmeyen baskı unsurudur (Esen, 2018: 61). Aslan'a (2011: 119) göre ise, özel olmaktan koparılan mahremiyet alanı alenileştirilerek ve içi boşaltılarak daraltılmaktadır. Mahremiyet alanı daraldıkça bireylerin kendilerine ait özel şeyleri kalmamaktadır.

Nissenbaum (2009: 65), sosyal medyada üç çeşit mahremiyet sorunu olduğunu ifade etmektedir. Bu sorunların ilki, bireyin kendisi hakkındaki enformasyonu paylaşmasıdır. İkinci sorun, bireyin başka bir birey hakkındaki enformasyonu paylaşmasıdır. Üçüncüsü ise gözetim sorunudur ki daha çok bireyin izlenme eğilimidir. Sosyal medyanın, bireyin gözetlenme eğilimini derinleştirilmesi bakımından, mahremiyet algısı üzerindeki dönüştürücü etkisi görülmektedir. Çalışmada gözetim sorunu kendi başlığı altında ele alınacaktır.

2.1.5. Instagram

Instagram, Kevin Systrom ve Mike Kriger adlı iki girişimci tarafından *fotoğraf düzenleme ve paylaşma* uygulaması olarak Ekim 2010'da kurulmuştur. Instagram ismi anlık anlamındaki *Instant* ve fotoğraf aktarımı anlamındaki *telegram* sözcüklerinden türetilmiştir (Güçdemir, 2017: 28). Uygulama akıllı telefonlar üzerinden kullanılmak için geliştirilmiş olsa da web sitesi aracılığıyla da kullanılabilir. Web sitesi aracılığı ile kullanımda paylaşım yapılamamaktadır; ancak diğer kullanıcıların

paylaşımları görüntülenebilmektedir. Instagram, kullanıma sunulduğu ilk yıllarda yalnızca fotoğraf paylaşım özelliğine sahipken 2013 yılında kısa video paylaşımına da uygun altyapıya erişmiştir. Uygulama içi özellik olarak 11 farklı fotoğraf düzenleme efekti ile fotoğraf, video iyileştirmeleri yapma ve paylaşma imkânı sunmaktadır. Günümüzde *story*, *konum*, *görüntülü konuşma*, *direkt mesaj*, *takipleşme*, *canlı yayın*, *igtv* gibi birçok özelliği kullanıcılarının hizmetine sunan Instagram, görsel tabanlı bir sosyal medya platformudur (Aslan ve Ünlü, 2016: 49).

Facebook tarafından 2012 yılında satın alınan Instagram, kullanıcılarına ürettikleri içerikleri anlık biçimde Facebook, Twitter, Youtube gibi diğer sosyal medya platformlarında eş zamanlı paylaşma imkânı tanımaktadır. Kullanıcı adı ve şifreyle birey platforma üye olabilmekte, diğer kullanıcı ve ilgi duyduğu profiller ile takipleşebilmektedir. Diğer kullanıcılarla beğenme, yorum, etiketleme, mesaj gibi imkanlar ile iletişim ve etkileşime geçilebilmektedir.

Instagram, Facebook Inc. Şirketi bünyesinde hizmet veren bir platform olarak hizmet ilkelerini şöyle sıralamaktadır:

- Bağlantı kurmak, keşfetmek, iletişim kurmak ve kişiselleştirilmiş fırsatlar yaratmak
- Güvenli ve kapsayıcı bir ortam,
- Instagram hizmetlerine imkân veren altyapıyı sürdürülebilir kılmak,
- Hizmetleri sunmaya olanak tanıyan teknolojileri geliştirmek,
- Kullanıcının ilgi duyduğu marka, ürün ve hizmetlere erişimini sağlamak,
- Ürünlerin tümünde tutarlı ve kusursuz deneyimi sürdürmek,
- Araştırma ve yenilikler (www.Instagram.com).

Bu hizmetler doğrultusunda Instagram profilleri, bireysel hesaplar, içerik üretici hesaplar ve işletme olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bireysel hesaplar ile fotoğraf ve video paylaşımı gibi hizmetler kullanılabilir. İçerik üretici hesabı ise belli bir takipçi sayısına erişmiş kullanıcılara verilen hizmetleri içermektedir. Bu hesap türü, büyüme istatistikleri, kategori etiketleri, etkileşim bilgisi gibi hizmetlere erişimi sağlamaktadır. Instagram'ın bahsi geçen hizmetlere erişim için belli bir takipçi sayısı şartı koyulması, kullanıcıları daha aktif olmaya ve görünür kılmaya teşvik eden stratejik hizmet politikasını yansıtmaktadır. Üçüncü hesap türü olan işletme hesabı, paylaşımların Facebook ürünleriyle eşit izinlere sahip olmasını, takipçiler ile etkileşimi

kolaylaştırmak için iletişim linki ve işletme bilgilerini profilinde paylaşma olanağı tanımaktadır. Bu hesaplara sağlanan istatistiki veriler ile potansiyel müşteriler hakkında bilgilere erişilebilmektedir. Ayrıca alışveriş özelliği ile işletmelerin çevrimiçi ürün satışı yapabilmesini sağlamaktadır (www.facebook.com).

2.1.5.1. Instagram Özellikleri

Instagram, günümüz sosyal medya platformlarının yarattığı rekabet ve kullanıcı geri bildirimleri gereği kullanıcı sayısını korumak, arttırmak için güncellemeler yapmakta ve yeni özellikler eklemektedir. Sosyal medya platformu olarak Instagram'ın kullanıcılarının hizmetine sunduğu pek çok özelliğin bazıları şunlardır (Özkök, 2019: 34-36).

- **Filtre Özelliği:** Görsel temelli bir sosyal medya platformu olan Instagram'ın, kullanıcılarına fotoğrafları üzerinde mevcut efektler (filtre) ile renk, kontrast, ışık gibi iyileştirmeleri yapma imkânı veren *filtreleri yönet* ara yüzüdür.
- **Etiketleme Özelliği:** Etkileşim odaklı bir tasarıma sahip olan Instagram'ın *etiketleme* ara yüzü ile kullanıcıların paylaştıkları içeriğe diğer kullanıcıların profilini ortak etmektedir.
- **Kaydetme Özelliği:** Kullanıcıların herhangi bir nedenle kaybolmasını istemediği içeriğe *kaydet* ara yüzü ile daha sonra kolayca erişimine olanak tanıyan özelliktir.
- **Beğenme Özelliği:** Kullanıcının diğer kullanıcıların paylaştığı içeriği olumlamasını, beğenisini içerik sahibine bildirmek için *kalp* şeklindeki ara yüzüdür.
- **Yorum Özelliği:** Kullanıcının içeriği hakkında diğer kullanıcıların düşüncelerini belirtmesine *yorum* ara yüzü ile olanak tanıyan özelliktir.
- **Bildirim Özelliği:** Kullanıcıyı takip ettiği kişilerin paylaşımları konusunda uyarıcı bilgi mesajıdır. Böylelikle kullanıcı takip ettiği hesapların paylaşımı için sürekli olarak uygulamaya girmek zorunda kalmamaktadır.
- **Mesaj Özelliği:** Sosyal medya platformunu kullanan bireylerin birbirleri ile özel olarak mesajlaşmalarını sağlayan özelliktir. Kullanıcıların iletişim imkanını artıran bu özellik ile birbirlerine metin dışında hareketli veya hareketli görüntüler göndermelerine olanak tanımaktadır.

- **Yönlendirme Özelliği:** Kullanıcıların birbirlerine üçüncü kaynaktaki içeriği kolay şekilde göndermelerini sağlayan özelliktir. Tek dokunuşla kolayca yapılan işlem ile kullanıcıların link kopyalamak gibi işlemler yapmadan kısa sürede içeriği istediği kullanıcıya yönlendirmesini sağlamaktadır.
- **Hikâye (Story) Özelliği:** Instagram'ın kullanıcılarına 24 saat sınırlandırması ile diğer kullanıcıların görebileceği içerikleri yayınlamasını sağlayan özelliktir. 24 saat sınırlandırması kullanıcının isteğine bağlı olarak *hikâye sabitleme* özelliği ile kalıcı hale getirilebilmektedir. Ayrıca içeriği görüntüleyenler *yakın arkadaşlar* seçimi ile sınırlandırılabilir.
- **Canlı Yayın Özelliği:** Kullanıcıların Instagram uygulaması üzerinden diğer kullanıcılarında görebileceği şekilde anlık yayın yapmasını sağlayan özelliktir. Yayını izleyenlerin mesaj yazabilmesine imkân veren canlı yayın kullanıcıların etkileşimini artırmaya yardımcı olmaktadır.
- **Hashtag Özelliği:** Hashtag, paylaşılan içeriğin daha fazla kullanıcı tarafından görülmesini sağlamak için ilgili anahtar kelimenin "#" sembolü ile içeriğin açıklamasına eklenen özelliktir. Kullanıcıların, ilgili konuyu tanımlayan Hashtag ile benzer içeriklere erişimi kolaylaştırmaktadır.
- **Mention Özelliği:** Kullanıcının paylaştığı içerikte "@" sembolü ile diğer kullanıcılardan bahsedebilmektedir. Böylelikle bildirim gönderilen kullanıcı içerik hakkında paylaşıma geri bildirim yapabilmektedir.

2.1.5.2. Instagram Uygulamaları

Instagram, kullanıcılarına platform içi özelliklerin yanı sıra uygulama dışı olarak geliştirdiği; ancak Instagram platformu ile uyumlu çalışan, kullanıcıların deneyimlerini iyileştirmek için yardımcı uygulamaları kullanıma sunmaktadır. Bu uygulamalar içerik düzenleme, hesap etkileşim istatistikleri gibi özellikleriyle şunlardır (www.play.google.com):

- **Repost For Instagram:** Diğer kullanıcıların paylaştıkları içerikleri kendi hesabında paylaşılmasına imkân veren uygulamadır.
- **RepostSaveInstagram:** Kullanıcıların paylaşılan içerikleri indirip kaydetmesine ve paylaşılmasına imkân veren uygulamadır.

- **Boomerang:** Instagram kullanıcılarının 1 saniyelik döngü halinde hareketli görüntülerin oluşturulup içerik olarak paylaşılmasına olanak tanıyan uygulamadır.
- **Layout:** Kullanıcının, fotoğraflarını tek kare içinde bütün oluşturacak şekilde kurgulamasına olanak tanıyan uygulamadır.
- **#Square Droid:** Instagram'da nerdeyse bütün paylaşım platformları gibi içeriklere bir sınır koymaktadır. #Square Droid uygulaması ile içeriklerin boyutu küçültülmeden paylaşılması mümkün olmaktadır.

Sosyal medya platformu olarak Instagram hem yeni kullanıcılar kazanmak hem de mevcut kullanıcılarının paylaşımlarını en üst seviyeye çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amacı doğrultusunda yukarıda yer verilen özellik ve uygulamalar gibi hizmetleri kullanıcılarına sunmaktadır. Instagram'ın kullanıcı olarak bireyi paylaşmaya teşvik edici bu yapısı beraberinde mahremiyet ihlaline neden olan gözetim tartışmalarını gündeme getirmektedir.

2.2. Gözetim Toplumu

Gözetim toplumu kavramı, bir denetim biçimi olarak gözetimin bireyler üzerinden topluma yayılarak çevrelemesini nitelemektedir. Bu anlamda gözetim önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gözetim, iktidara ve egemenliğe dair yapıların gücünü pekiştiren bir araçtır diyen Dolgun (2015: 38-41), gözetimi iki şeyle ilişkilendirir: İlki devletin, vatandaşı olan nüfusu denetlemeye yönelik topladığı bilgidir. İkincisi ise nüfusun doğrudan denetlenmesidir. Ona göre iktidar ve egemenlik bakımından gözetim uygulamalarının antidemokratik devletlerde baskı ve şiddet araçları yoluyla yapılmakta, demokratik devlet yapısında ise, gözetimin daha sistemli biçimde teknik ve teknolojik metotlarla gerçekleştirilmektedir.

2.2.1. Gözetim Olgusu

Gözetim olgusunu tanımlamadan önce, görme eylemine yer vermek kavramın anlamlandırılmasına yardımcı olacaktır. Küçüköner'in (2005: 29) tanımıyla görme eylemi, gözün algılamak için dışarıya yönelttiği bilinçli hareketidir. Nesnenin gözün bakışıyla belleğe aktarılmasıdır. Bu yönüyle görme eylemi, bakışın hedefi olan şey hakkında bilgi edinme edimidir. Bakmaktan farklı olarak görme eylemi niyet

taşımaktadır. Diğer bir deyişle bakmak nesnel, görmek öznel bir eylemdir. Görme eylemi, gerçekliği, bilgiyi, düşünmeyi, kesinliği, yorumlamayı, gücü, egemenliği ve iktidarı içermektedir (Dolgun, 2008: 33).

Görme eyleminin bir sonucu olarak gözetim kavramı Türk Dil Kurumunun çevrimiçi sözlüğünde yazdığına göre, *gözetme işi, gözaltı, nezaret, himaye* (www.tdk.gov.tr, 2020) gibi birden çok anlama gelmektedir. Fransızca *surveiller* fiilinden türetilen gözetim sözcüğü, bir kişi veya şeyin yakından izlenmesi anlamına gelmektedir (Güven, 2007: 68). Gözetim kavramı Akdağ'a (2015: 10) göre ise, *denetleme, izleme ve güvenilmez bireyin gözetlenmesi* anlamlarına gelmektedir. Gözetim kavramı, temelde bazı eylemleri dikkate almak ile ilgilidir. Dikkate almak kavramı, çocuğunun davranışlarını takip eden bir ebeveynin veya çalışan işçileri denetleyen iş sahibinin eylemleri gözetim ile ilişkilendirilebilir (Lyon, 2013: 28).

Gözetim, çoğunlukla gözetleyen ayrıcalık sahibi, güç ilişkileriyle sarılı olsa da gözetleneninde katılım ve rolünü içeren bir süreçtir. Lyon'a (2013: 29) göre *etkileme, koruma, yönlendirme, yönetme* gibi istekler gözetimi doğurur. Gözetim, tesadüfi pek nadir olan sistemli bir biçimde yürütülen uygulamalar bütünüdür. Bozkurt (2000: 77) da benzer şekilde gözetimin, sistematik biçimde izleme edimi olduğunu ifade etmektedir. Gözetim, enformasyon teknolojilerinin gelişimine bağlı olarak bürokratik idarenin gerekliliği şeklinde rutin bir hal almaktadır. Gündelik gözetim Lyon'a (2013: 30) göre, modern toplumun bir hastalığı, modernitenin parçası olan toplumun bir yansımasıdır. Ancak gözetimin olumsuz bir algılanışla irade, denetim, etki, kötü olduğu düşünülmemelidir çünkü bir yönüyle normları teşvik edici ve uyarıcı rol üstlenmektedir.

Gözetim olgusunu güç ile ilişkilendiren Berman'a (2001: 178-180) göre, iktidar denilen yapının hegemonyasını tesis edip, gücü eline almak ve bu gücü korumak amaçlı faaliyetlerin bütünü gözetimin kendisidir. Bu faaliyetler esnasında *araçsal akıl* ön plana çıkmakta ve gözetimi baştanbaşa biçimlenmektedir. Araçsal akıl, modern sanayi toplumlarına uygulanan gözetim amaçlı uygulamalardır. Modern öncesi dönemlerde insanın doğayı kontrolü altına almak için kullandığı nesnel akıl, modern dönemle gelen teknik ve teknolojik atılımlar ile kontrol isteği doğanın ötesinde insanlara yöneldiği görülmektedir. Böylelikle insanı kontrolü altına alan gücün kaynağı olan araçsal akıl egemen kılınmıştır. Araçsal aklın devamlılığı egemenliğine dayanır ve teknolojik gelişmeler bu egemenliğe güç vermektedir (Bauman, 2015: 226).

Gözetim bilgiye sahip olmak ve disiplin gibi amaçlar için gerçekleştirilmektedir. Birey, grup veya toplumun eylem ve tercihleri izlendiğini, toplanan veriler biriktirildiğini ifade eden Giddens (2008: 29), gözetimin birbiriyle ilişkili iki olguya dayandığından söz etmektedir. İlki, bireyler hakkında toplanan verileri mümkün yolla depolamak, ikincisi ise bireysel eylemlerin birey üzerinde otoritesi bulunan kimselerce doğrudan gözlenmesidir. Ancak gözetimin bu iki boyutu anlam düzeyinde iç içe geçmiş durumdadır.

Dolgun (2015: 99), Marx'ın gözetim olgusunu işçi sınıfı ve fabrikalar ölçeğinde, Weber'in kavramı bürokratik işlemler bağlamında genişleyen modern örgütler ölçeğinde, Foucault'un ise çok daha geniş ölçekte, gözetime dayalı egemenlik ve iktidar yapılarının ağ gibi toplumu sardığını ve gözetimi gerçekleştiren tüm ilişkilerde aradığını ifade etmektedir. Karl Marx gözetime kapitalizm ekseninde, emek-sermaye çekişmesinin bir ögesi olarak bakmaktadır. Marx'a göre, işçileri izlemek, devamlı surette denetlemek ve yönlendirmek bakımından gözetim, kapitalizmin temel yapıtaşlarından (Canpolat, 2005: 129). Kapitalizm öncesi çalışma sistemleri zorunluluk içerirken, kapitalizm ile ortadan kalkan zorunluluğun yerine biçimsel olarak özgür; ancak denetim altına alınmış bir çalışma sistemine geçilmiştir (Lyon, 1997: 39). Kapitalizmin uyguladığı denetimin amacı çok daha artı değer üretimini sağlayacak yönlendirme dürtüsüdür (Güven, 2007: 70).

Max Weber ise, gözetim olgusunun kapitalizm içindeki rolünü kabul ederek, bu gözetim mekanizmasının yalnızca sınıf ilişkileriyle ilgili olmadığını ifade etmektedir. Weber, kapitalist işletmelerin bürokratik yapının bir ürünü olduğunu ve gözetimin bürokrasi ile sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. Kapitalist işletmelerin bilgiyi kaydetmesi, kurallarının belirlenmesi ve teknik bilgiyle oluşturulan kuralların kişisellikten uzak oluşu modern örgütlerin akılcılıklarını göstermektedir. Bu akılcılık ile amaçlanan maksimum verimlilik ancak Weber' göre bu bir sosyal denetimdir (Lyon, 1997: 47). Verileri dosyalama mekanizması gözetimin ve bürokrasinin bir fişleme sistemidir (Canpolat, 2005: 133).

Foucault ise gözetim ile ilgili çalışmalarını araçsallık, enformasyon denetimi, yoğunluk, kurumsal kontrol, kuşatıcılık gibi modern toplumun varlığını biçimlendiren nitelikler bağlamında ele almaktadır. Foucault'ya göre modern toplum, iktidarın kendisini yeniden inşa etme süreci olarak ifade etmektedir. Bu kendini yapılandırma

süreciyle ortaya çıkan özgün gözetim biçimini Jeremy Bentham'ın panoptikon tasarımıyla betimlemektedir (Mermutlu, 2004: 98).

Fuchs (2016: 49-52) ise, gözetim çalışmalarını *mekân, zaman, gerçeklik, hız ve kimlik* ekseninde incelemektedir. İletişim teknolojileri ve bilgiye erişim yetenekleri sayesinde mekân sınırlamalarının kaldırılmasının küresel çapta bir gözetime imkân verdiği ve bu gözetime engel olmanın yolu bilgi kayıtlarının silinmesi olarak görülmektedir. Fakat sanal düzlem olarak internette verilerin silinmiyor olması gözetime direnç konusunda başlıca problemi oluşturmaktadır. Verilere mobil iletişim araçlarıyla istenildiği zaman ulaşılmakta, veri akış hızının yüksekliği nedeniyle veri yığılmalarının olabilmekte, sanal yaşam ile gerçek hayat arasındaki çizgi silikleşmekte ve internet aracılığıyla oluşturulan sanal benlikler üzerinde gözetim yoğunlaşmaktadır. Fuchs'un gözetim çalışmaları özet halinde aşağıdaki şekliyle tablolaştırılmıştır.

Tablo: 2.1. Fuchs'un Gözetim Çalışması

Boyut/Evren	Fonksiyon	Gözetim Biçimi	Gözetime Direnç
Mekân	İletişim ve bilgi erişiminde internette mekân sınırlamasının olmayışı.	Küresel gözetim.	Birey kişisel verilerini korumak adına silebilir ancak internet ortamına aktarılan bir veriyi silmek veya azaltmak.
Zaman	İstenilen veri ve bilgiye istenilen zamanda erişim imkânı.	Mobil iletişim araçları ve kamera sistemleriyle verilerin daha sonra kullanılmak amacıyla toplanması.	Siber aktivizm
Hız	Büyük miktarda verinin anlık olarak toplanması ve yayılımı.	Gözetim ile toplanan verilerin fiber hızla yayılması.	Toplanan verilerin büyüklüğü ve veri sıkışıklığından dolayı bireyin gözetimden belli ölçüde kaçışı.
Gerçeklik	Gerçek dünya ile sanal ortam arasındaki çizginin silikleşmesi.	Sanal gözetim.	Gerçekdışı enformasyon yayımı.
Kimlik	Gerçek kişiliğinin yanında sanal bir benlik oluşturma.	Gözetim ile bireyin sınıflandırılması.	Anonim kimlik ile var olmak.

Kaynak: Fuchs, 2016: 49-52

2.2.2. Gözetim Toplumunda Gözetim Pratikleri

Güvenlik gerekçesiyle ortaya çıkan ve teknolojik gelişmelerle birlikte denetim, caydırıcılık, riskleri öngörme, pazarlama, tüketim gibi amaçlara yönelerek kamusalın ve özelin alanlarını gözleyen gözetim, rutine dönüşen bir pratiktir (Arar, 2014: 54).

Kendisini ilk modern devletler ile gösteren kitlesel gözetim pratiği özel kurum ve kuruluşlar tarafından da rutinleştirilmiş, toplanan enformasyonun miktarı nedeniyle toplum Gary T. Marx tarafından *Gözetim Toplumu* olarak adlandırılmaktadır (Kalaman, 2016: 57). Gözetimin her yerde, her anda ve kaçınılmaz oluşunu niteleyen gözetim toplumu, yaşamın tümüyle gözetim altında olduğunu nitelendirmektedir (Lyon, 2013: 19). İletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu birey ve toplumsal yaşam tümüyle gözetim altındadır. Merkezless güç odakları tarafından sınırsız şekilde gözetlenen birey ve toplumun teknolojik gözetime karşı gizlenmesi veya özgür olması neredeyse imkânsızdır (Köse, 2011: 199).

Gary T. Marx tarafından *Gözetim Toplumu* olarak adlandırılan günümüz toplumunda özele dair her şey enformasyonun konusu olmuştur. Gözetimin bir sonucu olarak mahremiyet ihlaller egemen erklerin yanında toplumda gözetleyen-gözetlenen olarak gözetimin bir parçası haline gelmektedir (Kalaman, 2016: 58). Tarihsel süreçte toplumsal, yönetsel, teknolojik gibi etkenler sonucu gözetim, farklı modeller altında adlandırılmıştır. Niteliği bakımından *panoptikon*, *süperpanoptikon*, *omniptikon*, *sinoptikon* olarak adlandırılan gözetim pratikleri alt başlıklar olarak aşağıda ele alınmıştır.

2.2.2.1. Panoptikon

Gözlem evi anlamına gelen *panoptikon* kavramı, il kez 1787 yılında Bentham tarafından kaleme alınan mektupta bahsedilen mimari bir modeldir (Bentham, 1995: 100). Hapishane olarak tasarlanan mimari model, daire şeklinde yapının merkezine yerleştirilen kule ve kule tarafından direkt görülebilen hücreler biçiminde tasarlanmıştır. Her hücrede bir mahkûmun kaldığı, hücrenin ön ve arkasındaki iki pencere ile aydınlatılan mimari yapı kapatılanın kule tarafından kolaylıkla görülebilmesini amaçlamaktadır. Bu mimari yapı sayesinde görülmeden gözetleme pratiği işlemektedir (Dolgun, 2015: 109). Dönemin siyasi ve kültürel kodlarını taşıyan panoptikon, mimari bir tasarımdan öte bir iktidar biçimine, bir siyasi tekniğe ve seküler bir mantığa sahiptir (Köse, 2011: 199). Hücreleri görülmeden gözetleyecek konumdaki kule iktidar ile özdeşleşmektedir. Bu nedenle panoptikon bir çeşit iktidarla ilişkili bir kavrama dönüşmektedir. Bu ilişki ile amaçlanan bireyin şeffaf bir formda olduğunu ve her an izlendiğini düşünmesini sağlamaktır. Panoptikon mimarisi içinde kule tarafından

gözetlenenler, hangi an izlendiklerinden emin olamadıkları için bir süre sonra kendilerinin gözetmeni olmaktadır (Sarup, 2017: 108).

Panoptik mimari model, iktidar sorununun bir parçasıdır. Panoptikon tasarımı ile iktidar belli zümre tekelinden çıkıp bakışa, ışığa, mimariye ve bedene aktarılmıştır. Bu bir bakımdan iktidarın uzamsal bir düzleme oturtmakta ve kendiliğinden oluşmaktadır. Nesne konumuna gelen gözetlenen ise gözetlendiğini kendisi fark etmektedir (Boyne, 2009: 159). İktidarın gözetlenme psikolojisiyle disiplin ve itaati dayattığı panoptikon Foucault'ya (2006: 202) göre, siyasal bir teknolojik gözetim aracıdır. İktidarı işlev ile bütünleştiren panoptikon, işlevi iktidar ilişkileri içerisinde işletmektedir.

Foucault (2006: 98), görünmeden görmenin modern dönemde okul, hastane ve hapishane gibi kurumların içinde kurumsallaştığını ve toplumun panoptik model ile idealize edilen *mikro kozmos* olduğunu belirtmektedir. Modern toplumun bir disiplin toplumuna dönüştüğünü ifade eden Foucault, neden olarak iktidarın disipline edici özelliğinin baskın şekilde ortaya çıkışını görmektedir. Dolayısıyla gözetimi disipline etme gücü olarak merkeze konumlandırmaktadır.

Staples (1997: 30)de benzer şekilde panoptikon modelinde denetleyici rolündeki kulenin tek yönlü gözetimi ve kapatılanın izlenip izlenmediğinden emin olmadığı için disipline edici niteliğini vurgulamaktadır. Panoptik toplum, süresiz gözetime maruz kalmaktadır ve denetim ile cezalandırma-ödüllendirme mekanizmasıyla bireyi manipüle edebilen iktidar biçimidir (Arslantaş ve Toktaş, 2012: 31). Bauman (1997: 29) ise, panoptikon modelini toplumun tümünü tanımlayan bir sistem olarak görmekte, dairesel yapısıyla gözetime olanak tanıyan bir minyatür ve ideal toplumu inşa edecek bir model olarak tanımlamaktadır.

2.2.2.2. Sinoptikon

Azınlığın çoğunluğu izlemesini ifade eden *panoptikon* kavramına karşı çoğunluğun azınlığı izlemesini temsil eden *sinoptikon* kavramı ilk kez Thomas Mathiesen tarafından 1997 yılında kullanılmıştır. Gözetim pratiğinde yeni bir sürece işaret eden sinoptikon kavramı, bireyin mekândan koparılmadan siber mekâna çekilerek gözetleyen konumuna taşınmasını içermektedir (Arslantaş ve Toktaş, 2012: 34). Kitle iletişim araçları ve özellikle televizyonun gündelik yaşam içinde önemli bir yer edinmesiyle birlikte azınlığın çoğunluk tarafından izlediği sinoptikon evreni oluşmuştur.

Kitle iletişim araçları ve televizyon yoluyla inşa edilen sinoptikon gözetim biçimi, esas olarak görünürlüğü değiştirmektedir. Görünürlüğün bu değişimi panoptikon gözetim modelinde bulunmamaktadır (Öztürk, 2013: 37).

Sinoptikon modelinde iktidar, bireyi gözetleyerek disipline etmek yerine medya yoluyla kendini görünür kılarak ayartma eylemiyle kendisini yeniden üretmektedir. Azınlığın gözetimi panoptikondan çoğunluğun gözetimi sinoptikona geçiş baskıyla değil televizyon ve diğer kitle iletişim araçlarıyla bireye sunulan eğlence ile sağlanmaktadır (Öztürk, 2013: 150). Panoptikon modelinde tek mekâna kapatıp, disipline etme tekniğinin sınırlılıkları her bireyin bulunduğu yerel mekândan kendi rızasıyla gözetim sürecine katıldığı sinoptikon modelle aşılmaktadır. Bauman (2009: 58) da panoptikonun mekân odaklı işlevselliğine karşı sinoptikonun evrensel düzlemde işlediğini vurgulamaktadır. Başka bir deyişle, evrensel düzeyde izleme eylemine katılan birey algısında uzak olan yakınlaşır ve bu yakınlaşma gerçekleşirken birey baskı yerine ayartma eylemine maruz kalır.

Sinoptikon gözetim modelinde kitle iletişim araçlarının rolü Köse'ye (2011: 201) göre medya aracılığıyla sanatçılar, oyuncular, mankenler gibi ünlü kişiler, sürekli olarak varlıklarını izleyici kitlesi önünde görünür kılmaktadır. Sinoptik gözetimde iktidar gücünü kendini görünür kılarak göstermektedir. Bu bağlamda medya aracılığıyla izler kitleye gösterilenler iktidarın uzantısı niteliğindedir. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde mekân sınırlılığı kalkarak iktidarı içeren medya yayınları küresel bir konuma yükselmiştir. Göker (2016: 276) ise, sinoptikon pratiğinin temelinde bedensizlik olduğunu vurgulamaktadır. Gözetimin nesnesi olan televizyondaki bireylerin bedenleriyle süreç içerisinde var olurken, gözetleyici konumundaki izleyicinin ise bedensiz formuyla mekân sınırlılıklarını aşarak gözetim sürecine katılmaktadır. Panoptikondaki yerellik ve kapatma aşıl原因arak küresellik ve gönüllülük üzerine inşa edilen sinoptikon, gözetim pratiğine yeni boyut kazandırmıştır. Sinoptikon da esas olan küresel çapta popüleri yaratmaktır. Şener'in (2016: 60) medyaya yaklaşımı ise, medyanın öz olarak sinoptik bir forma sahip olduğunu, panoptik olanın aksine gözetleyenin azınlık olduğunu ve bunun televizyonla birlikte arttığı şeklindedir.

2.2.2.3. Süperpanoptikon

Süperpanoptikon kavramı, panoptik gözetimin teknolojik araçlar ile siber mekâna taşınmasını ifade etmektedir. Kavram Mark Poster tarafından 1996 yılında ilk kez *bedenin, şebekeler, veri tabanları, enformasyon koridorları içine çekildiğini* betimlemek için kullanılmıştır. Süperpanoptikon, bedenlerin enformatik düzlemde bağlandığı bu veri depolanan siber alanlarda gözetimden kaçmanın veya korunmanın bir yolunun olmadığı anlamına gelmektedir. Siber ortam üzerinden yapılan kredi kartı kullanımları, alışveriş ve seyahat gibi eylemler ile toplanan *büyük veri* süperpanoptikonu oluşturmaktadır. Süperpanoptikonda veri kaynağı olan gözetim altındakiler, gözetimin gönüllü ve birincil ögesi konumundadırlar (Bauman, 2017: 66).

Günümüz toplumsal yapısında teknolojik gelişmelerin etkisiyle tüm mekâna yayılan Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS), kapalı devre kamera sistemleri, telefonlar, sosyal medya platformları ve gündelik işlerin büyük kısmının aktarıldığı internet; elektronik verilerin toplandığı ve kamu- özel kuruluşlar tarafından bireylerin kategorize edilerek sınıflandırıldığı süperpanoptikon gözetim modelini oluşturmaktadır. Bu nedenle süperpanoptikonda iktidar bireyin her eylemi ile biraz daha yayılmakta ve güçlenmektedir. Ayrıca bahsedilen teknolojik araçlar ile panoptik gözetimdeki hapisane duvarları kalkmakta ve sınırsız bir elektronik gözetim ortamı olan süperpanoptikon yaratılmaktadır (Öztürk, 2013: 139).

Süperpanoptikonu oluşturan veriler artık yalnızca bireylerden değil, aynı zamanda nesnelerden de toplanmaktadır. Örneğin ağ bağlantılı akıllı evler, akıllı arabalar, akıllı telefonlar gibi araçlar birer veri kaynağı haline gelmiştir. Toplanan her bir veri bireyi, bilerek veya bilmeyerek gözetim ve denetim sürecine dahil etmektedir. Gözetim araçlarının kontrolünü elinde tutan ile veri kaynağı birey arasındaki güç dengesizliği nedeniyle gözetleyenin imtiyazlı olduğu bir gözetim süreci ortaya çıkmakta ve bu toplumsal denetime hizmet etmektedir. Ayrıca yapılan gözetimin asıl amacı güvenlik vaadiyle perdelenerek, bireylerin gözetim ve denetime gönüllü katılımı sağlanmaktadır (Yücedağ, 2017: 169). Bir başka ifadeyle, insanların sağladıkları kolaylıklardan dolayı kullandıkları bilgisayar temelli dijital araçlar vasıtasıyla her bir birey gözetimin yapıtaşısı konumundadır (Lyon, 2006: 231).

2.2.2.4. Omniptikon

Gözetim olgusunun yeni bir pratiği olarak ortaya çıkan ve internet teknolojisi üzerinden yapılan gözetimi nitelendiren *omniptikon* kavramı, Latince *her şey* anlamına gelen *omni* sözcüğünden türetilmiştir. Omniptikon kavramı ilk kez Jeffrey Rosen'in 2004 yılında yayınlanan *Çıplak Kalabalık* isimli eserinde *herkesin herkesi, her an ve her yerde gözetlemesi* anlamında kullanılmıştır (Okmeydan, 2017: 60). Bentham ve Foucault'un panoptikon, Mathiesen'in sinoptikon kavramına alternatif olarak Melo Pimenta ve Emanuel Dimas'ın modern gözetimi temsil etmek için kullandıkları *omniptikon* kavramı, sıradan bireylerin çoklu gözetimini, bireysel röntgenciliğini, kontrol ve narsisizm deneyimini temsil etmektedir (Akdağ, 2015:120).

Omniptikon kavramı, günümüz internet mecrasında hangi zaman diliminde, izleyenin veya izlenenin kim olduğu bilinmeyen bir kitlenin birbirlerini devamlı suretle gözetlemesine imkân tanımaktadır. Bu bağlamda omniptikon kavramı, siber mekânda herkesin karşılıklı olarak birbirini gözetlemesini ifade etmektedir. Gözetim biçimindeki değişimlerle *gönüllü gözetim* temelinde yükselen yeni bir toplum kültürüne işaret etmektedir. Yağlı'ya (2015: 279) göre ise, omniptikon, iktidarın denetim pratiğinin sınırlı alanda kaldığı panoptikon modeli gözetimden, çoğunluğun azınlığı izlediği gözetim olan sinoptikona geçişi, sonrasında ise internet teknolojisiyle birlikte herkesin herkesi izlediği günümüz gözetim pratiğini ifade etmektedir.

Zaman ve mekân kısıtlarının olmadığı internet teknolojisiyle verinin küresel boyutta aktarımının kolaylaşması ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ile gözetim pratiğinin sinoptikon evreninde olduğu gibi bir grup veya küçük bir kitleye aidiyeti sonlanmıştır. Bireyin üretilen içerikleri tüketme ve bir azınlığı izleme pozisyonu sosyal medya ile değişerek birey içerik üreticisi konumuna gelmiştir. İnternet teknolojisiyle ortaya çıkan sosyal medyanın birbirini izlemeye imkân tanınmasıyla artık her bireyin hem gözetleyen hem de gözetlenen olduğu bir gözetim sürecine girilmiştir (Arslantaş ve Toktaş, 2012: 32).

Akça (2005: 10) ise, günümüzde yaygın biçimde kullanılan sosyal medya platformları ile bireyin arkadaş/takipçi edinip etkileşime girerek elde ettiği kişisel tatmin ve toplumsal kimlik, herkesi izleme ve herkes tarafından izlenmeye gösterilen rıza karşılıklı gözetimin olduğu omniptikonu yarattığını ifade etmektedir. Aynı zamanda herhangi bir dışsal dayatma olmaksızın sürekli gözetlenmenin endişe edilen değil, talep

edilen olması ve sanal ortamda kimlik inşa etmeye duyulan istenç, postmodern kültürün bir yansıması olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla yeni iletişim platformları yapıları gereği sanal kimliğin sürekli değişim eğiliminde ve yeniden üretilebilir olmasını kolaylaştırmaktadır.

Devingen bir süreç olarak omniptikon, gözetleme ve gözetlenmeyi süresiz kılmakta ve artık sosyal medya araçlarını kullananların görme-görülme eylemine gönüllü şekilde katılmalarını sağlamaktadır. İletişim teknolojilerinin ürünü olarak gündelik yaşamın bir parçası olan sosyal medya platformları, geleneksel iletişim araçlarına göre daha hızlı ve etkili biçimde küresel boyutta yaygınlaşmaktadır (Sönmez, 2016: 265). Özgül (2005: 101)'de, omniptikon evreninde artık gözetle(n)meyi talep eden bireyin, her şeyi kaydeden ancak anımsama gerekliliği duymadan şimdiyi yaşayan, tarihsel bağlama dönük bilinç kaybı olan, kendini ifade etmeyi saplantı haline getiren, buna karşın derinlikten koparak sığılaşan, bağlamından kopuk bir veri denizinde yüzen ve kendisi de bir veriye dönüşerek nesneleşmiş bir özne haline geldiğini ifade etmektedir.

Tüm bu açıklamalardan gözetimin, tarihsel süreçte farklı biçimlerde hep var olduğunu ve teknoloji gibi bir takım gelişmelerle birlikte gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Günümüzde ise gözetimin kendisini en yaygın şekilde gösterdiği başlıca alanlardan biri sosyal medya platformlarıdır. Sosyal medyanın insanlar tarafından yaygın biçimde kullanılması ve beraberinde getirdiği fayda ve zararlar üzerinde çalışılan popüler bir konu olmasını sağlamaktadır.

2.2.3. Sosyal Medyanın Mahremiyet Üzerindeki Rolüne İlişkin Yapılan Çalışmalar

Sosyal medyanın bireyin mahremiyet anlayışı üzerindeki rolü bağlamında yapılan tez çalışmalarına YÖK tez merkezinden erişilmiş olup, 2015 ile 2020 arasında bu konuda yapılmış 29 çalışma bulunmuştur (tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi). Sözü edilen çalışmaların tümüne burada yer verilemeyeceğinden dolayı seçilen örnek çalışmalar aşağıda sıralanmıştır.

Sosyal medyanın mahremiyeti ne yönde etkilediğine X, Y ve Z kuşakları merkezinde ele alan Kütükoğlu'nun (2019) doktora tezi incelendiğinde; hangi sosyal medya platformlarının daha çok kullanıldığı, kullanıcıların bu platformları kullanım

yoğunluğu, paylaşımların içerikleri, sosyal medyada mahremiyet endişesinin ne yönde olduğu soruları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Anket çalışması yapılan araştırmada katılımcıların, en çok sosyal medyada kimlik hırsızlığı ve kişisel bilgilerine sahip olunması kaygısını taşıdığı ve bu mahremiyet kaygısını en fazla taşıyan kuşağın X, en az kaygı taşıyanın ise Z kuşağı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yeni medya araçlarının bireyin mahremiyet algısı üzerinde neden olduğu değişimleri Facebook kullanıcıları örneğinde ele alan Kalamın'ın (2016) doktora tezi incelendiğinde sosyo-demografik özellikler bağlamında araştırma ve değerlendirmenin yapıldığı görülmektedir. Bu amaçla Türkiye'nin 7 coğrafi bölge ve 26 şehirde anket çalışması yapılan araştırmada kırsal bölgede yaşayanların kentte yaşayanlara göre, lisans ve üstü eğitim seviyesindekilerin eğitim seviyesi daha düşük olanlara göre mahremiyet ihlallerine yönelik farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların mahremiyet eğilimleri bölgesel olarak incelendiğinde ise, Ege bölgesindeki kişilerin mahremiyetlerini diğer bölgelerdeki kişilere göre daha fazla ifşa ettiği, mahremiyetlerinin ihlal edildiğine yönelik en yüksek farkındalığa sahip bölgenin ise Doğu Anadolu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Sosyal medyada mahremiyetin ifşasını Facebook ve Instagram kullanıcıları özelinde ele alan Davulcu'nun (2018) yüksek lisans tezi, akademisyenlerin sosyal medyada mahremiyetlerini paylaşma boyutunu açığa çıkarmaya çalışmıştır. Anket yöntemiyle veri toplanan çalışmanın sonucuna göre akademisyenlerin Facebook ve Instagram kullanırken bu platformların gizlilik ayarlarını aktif ederek mahremiyetlerini sergileme konusunda tedbirli davrandıkları, aksi şekilde davranan akademisyenlerin ise bunu daha çok duyuru ve bilgilendirme amaçlı yaptıkları ve aynı zamanda akademik derece arttıkça mahremiyeti ihlal edici paylaşımların azaldığı görülmüştür.

Sosyal medyanın mahremiyet üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik Dalkıç Örs'ün (2018) yüksek lisans tezi, yaygın sosyal medya platformların biri olan Instagram'ın birey tarafından kullanım sıklığı ve kullanım zamanı, bilinen mahremiyet ile olması gereken mahremiyet anlayışını ortaya koymaya çalışmıştır. Üniversite öğrencilerinden anket yöntemiyle toplanan verilerin sonucuna göre katılımcıların 3'te 2'si en az 1 yıldır Instagram kullandığı, yüzde 40'ının sık şekilde çevrimiçi olduğu, yarısının beğenilmek ve iletişim kurmak amacıyla kullandığını ve tamamına yakınının ise mahremiyetin ne olduğuna ilişkin bilgileri olduğunu belirtmiştir.

Mahremiyetin sosyal ağların ortaya çıkışıyla yaşadığı dönüşümünü belirlemeyi amaçlayan Hekimoğlu'nun (2019) yüksek lisans tezi, üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım bilinci ve mahremiyet duyarlılıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Anket yöntemiyle katılımcılardan toplanan verilere göre, öğrencilerin sosyal medyayı aktif şekilde kullandıkları ve gelir düzeyi ile mahremiyet ihlalleri arasında paralellik olduğu görülmüştür. Ayrıca sosyal medya araçlarının bireysel paylaşım temelli platformlar olmasından dolayı önlemler alınması halinde dahi mahremiyet ihlallerinin önüne geçilemeyeceği vurgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOSYAL MEDYA KULLANIMININ BİREYİN MAHREMİYET ALGISINA ETKİLERİ: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Konuyla ilgili yerli ve yabancı literatürden faydalanılarak kuramsal çerçevesi hazırlanan bu çalışma, sosyal medya kullanımının bireyin mahremiyet algısı üzerindeki rolünü incelemektedir. Çalışmanın bu bölümünde ise, sosyal medyanın mahremiyeti ne yönde etkilediğini ortaya koymak amacıyla sosyal medya kullanıcısı bireylerin mahremiyet tutumları incelenmektedir. Bu bölümde araştırmanın amacı ve önemi, yöntemi, sınırlılıkları, evren ve örnekleme yer almaktadır. Bölümün sonunda araştırma ile elde edilen verilerin sonuçlarına ve değerlendirilmesine yer verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Toplum denilen organik yapı tarihsel süreçte kesintisiz bir dönüşüm içerisinde olmuştur. Şüphesiz teknolojik gelişmeler bu sürecin etkenlerinden olagelmıştır. Bilgisayar, mobil cihazlar ve internet gibi dijital teknolojiler insan yaşamında vazgeçilemez bir konum edinmiştir. Günlük yaşamın ayrılmaz parçası olarak bu teknolojiler bireye ve topluma dair düşünme, değer, davranış gibi insani edimleri ve bunları algılayış biçimini etkilemektedir. Dijital teknolojilerin bir ürünü olarak sosyal medya ve inşa ettiği sanal toplumsalın, bireyin mensubu olduğu toplumun değerlerini yansıtan mahremiyet algısını etkilediği öngörülmektedir. Bu çalışmanın amacı, sosyal medyanın bireyin mahremiyet algısı üzerindeki rolünü belirlemektir.

Sosyal medyanın mahremiyet algısı üzerindeki rolü ile ilgili literatürdeki çalışmalardan ayrı olarak bu çalışmanın, Instagram kullanıcısı üniversite öğrencileri üzerine yapılacak olması araştırmaya özgün değer kazandırmaktadır. Dolayısıyla çalışma ile literatüre katkı sağlanması ve yapılacak olan yeni araştırmalara örnek olması önemli görülmektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yorumlayıcı özelliğe sahip olan nitel araştırma, konuşma yoluyla veri elde etmeye yarayan bir yöntemdir (Baltacı, 2019: 374). Nitel araştırmayı, gözlem, görüşme ve belge analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 39). Araştırmada, açık uçlu sorular sorularak zengin veri toplama fırsatı tanınmasından dolayı nitel araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme modeli uygulanmıştır (Özdemir, 2010: 326). Çünkü bu görüşme modelinde araştırmanın öznesini insan olmakta ve önceden hazırlanan soruların yanında görüşme esnasında araştırmacıya ek sorular sorma imkânı tanımaktadır. Dolayısıyla konu hakkında veri kaynağı olan insandan derinlemesine bilgi alınmasını sağlamaktadır. Bu özelliğiyle yarı yapılandırılmış görüşme modeli daha fazla veri toplama işlevi görmektedir. Böylece araştırmanın öznesi insandan daha fazla bilgi edinilebilmektedir. Seçilen kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde kişilerin araştırılan konu ile ilgili düşünceleri alınmıştır. Genellikle yüz yüze yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde amaç, derinlemesine bilgi edinmek olduğundan nitelikli sonuç elde etmeye yaramaktadır; fakat elde edilen sonuç evrenin tamamına yayılmayabilir. Bu durum yarı yapılandırılmış görüşmelerin dezavantajı olarak gösterilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 23-26).

Hazırlanan sorulara çalışmanın danışmanının görüşleri doğrultusunda son şekli verilmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler ortalama 15 ile 20 dakika sürmüştür. Katılımcı yanıtları ses kaydı ile kaydedilerek daha sonra deşifreleri yapılmıştır. Ayrıca görüşmelere gönüllülük esasına göre katılım sağlanmıştır. Katılımcılara kişisel bilgilerinin gizli kalacağı açık şekilde ifade edilerek görüşme formu imzalanmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde literatüre yer verilirken üçüncü bölüm araştırmaya ayrılmıştır. Araştırma kapsamında 20 Şubat 2020-10 Mart 2020 tarihleri arasında katılımcılar ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelere katılan 15'i kadın, 15'i erkek olmak üzere toplam 30 katılımcının her birine demografik bilgilerinin yanında 6 açık uçlu soru sorulmuş, daha detaylı bilgiye ihtiyaç duyulan noktalarda konuyla ilgili sondaj sorular yöneltilmiştir. Sondaj sorular görüşme formundaki sorulara ek olarak katılımcının duygu ve düşüncelerini daha derin ve detaylı

açıklanması amacıyla kullanılır (Arabacıoğlu, 2013: 152). Sınırlı sayıda örnekten elde edilen verilerle örneklem dahilinde bilgi edinmek hedeflenmiştir.

Çalışmada, nitel araştırmalarda kullanılan veri analizi yöntemlerinden biri olan betimsel analiz uygulanmıştır. Betimsel analiz yönteminde katılımcılardan alınan yanıtlar üzerinde değişiklik yapılmadan, olduğu gibi metne aktarılmaktadır. Bu analiz yöntemi dört aşamadan oluşmaktadır;

- Çerçeve oluşturma
- Verilerin oluşturulan çerçeveye göre işlenmesi
- Bulguların tanımlanması
- Bulguların yorumlanması

İlk olarak toplanan verilerle çerçeve oluşturulur. İkinci aşamada çizilen çerçeveye göre veriler işlenerek üçüncü aşama olan bulguların tanımlanmasına geçilir. Son aşama ise tanımlanan bulguların yorumlanmasını içerir (Altunışık vd, 2010: 49-51).

Katılımcıların görüşme yoluyla beyan ettikleri kişisel bilgi ve düşüncelerin gizliliği korumak amacıyla araştırmada gerçek isimler kullanılmamıştır. Her bir katılımcıyı temsil edecek şekilde ve herhangi bir sıralama olmaksızın yazı ve rakamla (Katılımcı 1, Katılımcı 30) kodlama yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Sosyal medya kullanımının bireyin mahremiyet algısına etkisinin araştırıldığı çalışmanın ideal evreni üniversite öğrencisi kadın ve erkek bireylerdir. Araştırmanın gerçekçi evreni ise Gümüşhane Üniversitesi'nde öğrenim gören ön lisans, lisans ve yüksek lisans öğrencilerdir. Örneklemi ise 15'i kadın 15'i erkek olmak üzere toplam 30 öğrenci oluşturmaktadır. Çünkü örneklem, evreni temsil etmesi için araştırma nüfusu içerisinde seçilen ve inceleme yapılan kesittir. Her araştırmada en yüksek temsil yeteneğine sahip örneklem seçmek temel ilkedir. Ancak nitel araştırmalarda örneklemden elde edilen sonuçlar ile evrene genelleme yapılamamasından dolayı veriler örneklem dahilinde yorumlanacaktır. Belirlenen gerçekçi evren içerisinde örneklem seçiminde herhangi bir demografik sınırlama yapılmamış olup, kolayda örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu örnekleme tekniğinin özelliği, araştırma konusuna en uygun olan ve en kolay şekilde ulaşılabilmeyi sağlamasıdır (Yıldırım, 2015: 56-75).

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Her bilimsel araştırma için geçerli olan bazı sınırlılıklar bu araştırma için de söz konusudur. Bu araştırma için belirlenen kapsam ve sınırlılıklar şunlardır:

- Bu araştırma, sosyal medya kullanımının bireylerin mahremiyet algılarına etkisi üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla araştırma için geçerli kapsam ve sınırlılıklar belirlenirken araştırmanın amacı göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın amacına uygun olacak şekilde hazırlanan araştırma sorularından oluşan alan çalışması, erişim kolaylığı ve zaman baskısından dolayı yalnızca Gümüşhane Üniversitesi'nde öğrenim gören Instagram kullanıcısı öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir.
- Alan çalışmasına katılan bireylerin belli bir yaş grubuna ve eğitim seviyesine ait olduklarından dolayı araştırma ile elde edilen verilerin, farklı yaş grubu ve eğitim seviyesine ait bireyler için geçerli olmayabileceği ve bu farklılığı araştırmamız ortaya koyamayacaktır. Diğer bir deyişle sosyal medyanın, diğer yaş grubu ve eğitim seviyesine ait bireylerin mahremiyet algılarına etkileri farklı olabileceği doğrultusundaki bir varsayım test edilmeye muhtaçtır.
- Yüz yüze görüşme olarak gerçekleştirilen araştırma, zaman bakımından 20 Şubat 2020- 5 Mart 2020 tarihleri arasında yapıldığından dolayı kesitsel bir araştırma niteliğindedir.

3.5. Araştırma Soruları

Araştırma verilerinin toplanması amacıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme kapsamında katılımcılara yöneltilen sorular şunlardır:

- Sosyal medyanın yaşamınızda sahip olduğu yeri nasıl tarif ediyorsunuz?
- Sosyal medya profilinizin sizi ne ölçüde temsil ettiğini düşünüyorsunuz?
- Sosyal medyayı kamusal-özel alan ayrımında nerede konumlandırıyorsunuz?
- Mahremiyet sizin için ne ifade ediyor?
- Sosyal medya kullanımınızın mahremiyet anlayışınızda değişimlere neden olduğunu düşünüyor musunuz?
- Sosyal medyayı mahremiyetinize yönelik tehdit olarak görüyor musunuz?

3.6. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yöntemiyle Elde Edilen Bulgular

Katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde elde edilen veri ve analizlere çalışmanın bu başlığı altında yer verilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin tamamı Gümüşhane Üniversitesi'nde eğitim gören, 19-25 yaş aralığındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların tamamı eğitim gördükleri Gümüşhane şehrinde yaşamaktadır. Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında ise tamamı bekar bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılara sorulan 6 sorunun her biri için kategori oluşturulmuştur. Katılımcılardan alınan cevaplara ilgili araştırma sorusunun altında yer verilmiştir. Katılımcıların ilgili soruya verdikleri yanıtların anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak amacıyla anlam bakımından birbirine yakın görüşler ardışık şekilde sunulmuştur.

Gündelik Yaşamda Sosyal Medyanın Yeri:

Günümüzde kullanım yaygınlığıyla sosyal medya insanların günlük yaşamlarının bir parçası olmuş durumdadır. Bu bağlamda araştırmaya katılan katılımcılara, yaşamlarında sosyal medyanın konumunu anlamak amacıyla "*sosyal medyanın yaşamınızda sahip olduğu yeri nasıl tarif ediyorsunuz?*" sorusu yöneltilmiştir. Örnek katılımcı yanıtları aşağıda verildiği şekliyle olup soruya anlam bakımından yakın yanıtlar anlaşılabilirliği kolaylaştırmak amacıyla ardışık şekilde sıralanmıştır:

Sosyal medyayı kişilerarası iletişim aracı olarak kullandığı anlaşılan Katılımcı 23, "*Sosyal medya ile iletişim kurma biçimim değiştiğini düşünüyorum. Çevremle iletişim kurmak ve onlardan haberdar olmak için sosyal medyayı kullanıyorum. Bu nedenle sosyal medya hayatımda büyük bir yer kaplıyor*" derken, sosyal medyayı kullanım amacı aynı olan Katılımcı 7 bunu şöyle dile getirmiştir; "*Sosyal medya artık çevremden haber almak için kullandığım bir araç haline geldi. Çevremdeki insanlar ile iletişim kurmamı, nerede olduklarını, ne yaptıklarını takip etmemi sağlayan sosyal medya hayatımın ayrılmaz bir parçası diyebilirim*". Sosyal medyanın kişilerarası iletişim aracı olma yönüne vurgu yapan diğer bir örnek yanıt ise, "*Sosyal medya tam olarak hayatımın merkezinde yer alıyor diyebilirim. En basit şekilde örnek vermek gerekirse, arkadaşlarımla iletişimimi bile sosyal medya üzerinden sağlıyorum*" şeklinde Katılımcı 11'den gelmiştir. Paralel olarak literatürde sosyal medyanın, insanların çevrimiçi biçimde birlikte zaman geçirdikleri ve çeşitli amaçlarla birbirleriyle bağlantı kurup etkileşime geçtikleri kişilerarası iletişim aracı (Yeniçıkıtı, 2016: 89) olduğu bilgisi verilmiştir.

Sosyal medyayı kişilerarası iletişim aracı olarak kullanmanın yanında eğlence aracı olarak da kullandığını ifade eden Katılımcı 4'ün, *"...birçok uygulamasıyla eğlenmeme ve iletişim sağlamama imkan verdiği için yaşamumdaki yerini önemli görüyorum"* yanıtı ile Katılımcı 18'in, *"Teknolojinin bir ürünü olarak sosyal medya, hem keyifli zaman geçirerek eğlenmemi hem de günlük iletişimimi kurmakta kolaylık sağlıyor"* bu yanıtından sosyal medyanın eğlendiren yapısıyla kullanıcılarının hayatında geniş yer edindiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda insanlar, zamanlarının büyük bir bölümünü sanal ortamda geçirmektedir diyen Fuchs'a (2014: 90) göre sosyal medya, sömürüyü haz ve eğlence formatında dijital olarak üretmektedir.

Sosyal medyayı gündemin takip edildiği bir haber aracı olarak konumlandıran Katılımcı 6'nın, *"Gündeme dair çoğu gelişme sosyal medyada yer alıyor ve en hızlı şekilde oradan bu gelişmeleri öğrenebiliyorum. Bu nedenle sosyal medya hayatımın büyük bir kısmını kaplıyor"* şeklindeki yanıtı ile Katılımcı 17'nin, *"Sosyal medya, gündemi takip ettiğim, hayatımın her yerinde olan ve keyifli şekilde sürekli kullandığım bir haber aracıdır"* bu yanıtı Dahlberg' in (2011: 863) sosyal medya, yaşanan dünyayı anlamlandırmanın ve toplumsal olandan haber almanın aracı olduğu yönündeki vurgusu ile paralellik göstermektedir. Ayrıca yanıtlar incelendiğinde kişilerarası iletişim aracı olarak kullanmalarının yanında katılımcıların sosyal medyayı *"hayatımın ayrılmaz bir parçası"*, *"hayatımın merkezinde"* gibi ifadelerle nitelemeleri ve Katılımcı 2'nin *"...Sosyal medya, günümüzde artık o bizim hayatımızda değil de sanki biz onun hayatındaymışız gibi hissediyorum. Sosyal çevrem ile artık konuşmak için gel bir çay içelim değil de gir şu sosyal medyaya iki muhabbet edelim diyoruz..."* şeklindeki yanıtı, gerçekliğin yerini alan sosyal medya üzerinde hayatın kendisini şekillendirdiğini (Kaplan, 2016: 668) göstermesi bakımından önemlidir.

Yapılan görüşmeler neticesinde sosyal medyanın, katılımcıların tamamına yakının gündelik yaşamı içerisinde geniş bir yere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; (a)diğerleriyle iletişim kurulmasını sağlayan kişilerarası iletişim aracı, (b)gündemin takip edildiği haber aracı ve (c)eğlence aracı olmak üzere katılımcılar açısından sosyal medyanın 3 işlevinin öne çıktığı bilgisine ulaşılmıştır. Sosyal medyayı 23 katılımcı kişilerarası iletişim aracı olarak kullandığı ve bu 23 katılımcının 4'ünün aynı zamanda eğlence aracı olarak da kullandığı, 7 katılımcının ise gündemi takip ettiği haber aracı olarak kullandığı gözlemlenmiştir.

Katılımcılardan elde edilen yukarıdaki bulgular literatürde var olan bilgilerle paralellik göstermektedir. Bu anlamda elde edilen bilgiler, literatürde var olan bilgileri desteklemesi bakımından değerlidir.

Sosyal Medyada Bireyin Temsili:

Sosyal medya platformunda kullanıcı kişisel bilgi ve içeriklerle kendisini temsil eden profil oluşturarak varlık göstermektedir. Diğer bir deyişle gerçek varlığını sanal uzama taşımaktadır (Deneçli, 2015: 7). Bu bağlamda görüşmecilere "*sosyal medya profilinizin sizi ne ölçüde temsil ettiğini düşünüyorsunuz?*" sorusu yöneltilerek sosyal medya platformunda oluşturdukları profillerin kendilerini ne ölçüde yansıttığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Sosyal medya profilinin kullanıcının kendisini temsili, sosyal medyanın mahremiyet algısı üzerindeki rolünü ortaya koymak bakımından önemlidir. Görüşmecilerin farklı şekildeki ifadeleri anlam düzeyinde "temsili ediyor" ve "temsili etmiyor" olarak değerlendirilebilir. Anlam bakımından birbirine yakın katılımcı yanıtları, anlamayı kolaylaştırmak amacıyla ardışık olarak verilmiştir. Katılımcıların bu soruya ilişkin yanıtları aşağıdaki şekildedir.

Katılımcı 30 sosyal medya profilinin kendisini temsil ettiğini belirten görüşlerini, "*Sosyal medyayı kullanım amacına göre profiller gerçeği yansıtabilir. Gezip görmeyi seviyorum ve sosyal medyada da aktif olarak paylaşım yapıyorum. Sosyal mecrama göz atan birisi benim hakkında fikir sahibi olabilir. Bu sebeple büyük ölçüde temsili ediyor.*" şeklinde ifade ederken Katılımcı 19, "*Paylaştığım fotoğraflar, yazdığım yazılarla olaylara bakış açımı, bazı görüşlerimi, eğlendiğim alanları yansıttığından dolayı sosyal medya profilimin beni fazlasıyla temsili ettiğini düşünüyorum*" şeklinde ifade etmiştir. Bu katılımcılara benzer şekilde Katılımcı 10'da sosyal medyayı gerçek yaşamdaki eylem ve ilgilerini paylaşmak amacıyla kullandığını ifade ederek devamında şunları eklemiştir; "*Sosyal medya hesabıma göz atan birisi benim hakkında fikir sahibi olabilir. Bu nedenle profilim beni temsili ediyor*". Katılımcıların düşünceleri, sosyal medya kullanıcılarının profilleri aracılığıyla kendilerine ait her türlü enformasyonu paylaşarak gerçek benliklerini sanal uzama aktardıklarını göstermektedir. Sözü edilen bulgulara paralel olarak Tuncer (2014: 12), bireyin kendisini temsil eden sanal kimliği ile sosyal medya üzerinden yakın sosyal çevresiyle iletişim ve etkileşim kurabildiğini, sosyal çevresine yeni kişiler ekleyebildiğini, ürettiği içerikleri diğerleriyle paylaşabildiğini ve diğerlerinin

içeriklerine erişebildiğini vurgulamaktadır. Bu anlamda katılımcılardan elde edilen bilgiler literatürdeki bilgileri desteklemesi bakımından değer kazanmaktadır.

Diğer taraftan sosyal medya profilinin kendisini temsil etmediğini Katılımcı 28, "...profilim kesinlikle beni temsil etmiyor" gibi net bir ifadeyle dile getirmiştir. Katılımcının, " Bu yüzden ben de kendi profilimin beni yansıtmaması için özen gösteriyorum" bu ifadelerinden profilinin kendisini temsil etmemesi için kasıtlı bir tutum içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu tutumuna gerekçe olarak ise şunu ifade etmiştir; "Sosyal medyadaki profillerin kullanıcılarını tamamen yansıttığını düşünmüyorum". Sosyal medya profilinin kendisini temsil etmediğini düşünen diğer bir katılımcı olan Katılımcı 6'nın ifadeleri ise şu şekildedir; "Sosyal medyada paylaşım ve beğenilerimizle öne çıkıyoruz ve her eylemimiz kişiliğimizi yansıtmıyor. Bu benim için de geçerli bir durum. Dolayısıyla sosyal medya profilimin beni temsil ettiğini söylememem". Bu düşünceye sahip katılımcılardan elde edilen bulgulara daha önce ulaşamamış olup, bu anlamda yeni bilgi olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, 27 katılımcı sosyal medya profilinin kendisini temsil ettiğini, 3 katılımcının ise sosyal medya profili tarafından temsil edilmediğini ifade ettiği ortaya çıkmaktadır. Temsil etmediğini ileri süren katılımcılardan elde edilen bulgular, literatürde yer bulmaması bakımından yeni bilgi niteliğindedir. Daha önce elde edilmeyen bilgilere ulaşılmış olması çalışmanın özgünlüğü açısından önemli görülmektedir. Katılımcıların tamamına yakını profilinin kendisini temsil ettiğini ifade etmesi literatürdeki bilgileri desteklemesi bakımından değerlidir. Ayrıca bireyin sosyal medya profili ile kendisi arasındaki bağı göstermesi açısından da bu veri önemlidir; çünkü bireyin sosyal medyada oluşturduğu profilin kendi düşünce, duygu ve değerlerini yansıttığını söylemek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla bireyin kendisi ile sanal uzamdaki temsili arasında bir ortaklıktan söz edilebilir. Bu durum mahremiyet çerçevesinde ele alınırsa birey, mahremiyet algısını kendisini temsil eden profile aktarabilir hatta sosyal medyanın da bireyin mahremiyet algısını şekillendirebileceği öngörülebilir.

Kamusal ve Özel Alan Olarak Sosyal Medya:

Kullanıcının sosyal medyayı toplumsal yaşamda kamuoyunun oluşabildiği kamusal alan (Habermas, 2018: 96) veya bireyin içinde bulunduğu doğal saha olarak özel alan (Onat, 2013: 29) görmesi mahremiyet algısı ve tutumu üzerinde belirleyici

olabilir. Bu bağlamda *"sosyal medyayı kamusal-özel alan ayrımında nerede konumlandırıyorsunuz?"* sorusu ile katılımcıların sosyal medyayı kamusal alan mı yoksa özel alan olarak mı gördükleri belirlenmeye çalışılmıştır. Sosyal medyayı özel alanda konumlandıran katılımcıların ve kamusal alan olarak gören katılımcıların yanı sıra azımsanmayacak sayıda katılımcı sosyal medyanın hem kamusal hem de özel alan olarak gördüğünü ifade etmiştir. Katılımcıların anlam bakımından yakınlık gösteren yanıtları ardışık olarak aşağıda verildiği şekliyledir.

Sosyal medyayı özel alanda konumlandırıldığını ifade eden Katılımcı 11 bunu, *"...çünkü her bireyin kişisel bir profili var ve her profil mahrem ve özel bir alandır"* sözleriyle gerekçelendirmiştir. Benzer görüşte olan Katılımcı 8'de, *"Sosyal medya kişisel yaşantımdan parçalar taşıdığı için özel alanda konumlandırıyorum"* yanıtını vermiştir. Katılımcı 11 ve Katılımcı 8'e paralel ifadeler kullanan diğer bir katılımcı olan Katılımcı 21, *"Sosyal medya özel yaşamın bir parçası olduğundan dolayı özel alan olarak görüyorum"* demiştir. Katılımcıların sergilediği sosyal medya profilini özel alana çekme ve sahiplenme tavrı, Petronio'nun (2010: 181) *"insanlar, mahrem olarak gördükleri şeyleri kendilerine ait hissettiklerinden dolayı mahremiyeti, kendi mülkiyetleri olarak değerlendirmektedirler"* görüşünü destekler niteliktedir.

Sosyal medyayı kamusal alanda konumlandırıldığını ifade eden katılımcılardan olan Katılımcı 25'in yanıtı, *"...Çevrem ile ortak konu ve sorunları tartışıp konuştuğumuz, konuyla ilgili içerikler oluşturup paylaştığımız ve birlikte bir çözüm arayışına girdiğimiz düşünülürse sosyal medyanın kamusal alan olduğunu söyleyebilirim"* şeklindedir. Katılımcının sosyal medyayı diğerleriyle kamusala ait konular üzerinde konuşma, uzlaşma arama aracı olarak kullanması gibi eylemleri, Habermas'ın (2018: 98) kamusal alana ilişkin *"bireylerin kamusal gövde oluşturarak bir araya geldikleri her eylem durumunda kamusal alanın parçaları varlık bulmaktadır"* düşüncesini desteklemesi bakımından kıymetlidir. Sosyal medyayı kamusal alan olarak konumlandıran katılımcılardan bir diğeri olan Katılımcı 13 bunu şöyle açıklamaktadır; *"Instagram, Facebook, Twitter gibi sosyal medya mecralarında mahremiyetin korunamayacağını düşünüyorum. Çünkü devamlı bir gözetim, denetim ve kişisel bilgilerin toplanması durumu mevcut. Herkesin görebildiği, erişebildiği bir alanı özel alan olarak görmüyorum"*. Katılımcı 13 ve aynı görüşteki katılımcıların sosyal medyayı kamusal alan olarak konumlandırmalarını, sosyal medyanın gözetime, kişisel bilgilerin

yayılmasına, diğer insanların erişimine açık olması gibi mahremiyet ihlali konularıyla gerekçelendirdikleri görülmektedir. Diğer bir deyişle katılımcıların sosyal medyayı, kamusal alan olmanın gereklerini yerine getirdiği için değil mahremiyetlerini koruyamamaları nedeniyle kamusal alanda konumlandıkları ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda yeni bilgiler elde edilmiş olması çalışmanın özgünlüğüne katkı sağlaması açısından önemlidir.

Yapılan görüşmelerde bazı katılımcıların sosyal medyayı hem kamusal hem de özel alan olarak konumlandığı görülmüştür. Bu durum çelişki gibi görülebilir ancak Berktaş (2002: 102) kamusalın ve özelin belli tarihsel dönemlerde iç içe geçtiğinden, sınırlarının belirsizleşmesinden söz etmektedir. Sosyal medyanın da böyle bir belirsizliğe yol açmış olabilir. Bunu desteklemesi bakımından sosyal medyayı hem kamusal hem de özel alan olarak konumlandıran katılımcılardan biri olan Katılımcı 16'nın şu ifadesi önemlidir; *"Sosyal medyada kamusal-özel alan ayrımının pek yapılabileceğini düşünmüyorum"*. Katılımcı 16 yanıtının devamında sosyal medyadaki kamusal-özel alan karmaşasını şöyle tarif etmiştir; *"Mesela insanlar kendilerine ait fotoğraf, video gibi içerikleri kendilerine ait sosyal medya hesaplarından paylaşıyorlar. O hesap gerçekten de kendisine ait, onun özel alanı ancak paylaşıldıktan sonra bu içeriklere kişinin özel alanına dahil olmayan pek çok kişi tarafından erişilebiliyor. Bir anlamda kendi özel alanını paylaşarak aynı zamanda kamusal alana da dönüştürmüş oluyor"*. Benzer görüşte olan Katılımcı 14, *"Sosyal medyayı sadece özel alanda veya sadece kamusal alanda konumlandıramıyorum. Bence her ikisi de olabilir. Çünkü sosyal medya, özelin kamusal alana çıktığı veya kamusalın özel alanın konusu olabildiği bir yer"* demiştir. Aynı düşüncede olan diğer katılımcılarında benzer ifadeleri sosyal medyanın sadece kamusal alan veya sadece özel alan olarak adlandırılmayacağını göstermektedir. Bu iki alanın ayrıştırmakta yaşanan zorluğuna karşı katılımcıların yanıtları ile Sarıbay'ın (2000: 8) kamusal-özel alan karşıtlığının geride bırakılarak, dönemin kültürüne uyumlu olabilecek "kamusalın özelleşmesi, özelin kamusallaşması" kavramlarını önermesi arasındaki paralellik dikkat çekicidir.

Katılımcı yanıtları incelendiğinde sosyal medyayı 14 katılımcının özel alan, 7 katılımcının kamusal alan, 9 katılımcının ise hem kamusal hem de özel alan olarak konumlandığı görülmektedir. Katılımcıların kişisel içerik ve enformasyonlarını taşımasından dolayı sosyal medyayı özel alan olarak konumlandıkları

anlaşılmaktadır. Öncesinde bahsedildiği gibi kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırların belirsizleşmesi kendisini sosyal medyada da göstermektedir. Verilen yanıtlar sosyal medyanın kamusal alan veya özel alan olduğu üzerinde katılımcıların fikir birliği olmadığını göstermektedir. Bu anlamda elde edilen literatürdeki bilgileri desteklemesi bakımından değerlidir. Sosyal medyayı kamusal alan olarak konumlandırılması yine literatürle paralellik içerisindedir ancak kullanıcıların kamusal alan olarak konumlandırmaya gerekçe olarak mahremiyet ihlallerini ileri sürmeleri çalışma açısından yeni bulgu niteliğinde olmakla birlikte çalışmanın özgünlüğünü vurgulaması açısından önemlidir.

Bireyin Mahremiyet Anlayışı:

Araştırmanın odağı mahremiyet olmasından dolayı bireyin mahremiyete yaklaşımı hakkında veri toplamak araştırma açısından önemli görülmüştür. Mahremiyet algısı bireyin gündelik yaşam biçimini şekillendiren önemli bir öge olması nedeniyle görüşmecilere "*mahremiyet sizin için ne ifade ediyor?*" sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin araştırma sorusuna verdikleri yanıtlarla mahremiyete yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların mahremiyeti genel anlamda "özel alan ve yakın çevre", "özgürlük" ve "gizlilik" olmak üzere 3 durumla ilişkilendirerek tanımladıkları görülmüştür. Katılımcıların yanıtlarından elde edilecek veriler sosyal medyanın bireyin mahremiyet algısı üzerindeki rolünü açıklamakta faydalı olacaktır. Örnek katılımcı yanıtları aşağıda verildiği şekliyle olup anlam bakımından yakınlık içeren yanıtlar anlaşılabilirliği kolaylaştırmak amacıyla ardışık şekilde sıralanmıştır.

Mahremiyeti özel alan ve yakın çevre ile ilişkilendiren Katılımcı 30, "*Mahremiyet kişinin özel alanıdır. Arkadaşıyla, ailesiyle paylaştığı şeylerdir. Kişinin diğer kişilerden sakındığı özel durumdur*" yanıtını vermiştir. Mahremiyete benzer bir yaklaşımı olan diğer bir görüşmeci olan Katılımcı 16 bunu, "*Mahremiyet kişiye özel olan şeydir. Kimseyle paylaşılmayan veya kişinin yakın gördüğü bir kaç kişi ile paylaştığıdır*" şeklinde ifade etmiştir. Katılımcı 11'in de "*Mahremiyet, kendime yakın gördüğüm kişileri de dahil ettiğim özel alanımdır*" ifadesiyle katılımcıların mahremiyeti kişiye özel olan, yalnızca sınırlı kişi ile paylaşılabilirdiği ve ortak edilebildiği şey olarak tanımladıkları görülmektedir. Katılımcıların bu yaklaşımı Petronio'nun (2010: 181) kişisel enformasyonun ilk paylaşıldığı andan itibaren kolektif mahremiyet alanının

çizildiği ve bu enformasyonu alan diğer kişilerin de artık ona ortak olduğunu söylediği mahremiyet yaklaşımını desteklemektedir.

Mahremiyeti bireyin özgürlük alanı tanımlayan katılımcılardan olan Katılımcı 13 düşüncesini, *"Herkesin erişemeyeceği, kişisel olarak rahat hareket edilen özgürlük alanı diyebilirim. Mahremiyet, kişinin kendisini güvende hissettiği, denetimden uzak ve özgür hissettiği alandır"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcı 13'e benzer bir mahremiyet tanımlaması Katılımcı 24'ten gelmiştir. Katılımcı 24'te mahremiyeti *"...kişinin kendisi olabildiği, dayatmalardan uzak kalabildiği ve kişisel özgürlüğün olduğu durumdur"* ifadeleriyle tanımlamıştır. Bu örnek katılımcıların yanıtlarında öne çıkan dayatmalardan kaçınma, denetimden uzak ve özellikle özgürlük vurgusu Solove'nin (2008: 2) bireyin bedenini, özgürlüğünü, gözetimden kaçınmasını, kişisel bilgileri üzerindeki kontrolünü ve itibarını korumasına ilişkin konuları içerdiğini vurguladığı mahremiyet yaklaşımının içeriğini desteklediği görülmektedir.

Mahremiyetin katılımcılar tarafından ilişkilendirildiği bir diğer şeyin gizlilik olduğu Katılımcı 4'ün, *"Mahremiyet özelimi ve gizliliğimi ifade ediyor, yani özel yaşamımın gizliliğini"* bu yanıtıyla açık şekilde görülmektedir. Duman'a (2011: 149) göre mahremiyet gizli, herkese söylenilmez, herkes tarafından bilinilmemesi gereken şeyi çağrıştırmaktadır. Katılımcıların mahremiyeti gizlilik ile ilişkilendirerek tanımlamaları literatürdeki bilgileri desteklemesi bakımından kıymetlidir. Diğer bir örnek katılımcı olan Katılımcı 21'in, *"Bireyin kendisine ait olan özel ve gizli kalması gereken şeyleri mahremiyet olarak tarif ediyorum"* şeklinde benzer tanımlaması da bunu göstermektedir.

Katılımcılarından elde edilen bulgular mahremiyet anlayışları hakkında fikir sahibi olunması bakımından önemlidir. Çünkü katılımcıların mahremiyet tutumları sosyal medya kullanımlarıyla sanal uzamda herhangi bir değişim söz konusu ise, bunun tespiti için gerçek yaşamları çerçevesinde sahip oldukları mahremiyet tutumlarının bilinmesini gerekli kılmaktadır. Katılımcıların yanıtları incelendiğinde 14 katılımcının mahremiyeti özel alan ve yakın çevreyle, 9 katılımcının özgürlükle, 7 katılımcının ise gizlilik ile ilişkilendirdiği ortaya çıkmıştır. Ancak mahremiyet tanımlamaları içerik olarak her ne kadar farklılaşsa da mahremiyet olgusuna insanların aynı amaçla sergilediği bir davranış olarak bakıldığında, bireyler arasında belli düzeyde ortaklık

kurulabilmektedir (Ersoy, 2012: 32). Bu anlamda katılımcı yanıtları literatürde yer verilen mahremiyet yaklaşımlarıyla örtüştüğünü söylemek mümkün gözükmemektedir.

Sosyal Medya-Mahremiyet İlişkisi:

Bireyin mahremiyet kavrayışı toplum ve bu toplumla kurduğu ilişkiler ile şekillenmektedir. Sosyal medya gibi insan yaşamının tüm alanlarına yayılmış olması ve diğerleriyle iletişim kurma biçimimizi değiştirme gücüne sahip bir aracın, bireyin mahremiyet anlayışı üzerinde de bir takım değişimlere yol açmış olması muhtemeldir. Kalaman'ın (2016: 103) deyiimiyle, yeni iletişim teknolojileri tarih boyunca mahremiyet endişelerine neden olmuştur. Dolayısıyla sosyal medyada inşa edilen yeni toplumsalın, üyelerinin mahremiyet algıları üzerinde bir takım değişimlere neden olduğu varsayılmaktadır. Bu doğrultuda görüşmecilere *"sosyal medya kullanımınızın mahremiyet anlayışınızda değişimlere neden olduğunu düşünüyor musunuz"*? sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan elde edilen örnek yanıtlar aşağıdaki şekliyle olup anlam bakımından benzeşen bulgular ardışık biçimde verilmiştir.

Katılımcı 12, *"Sosyal medya kullanımım mahremiyet üzerine düşünmeme neden oluyor ve evet değiştirdiğini düşünüyorum"* yanıtıyla sosyal medyanın mahremiyet anlayışı üzerinde bir değişime yol açtığını ifade etmiştir. Katılımcı bu değişimi yanıtının devamında şöyle açıklamıştır; *"Çünkü sosyal medya mahremiyet perdesini kaldıran ve tüm özel bilgilerimi, düşüncelerimi diğerleriyle paylaşmama neden oluyor. Sosyal medya hayatımda değilken de ailemle, arkadaşlarımla, yakın çevremle kendime ait şeyleri paylaşıyordum ancak sosyal medya bu paylaşım yaptığım çevreye daha az samimi olduğum veya tanımadığım insanları da dahil ederek genişlemesine neden oldu. Bence bu durum sosyal medyanın mahremiyet anlayışımı değiştirdiğini gösteriyor"*. Sosyal medyanın mahremiyet anlayışında değişime neden olduğunu ifade eden diğer bir kişi olan Katılımcı 1 sözlerine şöyle devam etmiştir; *"...yediğim yemekten dinlediğim şarkıya, gittiğim yerden evimin içine kadar her şeyi sosyal medyada paylaşıyorum. Açıkçası eğer sosyal medya kullanmasaydım bunları yapacağımı sanmıyorum ama sosyal medya bunları paylaşmamın normal olduğu hissi veriyor"*. Bu durum mahremiyetin artık korunan değil bizzat birey tarafından sergilenen şey olduğunu göstermektedir (Çakır, 2015: 378). Katılımcı yanıtları sosyal medyanın bireyi paylaştırmaya teşvik edici yapısını ortaya çıkarmakta ve bireyin gerçek yaşamında sınırlı sayıda kişiyle paylaştığı mahremiyetin konusu olan şeyleri, sosyal medyada çok

daha geniş kitle ile paylaşmasına yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu durum gerçek yaşam ile sanal uzam arasında bireyin mahremiyet tutumundaki farklılığı ve sosyal medyanın bireyin mahremiyet anlayışı üzerindeki rolünü göstermektedir. Arık da (2013b: 125) benzer şekilde mahremiyetin değişken yapısı sosyal medya platformlarıyla belirginleştiğini ve mahrem bilgileriyle varlığını göstermek isteyen kişilere sosyal medya araçları bu olanağı sunduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla elde edilen bulgular literatürdeki bilgilerle örtüşmesi bakımından değerlidir.

Diğer taraftan sosyal medyanın mahremiyet anlayışında herhangi bir değişime yol açmadığını ifade eden katılımcılar da olmuştur. Bunlardan biri olan Katılımcı 16, *"Sosyal medya kullanımım mahremiyet anlayışımı değiştirmiyor. Mahremim olan hiçbir şeyi sosyal medyada paylaşmıyorum"* yanıtını vermiştir. Diğer bir katılımcı olan Katılımcı 23 de, *"Mahremiyetimin içine giren paylaşımlar yapmıyorum. Dolayısıyla sosyal medyanın mahremiyet anlayışımı değiştirdiğini düşünmüyorum"* ifadeleriyle benzer bir yanıt vermiştir. Bu yanıtlar ile katılımcıların sosyal medyada mahremiyetlerini ihlal edecek eylemde bulunmadığı, dolayısıyla gerçek yaşamdaki mahremiyet tutumlarını sosyal medyada korundukları anlaşılmaktadır.

Verilen yanıtlar değerlendirildiğinde katılımcıların, sosyal medyanın mahremiyet anlayışları üzerinde değişimlere neden olduğunu düşünen ve düşünmeyen olarak iki gruba ayrıldıkları görülmektedir. Katılımcıların 4'te 3'ünü oluşturan 24 katılımcı sosyal medyanın mahremiyet anlayışlarında değişimlere yol açtığını düşünmekte ve bunu sosyal medya ortamında normal karşıladıkları anlaşılmaktadır. Uğurlu'ya (2011: 251) göre sosyal medya, toplumun yapısıyla kaynaşan kalıp yargıları saf dışı bırakarak, kişisel ve mahrem bilgilerin açığa çıkarılmasına işlerlik kazandırmaktadır. Bu anlamda elde edilen bilgiler literatürdeki bilgileri desteklemesi bakımından değerlidir. Diğer taraftan sosyal medyanın mahremiyet anlayışında değişimlere neden olmadığını düşünen 6 katılımcı ise, sosyal medyada mahremiyetlerini ihlal edecek bilgi ve içerikleri paylaşmayarak sağladıklarını ifade etmişlerdir. Ancak kimlik ve özel bilgilerini sisteme girerek internet mecrasında çevrimiçi gezinen birey, arkasında dijital ayak izleri bırakmaktadır. (Belsey ve Chadwick, 2011: 109). Bu bilgiler bireyin kontrolü dışında üçüncü kişi ve kurumlara satılabilmekte veya paylaşılabilir (Yılmaz, 2017: 99). Dolayısıyla sosyal medyada oluşan mahremiyet ihlalleri kullanıcının paylaşım yapmaması durumunda bile

gerçekleşmektedir. Katılımcılar ise dikkatli paylaşımlar ile diğer kişilerden mahremiyetlerini koruduklarını düşünmekte ancak sosyal medya platformu tarafından hakkında enformasyon toplandığı gerçeğini atlamaktadır. Bu anlamda literatürde daha önce elde edilen böyle bir bilgiye ulaşamamış olması çalışmanın özgünlüğü vurgulaması bakımından önemlidir.

Mahremiyete Tehdit Olarak Sosyal Medya:

Sosyal medyada kullanıcılar kendilerine ait kişisel bilgi ve içerikleri paylaşmaktadırlar. Bireye ait içeriklerin konu olmasından dolayı sosyal medyanın mahremiyet ile ilişkisi önem kazanmaktadır. Kullanıcıların sosyal medyada var olmak için kişisel veri paylaşımı yapması bireyin mahremiyetine yönelik tehdit oluşturabilmektedir. Bu konudaki düşüncelerini almak amacıyla katılımcılara "sosyal medyayı mahremiyetinize yönelik tehdit olarak görüyor musunuz?" sorusuna yanıt vermeleri istenmiştir. Alınan yanıtlara göre katılımcılar, sosyal medyayı mahremiyetine yönelik tehdit olduğu ve olmadığını düşünen 2 gruba ayrılabilir. Katılımcıların yanıtları aşağıda verildiği şekliyle olup anlam bakımından yakın yanıtlar anlaşılabilirliği kolaylaştırmak amacıyla ardışık olarak sıralanmıştır.

Sosyal medyayı mahremiyetine yönelik tehdit olarak gören görüşmecilerden Katılımcı 13 sosyal medya platformunun direkt kendisini mahremiyetine yönelik tehdit olarak algılamaktadır. Bauman ve Lyon'un (2018: 57) sosyal medya platformlarının bir gözetim aracı olarak kullanıcılarını izlediğini ve bu yolla elde edilen verilerin ticari ürün olarak üçüncü kişi ve kurumlara satıldığını ifade etmelerine benzer biçimde Katılımcı 13 de sosyal medyanın gözetim aracı olmasını kendi ifadeleriyle şu şekilde dikkat çekmiştir: *"Sosyal medyayı mahremiyetime karşı bir tehdit unsuru olarak tabii ki görüyorum. Bir dönem Facebook kurucusu tüm kullanıcıların bilgilerini kopyalayıp sattığını ifade etmesi gösteriyor ki kişisel verilerimiz güvence altında değil. Bu denli büyük şirketin bile gizli kalması gereken bilgileri satması, kişilerin özel yaşamını deşifre etmesi sosyal medya mecralarının mahremiyetimize saygı duymadığı ve güven vermediği görünümü vermektedir. Bu durumda kişisel görüşüme göre insanın özel bilgilerini paylaşıp satmak mahremiyet alanının gizlice delinmesi demektir. Bundan dolayı ben sosyal medya mahremiyetime zarar veren bir araçtır".* Sosyal medyanın mahremiyetine tehdit oluşturmasını diğer kullanıcıların bilgi ve paylaşımlarına erişmesinden kaynaklandığını belirten Katılımcı 15, *"Evet sosyal medyayı*

mahremiyetime tehdit oluşturduğunu düşünüyorum. Kendime ait pek çok şey paylaşıyorum ve bu paylaşımlarımı diğer insanlar rahatlıkla görebiliyorlar" yanıtıyla bir anlamda gözetleyenin insan olduğu gözetim biçimine dikkat çekmiştir.

Sosyal medyayı mahremiyetine yönelik tehdit olarak gören görüşmecilerin yanı sıra sosyal medyanın mahremiyete karşı herhangi bir şekilde tehdit oluşturmadığını düşünen görüşmeciler de mevcuttur. Kullandıkları sosyal medya platformunun mahremiyetlerini tehdit etmediğini ifade eden görüşmecilerden Katılımcı 12, *"...basit kontrol mekanizmasına sahip olan bir insanın da göreceğini düşünmüyorum. Kontrollü bir kullanımla sosyal medyanın mahremiyete yönelik muhtemel ihlallerinin bertaraf edileceğini düşünüyorum. Her şeyin insanın elinde olduğu ve sosyal medyanın kullanıcının izni olmadan mahremiyetini ilgilendiren şeyleri ortaya dökceğini düşünmüyorum"* ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 12, sosyal medyanın mahremiyete yönelik tehdit ve ihlallerini bireysel kontrol ile engelleyebileceğini ifade etmektedir. Benzer bireysel tedbirlerle sosyal medyanın mahremiyete tehdit oluşunu engellediğini ifade eden Katılımcı 18'in yanıtı, *"Benim paylaşımlarım ölçütünde özelim görüldüğü ve mahremiyetimi tehlikeye atacak içerikler paylaşmadığım için sosyal medyayı mahremiyetimi tehdit eden bir araç olarak görmüyorum"* şeklinde olmuştur. Katılımcılardan elde edilen bu yeni bilgiler çalışmanın özgün yönüyle literatüre katkı yapması bakımından önemli görülmektedir.

Görüşmecilerin verdikleri yanıtlara bakıldığında sosyal medyayı mahremiyetine tehdit olarak algılayanlar (16) ile tehdit olmadığını düşünenlerin (14) neredeyse eşit sayıda oldukları görülmektedir. Tehdit olarak gören katılımcıları yarıya yakını bunu kişisel verilerinin sosyal medya platformunun direkt gözetimi altında olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Erdoğan ve Alemdar (2010: 429) bu duruma sosyal medyanın gözetimin temel aracı konumunda olduğunu söyleyerek dikkat çekmektedir. Diğer yarısı ise, sosyal medya paylaşımlarına diğer kullanıcıların erişimden dolayı mahremiyetlerinin ihlal edildiğini, dolayısıyla sosyal medyayı bu nedenle mahremiyetlerine tehdit olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Çünkü sosyal medyada gözetim, kullanıcıların sosyal medyada gönüllü olarak paylaştıkları içeriklerin üçüncü kişilerce izlenmesi biçiminde de gerçekleşebilmektedir (Yücel, 2018: 17). Dolayısıyla katılımcıların dile getirdiği sosyal medya kaynaklı mahremiyet endişeleri literatürde yer alan bilgileri desteklemesi bakımından değerlidir.

Sosyal medyayı mahremiyetlerine tehdit olarak görmeyen görüşmeciler ise, genel anlamda mahremiyet sahalarına giren paylaşımlar yapmayarak sosyal medyanın mahremiyetlerine tehdit olmasını engellediklerini ifade etmektedirler. Ancak bu görüşmecilerin göz önünde bulundurmadıkları nokta ise, daha önce değinildiği gibi bu platformlara kaydolurken girilen kişisel bilgiler, kullanım esnasında bırakılan dijital ayak izleri platform tarafından kaydedilerek işlendiğidir. Bu anlamda sosyal medya kullanıcısı olan görüşmecilerin yarısının bunu görmezden gelmesi dikkat çekicidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mahremiyet kavramı kişiye ait, gizlilik, gizli olan şey anlamlarına gelen Arapça mahrem sözcüğünden türemiştir. Mahremiyet, kelime kökü gibi kendisi de genel anlamda kişisel gizliliğe ilişkindir. Kişiye ait olan beden, bilgi, mekân gibi ögeler üzerinde kişinin kontrolü mahremiyetin konusudur. Mahremiyet kavramının ortaya çıkışı 16. yüzyıl olarak kabul edilebilir ancak bir insanlık durumu olarak mahremiyet insanlık tarihi kadar geriye götürülebilir. Bu anlamda mahremiyet hem insani ihtiyaç hem de temel bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mahremiyet, bireyin davranışını, kişiliğini, diğer kişilerle ve toplumla iletişim ve ilişkisini biçimlendirmesi bakımından moral değer olarak görülebilir. Bu toplumsal yönüyle mahremiyetin kültürel olduğu söylenebilir. Kavramın kültürel olmasından dolayı her toplum birbiriyle farklılaşan mahremiyet anlayışına sahiptir. Bu farklılık toplumlarının mahremiyet anlayışlarının kıyaslanarak, herhangi birinin mahremiyete sahip olmadığı gibi sağlıklı sonuçlara varılmasına neden olabilmektedir. Mahremiyet sahası bir Doğu toplumuna göre daha dar olan bir Batı toplumunun mahremiyete sahip olmadığı gibi bir kıyaslama buna örnek olabilir. Bu tür bir kıyaslama farklı toplumların mensubu bireyler arasında da yapılarak benzer çıkarım yapılabilir. Ancak bir toplumun veya bireyin mahremiyet sahasının daha dar olması mahremiyete sahip olmadığı anlamına gelmemektedir. Herhangi bir toplum veya bireyin mahremiyet anlayışı farklı kültürlerle göre değil kendi içerisinde değerlendirilmelidir. Burada önemli olan nokta, birey mahremiyetini hangi etkenin nasıl değiştirdiğidir. Bu saptama aynı zamanda bireyin mensubu olduğu toplumun mahremiyet karakteristiği hakkında da fikir vermesi bakımından önemlidir.

Tarihsel süreçte kavramın dönüştüğünü ileri süren görüşler vardır. Bir dönüşümden bahsetmek mümkündür ancak dönüşüm geçiren kavram değildir, kavramın kapsam ve içeriğine konu olan şeylerle birlikte bireyin mahremiyet kavrayışdır. Diğer bir deyişle mahremiyet, kavram olarak anlamını korumaktadır; ancak bireyin

mahremiyeti olarak gördüğü, mahremiyet sahasına dahil ettiği veya etmediği şeyler değişmiştir. Sözü edilen bu dönüşümün bireyi ve toplumu etkileyen sosyo-ekonomik, dini, ideolojik pek çok nedeni vardır. Bu konuda tabii ki teknolojinin de etkisini unutmamak gerekir. Teknolojik gelişmenin ürünü olan kitle iletişim araçları, medya, internet ve son yıllarda insan yaşamında önemli bir konum edinen sosyal medyanın da bireylerin mahremiyet anlayışlarındaki dönüşümde rolü olduğunu söylemek mümkündür.

İletişim araçlarının telgraf ile başlayan radyo, telefon ve televizyon ile gelişim sürecine devam eden iletişim araçları, telekomünikasyon ve internet teknolojileriyle günümüzdeki halini almıştır. İnternet teknolojisinin önemli bir sonucu olarak sosyal medya insan yaşamına girmiştir. Yaşamın ayrılmaz parçası olan sosyal medya, insanoğlunun iletişim ediminde köklü değişimlere yol açmış, tek yönlü iletişimden karşılıklı iletişim biçimine geçilmiştir. Sosyal medyada kullanıcı olarak yerini alan birey kendi içeriklerini üretip paylaşmakta, diğer bireylerin paylaşımlarına erişebilmektedir. Dolayısıyla sosyal medyayı oluşturan kullanıcılar ve onlara ait içeriklerdir. Her geçen gün kullanım oranı artan sosyal medya platformlarında kullanıcılar, kendilerine ait içeriklerle kişisel iletişimlerini ve sosyal ilişkilerini büyük oranda bu sanal uzama taşımaktadır.

Sosyal medya, iletişim imkanlarını artırma gibi olumlu sonuçlarının yanında bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. İletişim ve sosyal ilişki kurma biçimindeki değişimin pek çok olgu gibi mahremiyete de yansımaları olmuştur. Sosyal medyanın bugüne kadar eşi görülmemiş şekilde kişisel veri toplama potansiyeli mahremiyet tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Çünkü sosyal medyayı oluşturan içerikler kullanıcıların kişisel enformasyonunu içermektedir. Sosyal medya kullanıcısı çok daha fazla kişiyle etkileşime geçebilmek, bir anlamda sosyal medya sanal kamusalında varlık göstermek için kendisini nesneleştirerek diğer kişilerin beğenisine sunmaktadır. Günlük yaşam deneyimlerinden ilgilere, özel günlerden duygusal duruma, kendi bedeninden kişisel bilgilere kadar her türlü enformasyon sosyal medyada paylaşılabilmektedir. Bu gibi mahremiyetler sosyal medya öncesinde de diğer kişilerle paylaşılmaktaydı ancak sosyal medyayla birlikte bu mahremiyetlerin paylaşıldığı kitle hem büyümüş hem de niteliği değişmiştir. Öncesinde aile, yakın bir kaç arkadaş olan paylaşım kitlesi, sosyal medya sanallığında uzak-yakın herkesin dahil olabileceği bir kitleye dönüşmüştür. Bu

aynı zamanda sosyal medyanın mahremiyet üzerindeki rolünü ve kavramın dönüşümü göstermesi bakımından önemlidir. Araştırmanın ana problemini de tam olarak bu nokta oluşturmaktadır. İnsanların mahremiyet anlayışları, sosyal medyanın mahremiyete yönelik tehditleri ve kullanıcıların mahremiyet algıları üzerindeki rolü incelenmiştir.

Öğrenim gören üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımlarının mahremiyet anlayışları üzerindeki rolünü belirlemek amacıyla yapılan çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde katılımcılara 6 tane soru yöneltilmiştir. İhtiyaç duyulduğu noktada katılımcılara ara sorularda yöneltilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle şu sonuçlar elde edilmiştir:

Araştırmaya katılım sağlayan bireylerin demografik özelliklerine bakıldığında, 30 katılımcının 15'inin kadın, 15'inin de erkek bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bu anlamda cinsiyet açısından eşit katılım söz konusudur. Katılımcıların tamamı 19-24 yaş aralığında Y kuşağındaki bireylerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin tamamı üniversite eğitimi devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla mesleki anlamda katılımcıların tümü öğrencidir. Katılımcıların tamamı Instagram sosyal medya platformunu kullanan bireylerden oluşmaktadır.

Katılımcıların yaşamında sosyal medyanın konumuna bakıldığında, katılımcıların tamamına yakını tarafından sosyal medyanın gündelik yaşamları içerisinde çokça zaman geçirdikleri bir mecra olduğu görülmektedir. Sosyal medya günlük yaşamlarında önemli bir yere sahip olan katılımcıların 23'ünün, bu platformları diğer kişilerle iletişim ve etkileşim kurduğu, sosyalleşme ve eğlenme ihtiyacını karşıladığı kişilerarası iletişim aracı olarak kullandığı, 7 katılımcının ise, gündemi takip etmek amacıyla haber aracı olarak kullandığı bilgisine ulaşılmıştır. Dolayısıyla sosyal medya, bireyin gerçek yaşamındaki bir takım ihtiyaç ve eylemlerini taşıyıp, burada gerçekleştirebileceği sanal uzam olarak kullanılmaktadır. İnankul'un (2018: 99) "Sosyal Medyanın Kişilerarası İletişimdeki Rolü" adlı çalışmasının sonucuna göre de bireyler, sosyal medyayı eğlendirdiği, bilgilendirdiği ve kişilerarası iletişimde bir takım kolaylıklar sağladığı gerekçesiyle kullanmaktadır. Ancak sosyal medyanın sağladığı sosyalleşme olanaklarının suni oluşu bunun bir çeşit sosyalleşme yanılsamasından ibaret olduğunun da altını çizmektedir. Bu araştırma kapsamında da katılımcıların sosyal

medyada sözü edilen yanılsamaya yönelik farkındalığa sahip olmadığı anlaşılmıştır. Bu yönüyle elde edilen bilgi literatürle örtüşmesi bakımından değerlidir.

Katılımcıların profilleri aracılığıyla sosyal medyada temsiline bakıldığında, 27 katılımcının sosyal medya profili tarafından temsil edildiği, 3 katılımcının ise temsil edilmediği görülmektedir. Böyle bir bilgiye literatürde daha önce erişilemediğinden yeni bir bilgi olması bakımından değerlidir. Katılımcılar kişisel bilgileri ve kendilerine ait içeriklerle oluşturdukları profiller aracılığıyla sosyal medyada varlık göstermektedir. Katılımcıların, kişisel bilgilerini ve gerçek yaşamdaki eylemlerini sosyal medyaya profilleri üzerinden aktararak sanal kimliğini inşa ettikleri anlaşılmakta, bir anlamda sosyal medya kullanıcılar tarafından şekillendirilmektedir. Bu durum aktarımın çift yönlü olma potansiyelini ortaya koyması bakımından önemlidir. Gerçek benlik sosyal medyaya taşınabiliyor ve temsil sorunu yaşamıyorsa, gerçeklik ile sanallık arasındaki etkileşimin başarılı olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, eğer gerçeklik sanal uzamı biçimlendirebiliyorsa aynı şekilde sanal uzamın da gerçekliğe etki edebileceğini göstermektedir. Çünkü kullanıcı sosyal medyada her ne kadar içerik üreticisi olarak yer alsa da aynı zamanda üretilen diğer içeriklerin de tüketicisi konumundadır ve paylaştığı enformasyondan çok daha fazlasına maruz kalmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya bireyin mahremiyet algısı üzerinde de bir takım dönüşümlere neden olabilir.

Gündelik yaşamın pek çok pratiğinin aktarıldığı sosyal medya, üzerinde topladığı geniş insan kitlesine ilişkiler kurma olanağı tanıyarak yeni bir toplumsal oluşuma yol açmıştır. Bireylerin profilleri aracılığıyla katıldıkları bu toplumsala yalnızca ürettikleri içeriklerle değil, fiziksel dünyadaki değerlerini de taşımaktadır. Bu anlamda bir çeşit toplumsal olan sosyal medyanın kamusal veya özel alan olarak konumlandırma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu konumlandırma tercihi, bireyin sosyal medyadaki mahremiyetin de dahil olduğu tutum ve eylemlerini etkilemektedir. Araştırma kapsamında 7 katılımcı sosyal medyayı kamusal alan, 9 katılımcı hem kamusal hem de özel alan konumlandırırken, katılımcıların yarıya yakınına oluşturan 14 katılımcı ise, kişisel bilgi ve enformasyonlarını içermesinden dolayı özel alanı olarak konumlandırmaktadır. Sosyal medyanın özel alanda konumlandırılması bireylerin mahremiyetlerini paylaştıkları kişi sayısındaki genişlemeyi göstermesi bakımından önemlidir. Kişinin kendisine ait enformasyon üzerindeki kontrolü olan mahremiyet, paylaşımların pek çok kişiye ulaştığı ve

kullanıcısına verileri üzerinde sınırlı kontrol imkânı tanıyan sosyal medya mecrasında ihlallere ve dönüşüme uğramaktadır. Diğer taraftan 9 katılımcının sosyal medyayı hem kamusal hem de özel alan olarak görmesi, sosyal medyada kamusal ve özel alan arasındaki sınırların silikleşmesini, iki alanın iç içe geçmişliğini açığa çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu iç içe geçişin özel alanda inşa edilen mahremiyeti kamusalın da konusu yapması sosyal medyanın mahremiyet üzerindeki rolünü göstermektedir. Bu anlamda literatürde sosyal medyanın kamusal alan veya özel alan olduğuna dönük alan araştırması yapılmamış olması elde edilen bilgiler araştırmanın özgünlüğü bakımından değerlidir.

Katılımcıların mahremiyet anlayışlarına bakıldığında, bireylerin mahremiyeti gizlilik, özgürlük, özel alan ve yakın çevreyle ilişkilendirdiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda mahremiyetin gizlilik ile ilişkilendirilmesi bireyin kendisine ait her türlü enformasyonu diğer kişi ve kurumlardan sakınmasını, özgürlük ile ilişkilendirilmesi kişinin serbest şekilde hareket etmesini ve kendisi olabilmesini, özel alan ve yakın çevreyle ilişkilendirilmesi ise, mekânın ve az sayıda kişinin mahremiyete dahil edilmesini nitelemektedir. Bireylerin mahremiyete yaklaşımları farklılıklar gösterse de bir çeşit ortak tutuma sahip oldukları söylenebilir; çünkü birey, mahremiyet kavrayışını içerisinde yaşadığı toplumdan ve kişisel deneyimleri sonucu edinmektedir. Genel anlamda bakıldığında bireyler mahremiyeti, diğer kişilerin veya yakını olan bir kaç kişi dışındakilerin dahil edilmediği, herhangi bir dış müdahalenin olmadığı, kişinin kendisine ait olan durum olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Sosyal medyanın bireyin mahremiyet anlayışında neden olduğu değişime bakıldığında, araştırmaya katılan bireylerin 6'sı sosyal medyanın mahremiyet anlayışını değiştirmedeğini düşünmekte, 24'ü ise sosyal medyanın mahremiyet anlayışını değiştirdiğini düşünmektedir. Daha öncesinde söylendiği gibi mahremiyet anlayışı toplumsal ve kişisel deneyimlerden etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Sosyal medyada inşa edilen yeni toplumsal ve sunduğu kişisel deneyimler de bireyin mahremiyet anlayışını biçimlendirmektedir. Mahremiyetin konusu olan kişisel enformasyon aynı zamanda sosyal medyanın oluşturan içeriktir. Birey, diğerleriyle iletişim kurmak, sosyalleşmek gibi bir takım motivasyonlarla sosyal medyada var olmak amacıyla kendisine ait enformasyonu bu mecrada diğerlerinin beğenisine sunmaktadır. Zira Sığın'ın (2019) deyiimiyle, mahremiyeti sosyal medyada sergilemeye teşvik eden şey like (beğeni)

kültürüdür. Bireyin gerçek yaşamında diğerlerinden sakladığı, koruduğu mahremiyet, sosyal medya ile birlikte paylaşılan şey olmuştur. Mahremiyet anlayışının değiştiğini düşünen katılımcılar, sosyal medyayı kullanmaya devam etmektedir. Dolayısıyla sosyal medyadaki mahremiyet ihlallerinin farkında oldukları ve buna rıza gösterdikleri anlaşılmaktadır. Sosyal medyanın mahremiyet anlayışını değiştirmediklerini düşünen 6 katılımcı ise, mahremiyetlerini içermeyen paylaşımlar yaptıklarını, tanımadıkları kişilerle etkileşim kurmadıklarını ve bu sayede mahremiyetlerinin ihlal edilmediğini dolayısıyla da sosyal medyanın mahremiyet anlayışları üzerinde bir rolü olmadığını düşünmektedirler. Sepetçi'nin (2017: 116) “Sosyal Medyada Mahremiyet Algısının Çöküşü: Instagram Örneği” adlı Yüksek Lisans Tez çalışmasının sonucuna göre, katılımcıların yanıtlarında mahremiyet konusunda farkındalığa sahip olduğu görülse de sosyal medya kullanımında sözü edilen farkındalığın olmadığı durumlar gözlemlenmiştir. Bunun sonucu olarak kullanıcılar mahremiyet ihlallerinden rahatsız olmadığı anlaşılmıştır. Bu yönüyle araştırmada elde edilen bilgiler literatürü desteklemesi bakımından değerlidir.

Sosyal medyanın mahremiyete yönelik tehdit olarak algılanmasına bakıldığında, katılımcıların yarısından fazlasını oluşturan 16 kişi sosyal medyayı mahremiyetine tehdit olarak gördüğünü, 14 kişi ise tehdit olarak görmediğini ifade etmiştir. Sosyal medyada mahremiyet ihlalleri diğer sosyal medya kullanıcılarının ve sosyal medya platformunun kendisinin gözetiminden kaynaklanmaktadır. Katılımcıların çoğu mahremiyetlerine tehdit olarak diğer kullanıcıları görmektedirler. Ancak sosyal medyada mahremiyet yalnızca diğer kişiler tarafından değil sosyal medya platformunun kendisi tarafından da ihlal edilmektedir. Çünkü sosyal medya platformuna girerken verilen kişisel bilgiler ve sonrasında platformu kullanırken kullanıcının bıraktığı dijital ayak izleri kaydedilip üçüncü kişi ve kurumlarla ticari amaçla paylaşılabilir. Bireyin bu mecradaki eylemleri kendisinin tüketim alışkanlıklarından kişisel özelliklerine kadar her türlü veriyi içerdiğinden platform tarafından kaydedilip işlenmekte ve kullanıcının bu veriler üzerinde hiç bir kontrolü bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle sosyal medya kullanıcısı, platformun mahremiyete karşı oluşturduğu bu tehditten kurtulamaz, dolayısıyla mahremiyet ihlali kaçınılmazdır. Atalay'ın (2019: 98) Yüksek Lisans Tez çalışmasında elde ettiği bilgilere göre, sosyal medya kullanıcıları Instagram kullanırken mahremiyetleri konusunda endişe taşımaktadırlar. Ayrıca kullanıcılar kişisel bilgilerinin

sosyal medya platformu tarafından reklam amacıyla kullanıldığı endişesi taşımakta ve yaş ortalaması yükseldikçe sosyal medyadaki mahremiyet endişesi arttığı görülmektedir. Bu anlamda elde edilen bilgilerin literatürdeki bilgilerle örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Günümüzde sosyal medya kullanım yaygınlığı ve sosyal medyanın mahremiyet endişelerine yol açması, sosyal medya ve mahremiyetin son yıllarda popüler çalışma konusu olmasına yol açmıştır. İlgili literatür incelendiğinde araştırmaların büyük bir kısmı nicel yöntemler kullanılarak yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalar genel anlamda hangi sosyal medya platformunun ne sıklıkla kullanıldığı, paylaşımların içerikleri ve miktarı gibi değerler üzerinden yapılmıştır. Bu araştırmada ise nitel yöntem kullanılması yönüyle nicel yöntem kullanan araştırmalardan bu yönüyle ayrılmaktadır. Araştırmasını nitel yöntem kullanarak yapan çalışmalardan biri olan Çevik'in (2019) "Sosyal Medyada Kuşak Farkı: Facebook Kullanıcılarının Mahremiyet Algısı Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışması, kuşak farkları (X ve Y) bağlamında bireyin sosyal medya üzerinde yaptığı paylaşımlar dikkate alınarak mahremiyet algısının nasıl şekillendiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Nitel yöntemin tercih edildiği araştırmada derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, katılımcılar genellikle mahremiyet konusuna özen gösterdiklerini ifade etmiş olsalar da sosyal medya platformunda mahremiyet yönetiminin fiziki yaşamdaki gibi tamamen kişinin kontrolünde olmadığı gözlemlenmiştir. Benzer bulgular bu araştırma kapsamında da elde edilmiştir. Bu anlamda bakıldığında Çevik'in çalışmasının ulaştığı sonuç ile bu araştırmada elde edilen bulguların belli ölçüde örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Sosyal medya ve mahremiyet konusunu X ve Y kuşakları bağlamında ele alan bir diğer araştırma Berkup'un (2015) "Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz" adlı Doktora Tez çalışmasıdır. Çalışmanın sonucuna göre, bu çalışmanın da örnekleminin dahil olduğu Y kuşağını oluşturan yaş grubu, daha yaşlıların oluşturduğu X kuşağına nazaran mahremiyetlerini sergileme konusunda daha istekli oldukları anlaşılmıştır. Bu bilgi, daha küresel bir dünyada yaşayan ve internet, sosyal medya gibi araçlar içinde büyüyen Y kuşağı ile bu araçların etkisinden nispeten daha az etkilenen X kuşağının mahremiyet anlayışları arasındaki farkı göstermesi bakımından önemlidir. Zira bu çalışma da sosyal medyanın

bireyin mahremiyet algısı üzerinde benzer bir rolü olduğu sonucuna erişmiştir. Bu anlamda elde edilen bilgiler literatürdeki bu bilgiler ile örtüşmesi bakımından değerlidir.

Sosyal medyanın etkisiyle her geçen gün değişim yaşayarak biraz daha yitirilen mahremiyet önemli bir bireysel ve toplumsal değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla literatür ve araştırma sonuçları doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilmektedir:

- Sosyal medyanın bilinçli kullanımına yönelik bireylere özellikle çocukluk yaşlarından itibaren medya okuryazarlığı eğitimleri verilmelidir.
- Sosyal medyanın mahremiyet üzerindeki etkileri, bilinçli kullanılmadığı takdirde vereceği zararları konusunda kullanıcılar her türlü araç ile bilinçlendirilmelidir.
- Mahremiyetin insan yaşamı bakımından önemini vurgulayan eğitimlerin alanında uzman kişilerce verilmesi sağlanmalıdır.
- Ebeveynler, sosyal medya ve barındırdığı olumsuzluklar konusunda bilinçlendirilmelidir.
- Sosyal medya platformlarının bireysel mahremiyeti korumasını sağlayacak yaptırım ve araçlar geliştirilmelidir.
- Sosyal medyada bireyin mahremiyetini ihlal eden kişiler hakkında yasal düzenlemeler daha etkin şekilde uygulanmalıdır.

Sonuç olarak sosyal medyanın, insan için önemi büyük olan mahremiyete yönelik tehdit olduğu açıktır çünkü sosyal medyanın konusu bireye ait her türlü enformasyondur. Birey, sosyal medya platformlarını bir takım işlevleri nedeniyle kullanmaktadır ancak karşılığında mahremiyetini bunun bedeli olarak yitirebilmektedir. Mahremiyet anlayışının değiştiğini gösteren nokta ise, bireyin bu mahremiyet yitiminin farkında olarak yapmasıdır. Mahremiyet ihlallerine yol açmasına rağmen bireyin sosyal medya kullanması, bu platformların bireyin mahremiyet anlayışı üzerindeki rolünü açıklamaktadır. Yapılan bu çalışmayla insan ve toplum için önemli bir değer olan mahremiyet anlayışı üzerinde sosyal medyanın ne gibi bir rolü olduğu ortaya konmuştur. Bu ve bundan sonra yapılacak çalışmalar ile mahremiyete yönelik dikkatin artırılacağı, ihlal ve tehditlerin azaltılacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akça, G. (2005). Modernden postmoderne kültür ve kimlik. Muğla Üniversitesi, 1, 1-24.
- Akdağ, G. (2015). Gözetim toplumu teorilerinin tarihsel ve teorik bir incelemesi. (Yüksek lisans tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi. (Tez no: 413988).
- Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (2005). Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuramı Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi. Ankara: Erk Yayınları.
- Altman, I. (1975). The Environment and Social Behavior: Privacy, Personal Space, Territory, Crowding. California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Arabacıoğlu, T. (2013). Bilişim teknolojisi öğretmenlerinin modüler eğitim programına ilişkin görüşleri: aydın ilinde bir durum çalışması. Elementary Education Online, 12(1), 148- 157.
- Arar, Y. B. (2014). Güvenlik odaklı gözetim ve habercilik pratiğine yansımaları. Journal of Yasar University, 9(34), 6044-6062.
- Arık, E. (2013). Sosyal Medyada Mahremiyet Görünümleri. Ali Büyükaslan ve Ali Murat Kırık Editör (Der.), Sosyal Medya Araştırmaları içinde, (1103-1132). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Arık, E. (2013b). Sosyal Medyada Mahremiyet Görünümleri. Büyükaslan A. ve Kırık M. Editör (Der.), Sosyalleşen Birey, Sosyal Medya Araştırmaları içinde, (1, 03-132). Konya.
- Arslantaş Toktaş, S., Binark, M., Ergin, Şafak Dikmen, B., Fidaner, I., Küzeci, E ve Özaygen, A. (2012). Türkiye’de Dijital Gözetim: T.C Kimlik Numarasından E Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenişi, Haz. Mutlu Binark, İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.

- Aslan A. ve Ünlü D. G. (2016). Instagram fenomenleri ve reklam ilişkisi: instagram fenomenlerinin gözünden bir değerlendirme. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 3(2), 41-65.
- Aslan, C. (2011). Türkiye'de Özel Alanın İfşası ve Mağduriyet Halleri: Deniz Baykal Örneği. Hüseyin Köse Editör (Der.), Medya Mahrem içinde, (84-129). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atalay, D. (2019). Sosyal medyanın mahremiyet ve benlik inşasına etkisi üzerine bir araştırma, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baban, E. (2012). McLuhan ve Baudrillard'ın Penceresinden Sosyal Medyanın Etkisi: İfadenin Esareti, Gözetlenen Toplum ve Kayıp Kimlik Sendromu. Tolga Kara ve Ebru Özgen Editör (Der.), Sosyal Medya Akademi içinde. (57-82). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Bacık, G. (2003). Devlet ve birey aşınırken kamusal alanı düşünmek. Sivil Toplum Dergisi, 2, 28–29.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (2), 368-388.
- Başer, A. (2014). Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özellikleri, kullanım ve motivasyonlarının sosyal medya reklamlarına yönelik genel tutumları üzerindeki rolü: Facebook üzerine bir uygulama. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bauman, Z. (2009). Sosyolojik Düşünmek. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2011). Akışkan Modern Hayattan 44 Mektup. İstanbul: Habitus Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). Küreselleşme. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. ve Raud, R. (2018). Benlik Pratikleri. (M. Ekinci, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup. (Pelin Sıral, Çev.). 2. Baskı, İstanbul: Habitus Kitap.
- Baysal B. S. (2015). Sosyal ağlarda bireysel mahremiyet paylaşımı: x ve y kuşakları arasında karşılaştırmalı bir analiz. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Bell, T. (2001). Extensive reading: speed and comprehension. *The Reading Matrix*, 1(1), 1-13.
- Belsey, A. (2011). Mahremiyet, Aleniyet ve Siyaset. Andrew Belsey ve Ruth Chadwick (Der.). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar içinde*. (102-120). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Belsey, A. ve Ruth, C. (2011). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benhabib, S. (1996). Kamu alanı modelleri. *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 8, 238-258.
- Bentham, J. (1995). *The Panopticon Writings* (Ed. M. Bozovic). London: Verso.
- Berktaş, F. (2002). Heidegger ve Arendt'te Özgürlük: Bir Kesişme Noktası. Keyman, E.Fuat (Der.), *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*, İstanbul: Everest Yayınları. 88-104.
- Berktaş, F. (2015). Hannah Arendt: Çoğulluk, Yeryüzünün Yasasıdır. Meral Özbek Editör (Der.). *Kamusal Alan içinde*. 3. Baskı, (07-716). İstanbul: Hil Yayınları.
- Berkup, S. B. (2015). Sosyal ağlarda bireysel mahremiyet paylaşımı: X ve Y kuşakları arasında karşılaştırmalı bir analiz. Yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Berman, M. (2001). *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Birsen, H. (2013). Değişim Aracı Olarak Yeni Medya. M. C. Öztürk Editör (Der.). *Dijital İletişim ve Yeni Medya içinde* (29-49). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Boyne, R. (2009). Foucault ve Derrida: Aklın Öteki Yüzü. (İ. Yılmaz, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayınevi.
- Bozkurt, V. (2000). *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Bucstien, H. (1997). Bytes that bite: The internet and deliberative democracy. *Constellation*, 4 (2): 248-264.
- Budak, H. (2018). Sosyal medya iletişiminde mahremiyetin serüveni. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 7(1).
- Burgoon, J. K. (1982) Privacy and Communication. M. Burgoon (Ed.). *Communication Yearbook 6* (p. 206-249). Beverly Hills, CA: SAGE.

- Canpolat, N. (2005). Foucault. N., Rigel, G., Batuş, G., Yücedoğan ve B. Çoban Editör (Der.). Kadife Karanlık içinde (75-138). İstanbul: Su Yayınevi.
- Coté, M., Pybus, J. (2014). Maddi Olmayan Emek: Sıfırı Öğrenme: Facebook ve Sosyal Ağlar. Peters, M., Bulut, E. Editör (Der.). Bilişsel Kapitalizm içinde. (241-270).
- Çaha, Ö. (1998). İdeolojik kamusalın sivil kamusala dönüşümü. Doğu Batı Düşünce Dergisi, 5, 74-95.
- Çakır, M. (2015). İnternette Gösteri ve Gözetim Eleştirel Bir Okuma. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Çelikoğlu, N. (2007). Türkiye’de üniversite gençliğinde mahremiyetin dönüşümü. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinalp, H. (2016). Hasta Mahremiyeti. 29 Aralık 2019 tarihinde ism.gov.tr/hastahaklari/makale/hastamahremiyeti/ adresinden erişildi.
- Çevik, S. B. (2019). Sosyal medyada kuşak farkı: facebook kullanıcılarının mahremiyet algısı üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Çöllü, F. ve Summak, E. (2009). Davranış Bilimlerine Giriş. Konya: Selçuk Üniversitesi Basım Tesisleri.
- Dahlberg, L. (2011). Re-constructing digital democracy: an outline of four positions. New Media & Society, 13 (6): 855-872.
- Demir, S. (1998). Kamusal alanın belirlenmesinde ben ile ötekinin yeri. Doğu Batı Dergisi, 5, 209-212.
- Deneçli, S. (2015). Markaların Sosyal Medya Yönetimi, İstanbul: Kriter Yayınları.
- Dijk, V. D. (2006). The Network Society. London, Sage Publication.
- Dilmen, N. (2007). İnternet günlükleri-bloglar ve gazeteciliğe yansımaları. Marmara İletişim Dergisi, 12 Aralık 2019 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/articlefile/2936> adresinden erişildi.
- Dizdar, T.D. (2018). Kişilerarası iletişimde beden dilinin iknaya etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğanay, Ü., Aktaş, M., Yamanoglu, B., Hasdemir, T. ve Coşkun, M. K. (2008). Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. 18, 58-69.

- Dolgun, U. (2008). Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Dolgun, U. (2015). Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu. 3. Basım, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Dökmen, Ü. (2005). İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- DeVito, J. A. (2013). The Interpersonal Communication Book. New Jersey: Pearson.
- Dökmen, Ü. (2005). İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duerr, H. P. (1999). Çıplaklık ve Utanç. 1. Basım, İstanbul: Dost Kitabevi.
- Duman, K. E. (2011). Talk Showlarda Mahremiyet ve "Oprah Winfrey Show"un Başarısının Sırrı: Tür, Anlatı, Format. Hüseyin Köse Editör (Der.). Medya Mahrem içinde (149-173). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ebru D. (2018). Sosyal medyada mahremiyetin ifşası: namık kemal üniversitesi akademisyenleri üzerine yapılan bir Araştırma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Erdoğan, İ. (2002). İletişimi Anlamak. Ankara: Erk yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2010). Öteki Kuram, Ankara: Erk Yayınları.
- Ersoy, R. H. (2012). TR'de Modernleşme ve Mahremiyetin Dönüşümü, 1. Basım, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Esen, A. (2018). Sosyal ağlarda mahremiyetin ifşası: namık kemal üniversitesi akademisyenleri üzerine yapılan bir araştırma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Filiz, A. (2017). Yeni Medya Kuramları. İstanbul: Der Yayınları.
- Foucault, M. (2006). Hapishanenin Doğuşu. Ankara: İmge Kitapevi.
- Fuchs, C. (2016). Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş. (İlker Kalaycı, Çev.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Fuchs, Christian (2014). Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş. (Diyar Saraçoğlu ve İlker Kalaycı, Çev.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. (C. Güzel, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goffman, E. (2014). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, 3. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gökçe, O. (2012). Yeni Medya-Kamuoyu-Demokrasi. Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz. Edibe Sözen Editör (Der.). (37-54). İstanbul: Alfa Yayınları.

- Göker, G. (2016). Bir gözetim aracı olarak periscope. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 969-992.
- Göksu, V. (2016). Kamusal Alan ve Siyasal Katılma Mecrası Olarak Sosyal Medya. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Göle, N. (2016). Modern Mahrem. 13. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Güçdemir, Y. (2017). Sosyal Medya; Halkla İlişkiler, Reklam ve Pazarlama, İstanbul: Derin Yayınları.
- Güngör, N. (2015). İletişime Giriş. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürüz, D. ve Eğinli, A. (2011). Kişilerarası İletişim Bilgiler – Etkiler- Engeller. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güven, S. K. (2007). Gözetim toplumu ve toplumsal meşruiyet. Yayımlanmamış doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Hande, H. (2019). Sosyal ağlarda mahremiyetin dönüşümü: Instagram örneği, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Hartley, P. (2010). Kişilerarası İletişim. (Şimşek, P., Özdemir, H., Karaaslan Şanlı, G. Ö. Taştan, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- <http://tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 14.01.2020).
- <https://play.google.com/store/search?q=instagram> (Erişim Tarihi: 21.01.2020).
- https://tr-tr.facebook.com/pg/Web.com/about/?ref=page_internal (Erişim Tarihi: 24.02.2020).
- İnankul, F. (2018). Sosyal medyanın kişilerarası iletişimdeki rolü, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 89-101.
- Jensen K B (2005) Sosyal Kaynak Olarak Haberler Danimarka Televizyon Haberleri Hakkında Nitel Ampirik Bir Çalışma. (Şahinde Yavuz, Çev.). Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kahn, R. ve Kellner D. (2016). Yeni Medya ve İnternet Aktivizmi: Seattle Savaşı'nda Bloglamaya. Himmet Hülür ve Bahar Ayaz Editör (Der.). Yeni Medya içinde Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kahraman, M. D. (2014). İnsan ihtiyaçları ve mekânsal elverişlilik kavramları perspektifinde yaşanılabilirlik olgusu, Kalite ve Planlama, 24(2), 74-84.

- Kalaman, S. (2016). Sosyokültürel, ekonomik ve siyasi boyutlarıyla yeni medyada mahremiyetin dönüşümü: Facebook örneği. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kalaman, S. (2017). Yeni medya ve mahremiyetin dönüşümü: Facebook türkiye örneği, Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 14, 1-31.
- Kamçılı, E. (2009). Yeni iletişim teknolojilerinin halkla ilişkiler ve tanıtım alanında işlevselliği üzerine bir çalışma: İstanbul restaurants web sitesi incelemesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, İ. (2017). Üniversite öğrencisi sosyal medya kullanıcılarının mahremiyet algısı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kaplan, Y. (2016). İnsan dijital medyanın kölesidir. TRT Akademi Dergisi, 1(2), 659-680.
- Karagülle, A. E. (2015). Günümüzde değişen mahremiyet algısının sosyal ağlar bağlamında incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kaypakoğlu, S. (2010). Kişilerarası İletişim Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma. İstanbul: Derin Yayınları.
- Kocabay Şener, N. (2016). İletişimin Tekno-Sosyolojisi. İzmit: Volga Yayınları.
- Köchler, H. (2013). Yeni Sosyal Medya ve 21. Yüzyılda İletişim: Diyalog Mümkün mü? Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi. (M. Demir, Çev.). 18/35 (2), 223-241.
- Köse, H. (2007). Küresel Akıntıya KarşıSivil Arayışlar Alternatif Medya. İstanbul: Yirmidört.
- Köse, H. (2011). "Synoptikon" Evresindeki İletişim Ya Da Küresel Gözetim Toplumunda "İktidar Görünmezliği'nin Sonu. Hüseyin Köse Editör (Der.). Medya Mahrem, (199-225). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kuşay, Y. (2013). Sosyal Medya Ortamında Çekicilik ve Bağımlılık: Facebook Üzerine Bir Araştırma. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Küçüköner, M. (2005). Görme üzerine bir inceleme. Sanat Dergisi. 0 (8), 31-34.

- Kütükoğlu, E. (2019). Sosyal medya algısının belirlenmesi: X, Y ve Z kuşakların üzerinde bir araştırma. Yayınlanmamış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Lemke, T. (2014). Biyopolitika. (U. Özmakas, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lokke, E. (2018). Mahremiyet Dijital Toplumda Özel Hayat. İstanbul: Küy Yayınları.
- Lon Safko, K. Brake D. (2009). The Social Media Bible: Tactics, Tools and Strategies for Business Success. New Jersey, USA: Published by John Wiley & Sons.
- Lyon, D. (1997). Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Lyon, D. (2006). Gözetlenen Toplum. (G. Soykan, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lyon, D. (2013). Gözetim Çalışmaları. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Margulis, S. T. (2011). Three Theories of Privacy: An Overview. S. Trepte and L. Reinecke (Ed.). Privacy Online: Perspectives on Privacy and Self-Disclosure in the Social Web (ss. 9-17). New York: Springer.
- Margulis, S. T. (2011). Three Theories of Privacy: An Overview. S. Trepte and L. Reinecke (Ed.). Privacy Online: Perspectives on Privacy and Self-Disclosure in the Social Web (ss. 9-17). New York: Springer.
- Mayfield, A. (2008). What is social media. 9 Aralık 2019 tarihinde an e-book by antonymayfield from icrossing. Webpage: http://www.icrossing.co.uk/fileadmin/uploads/eBooks/What_is_SocialMedia_i_Crossing_ebook.pdf adresinden erişildi.
- McChesney, R. W. (2013). Digital Disconnect: How Capitalism Is Turning The Internet Against Democracy. New York: The New Press.
- Meral, Ö. (2004). Kamusal Alanın Sınırları. Meral Özbek (Der.). Kamusal Alan içinde (19-91). İstanbul: Hil Yayın.
- Mermutlu, A. (2004). Toplumsal gözetim üzerine sosyolojik bir çözümleme. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elâzığ.
- Narin, B. (2018). Kişiselleştirilmiş çevrimiçi haber akışının yankı odası etkisi, filtre balonu ve siberbalkanizasyon kavramları çerçevesinde incelenmesi. Selçuk İletişim, 11/2, 232-251.

- Nissenbaum, H. (2009). *Privacy in Context: Technology, Policy and the Integrity of Social Life*. U.S.A, Stanford, California: Stanford University Press.
- Özbek, M. (2015b). Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe. Kamusal Alan. Meral Özbek Editör (Der.). (601-658). İstanbul: Hil Yayınları.
- Okmeydan, B. (2017). Postmodern kültürde gözetim toplumunun dönüşümü: ‘panoptikon’dan ‘sinoptikon’ ve ‘omniptikon’a. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8 (30), 45-69.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.
- Özge, Ö. (2019). Sosyal medyada sanal kimlikler; sosyal medya fenomenlerinin benlik sunumları üzerine bir araştırma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Özgül, G. E. (2012). Bir görme biçimi olarak yeni medya: kamusal bir alan imkânının araştırılması. *Journal of Yasar University*, 26, 4526- 4547.
- Özgül, G. E. (2015). Yanılsamalar Labirentinde Bir Yanılsama Olarak Özne. Ö. Oğuzhan içinde, *İletişimde Sosyal Medya, Sosyal Medyada Etkileşim*. (83-110). İstanbul: Kalkedon Yayınevi.
- Özlem Dalkıç Örs, (2018). Mahremiyet ve instagram mahremiyetinin insanın yaşam olgusuna etkileri, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Petronio, S. (2010). Communication privacy management theory: What do we know about family privacy regulation? *Journal of Family Theory & Review*, Vol: 2, 175-196.
- Rosenberg, R. S. (2013). *The Social Impact of Computers*. Amsterdam: Elsevier.
- Sarıbay, A. Y. (2000). *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sarup, M. (2017). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*. (A. Güçlü, Çev.). Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Sepetçi, N. (2017). Sosyal medyada mahremiyet algısının çöküşü: Instagram örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Sığın, İ. (2019). Sosyal medya kullanan gençlerin mahremiyet algısının incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Solove, D. (2008). *Understanding Privacy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sönmez, B. (2016). Gözetim toplumunun günümüz tüketim dinamikleri bağlamında yorumlanması. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9 (2), 262-284.
- Staples, W. G. (1997). *The Culture of Surveillance. Discipline and Social Control in The United States*. New York: StMartin's Press.
- Şentürk, R. (2010). Mekânsal bilişime ontolojik bir yaklaşım: Akademik bilişim10- XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Tassin, E. (2012). Ortak Alan mı Kamusal Alan mı? Topluluk ve Aleniyetin Karşıtlığı. Eric Dacheux (Der.). *Kamusal Alan*. (Hüseyin Köse, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tavani, H. T. (2007). Philosophical theories of privacy: Implicationsfor an adequate online privacy policy. *Metaphilosophy*, Vol: 38, No: 1, p. 1-22.
- Timisi, N, (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Ankara: Dost Yayınevi.
- Timur, T. (2008). *Habermas'ı Okumak*, İstanbul: Yordam Yayınları.
- Tubaro, P., Casilli, A. ve Sarabi. Y. (2014). *Againstthe Hypothesis of theEnd of Privacy*. France: Springer.
- Tuncer, E. (2014). *Sosyal Medya İmparatorluğu*, İstanbul: Akis Yayınları.
- Türkoğlu, H. S. (2018). Sosyal medya üzerinden mahremiyet farkındalığı ve değişimin ölçümlemesine yönelik bir araştırma. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 163-189. doi: 10.26650/CONNECTIST408216
- Uğurlu, Ö. (2011). Postmodern Pazarlama Stratejisi olarak Dönüşen Mahremiyet “Fulya'nın İntikamı” Viral Kampanyası Örneği. H. Köse Editör (Der.). *Medya Mahrem: Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar içinde* (247-263). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Usluata A. (1994). *İletişim*, Cep Üniversitesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünüvar, K. (1998). Osmanlı'da bir kamusal mekân: Kahvehaneler. *Doğu Batı Dergisi* 5, 186-196.
- Van Dijk, J. (2016). *Ağ Toplumu*. (Ö. Sakin, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayımcılık.
- Vural, Z. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal Of Yasar University*, 5, 20.

- Watzlawick, P., Jackson, D. D. ve Beavin, J. H. (1967). *Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies and Paradoxes*. W. W. Norton & Company: London.
- Westin, A. (1967). *Privacy and Freedom*. New York: Atheneum.
- Wolton, D. (2012). *Medyatik Kamusal Alanın Çelişkileri*. Eric Dacheux (Der.). Kamusal Alan içinde (28-45). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wisniewski, D. ve Richard C. (2004). *Mask and Identity: The Hermeneutics of Self-Construction in the Information Age, Building Virtual Communities Learning and Change in Cyberspace*. Eds., K. Ann Renninger and Wesley Shumar. Cambridge: Cambridge University Press, 191-215.
- Yağlı, S. (2015). Bir anlatı mecrası olarak yeni medyanın söyleminde trans bireyler. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, 267-284.
- Yeniçiftçi, N. T. (2016). *Sosyal medya kullanım motivasyonları: facebook ve twitter kullanıcıları üzerine kullanımlar ve doyumlar araştırması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B. (2015). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler*, İstanbul: Literatürk Academia.
- Yılmaz, A. (2012). *Sosyal medya kullanımında güncel tartışmalar: Üniversite öğrencileri örneğinde mahremiyet-kamusal Alan ilişkisi*. Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 246-264.
- Yılmaz, S. (2011). *Her İletişim Bir Mahremiyet İhlalidir ve Her Mahremiyet İhlalinin Bir Haber Değeri Vardır*. Hüseyin Köse Editör (Der.). *Medya Mahrem İçinde*. 129-149. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yücedağ, İ. (2017). *Modern toplumda denetim assemblajı*. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 41, 161-176.
- Yücel, O. Ü. (2018). *İşçilerin sosyal medya paylaşımlarının işveren tarafından denetimi ve iş ilişkisine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yüksel, M. (2009). *Mahremiyet hakkına ve bireysel özgürlüklere felsefi yaklaşımlar*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64(1), 276-298.

EKLER

EK 1. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Proje Onay Formu

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

(Proje Onay Formu)

TARİH :

YER :

KATILIMCILAR :

Prof.Dr. GÜNAY ÇAKIR (Başkan)
Prof.Dr. BAHİR BAYRAM (Üye)
Prof.Dr. MÜGE YILMAZ (Üye)
Prof.Dr. BAYRAM NAZIR (Üye)
Prof.Dr. EKREM CENGİZ (Üye)
Prof.Dr. SAİME ŞAHİNÖZ (Üye)
Prof.Dr. FERKAN SİPAHİ (Üye)

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU PROJE ONAY FORMU	
Projenin Adı:	Sosyal Medya Kullanımının Kişilerarası İletişimde Bireyin Mahremiyet Algısına Etkileri: Gümüşhane Üniversitesi Örneği
Projenin Niteliği:	Bu proje özgün, değerlendirilebilir, kabul edilebilir, mevcut imkanların göz önünde bulundurulduğu ve bir bitiş tarihine sahip olma niteliğine sahiptir. Araştırmanın yöntem bölümünden elde edilecek veriler ve bulgularla literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
Proje Araştırmacıları:	Doç. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR Murat ÜLKER
Proje Yürütücüsünün Haberleşme Bilgileri:	Doç. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR Telefon Numarası: (0) 538 312 25 05 Adres: Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Başkanlığı 6.Kat 603 Numaralı Oda Bağlarbaşı/ Gümüşhane Murat ÜLKER Telefon Numarası:(0) 0545 332 00 66 Adres: Kaymaklı Mah. 216 nolu Sok. No:16 Daire:3 Ortahisar/ TRABZON
Araştırmanın Amacı:	Bu çalışma ile bireylerin sosyal medya kullanımlarının sonucu olarak mahremiyet algılarında yaşanan değişimler araştırılacaktır. Araştırmanın amacı, sosyal medya kullanımının bireylerin sahip olduğu mahremiyet değerlerinde ne gibi değişimlere neden olduğunu saptamaktır.
Araştırmanın Gerekçesi:	Literatürde sosyal medya kullanımının mahremiyet üzerine etkileri konusunda çalışmalar yer almaktadır. Sosyal medya ve mahremiyet konusu iletişim bilimleri açısından popüler bir konu olması sebebiyle literatürde pek çok çalışma mevcuttur. Fakat bu çalışma sosyal medya mecralarından Instagram kullanıcılarını ve kullanıcıların üniversite öğrencisi olması bakımından literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Yapılacak bu çalışma ile yakın zamanda insanların hayatına giren ve popülerliği artarak devam eden sosyal medya mecrası olarak Instagram'ın varlığı insanın varoluşuyla birlikte anılabilecek olan mahremiyet algısına etkilerini belirleme bakımından literatüre katkı sağlayacaktır.

ASLI GİBİDİR

Genel Sekreter Yardımcısı

	Çalışmanın literatür bölümünde "gözetim toplumu" perspektifi ile gözetim olgusunun sosyal medya mecraları üzerinden kendini yeniden üretmesi ve yaygınlaşması işlenecektir. Bu yönüyle çalışma literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılarak literatüre güncel bir konuda katkı sağlamayı planlaması bakımından özgün değere sahiptir.
Araştırmanın Yöntemi:	Çalışmanın ilk bölümünde gözetim olgusu, ikinci bölümünde sosyal medya ve mahremiyet konuları ele alınacaktır. Gözetimin kendisini sosyal medya mecraları üzerinden yeniden üretmesi ve bunun bireylerin mahremiyet algıları üzerine etkileri vurgulanacaktır. Bireysel ihtiyaç olarak mahremiyetin sosyal medya mecralarından Instagram kullanımı ile algılanış biçiminde yaşadığı değişim Gümüşhane Üniversitesi öğrencileri üzerinden incelenecektir. Çalışmada nitel yöntem olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılacaktır. 30 öğrenci üzerinden yapılacak olan çalışmada sosyal medya (Instagram) kullanımının mahremiyet algılarında yarattığı varsayılan değişimleri belirlemeye dönük sorular yöneltililecektir. Katılımcılardan alınan cevaplar sayesinde konu ile ilgili genel bir yorum yapılabilecektir.
Kullanılacak biyolojik, psikolojik ve teknik vb. tüm yöntemleri açıklayan etik ile ilgili özet:	Bu çalışmanın yöntem bölümünde yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Söz konusu yöntemi gerçekleştirebilmek için belli sayıda kişiyle yüz yüze görüşmeler yapılacaktır. Bu görüşmelerde kişilerin araştırılan konu ile ilgili düşünceleri alınacaktır. Alınan görüşler üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı gibi görüşülen kişilerin kişisel bilgileri de verilerin gizliliğinden dolayı çalışmada yer almayacaktır. Çalışmada ilgili kişilerin kişisel bilgileri kodlanarak verilecektir. Çalışma sırasında katılımcılara herhangi bir psikolojik veya biyolojik deney yapılmayacaktır. Yukarıda da ifade edildiği gibi sadece çalışma konusu ile ilgili olan görüşlerine başvurulacaktır. Bu bağlamda bu çalışmada etik kural ilkelerine uygun davranılarak kişisel bilgilerin gizliliğine özen gösterilecektir.

my. f j k

Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Doç. Dr. Gülsüm Çalışır'ın "Kişiler Arası İletişimin Firmalara Güven Üzerine Etkisi: Gümüşhane Örneği" adlı projesi değerlendirilmiştir.

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

Projenin etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

☐
☐
☐

Prof. Dr. Bahri BAĞRAM
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Müge YILMAZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Bayram NAZIR
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Saim ŞAHİNÖZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ferkan ŞİPAHI
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Günay ÇAKIR
Etik Kurul Başkanı

ASLI GİBİDİR

EK 2. Görüşme İzin Formu ve Görüşme Soruları

Gönüllü Katılım Formu

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma, Gümüşhane Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü **Murat ÜLKER** tarafından yürütülmektedir. Çalışmanın amacı, sosyal medya kullanımının bireylerin mahremiyet algılarına etkilerini incelemektir. Katılacağınız çalışmada görüşme süresince tarafınıza yöneltilecek sorular, araştırmanın gerektirdiği bir düzendedir. Bu araştırmanın tutarlı-tutarsız yanıtlarınızı, “bir açığınızı yakalamak” veya benzeri bir başka amacı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, araştırmamızın sağlıklı ve geçerli bilimsel bilgi üretebilmesi için sizden sadece, görüşme esnasında sorulara samimi ve kendinizi en gerçekçi şekilde tanımlayacak cevaplar vermeniz beklenmektedir.

Çalışmaya katılım tamamıyla **gönüllülük** temeline dayanmaktadır. Çalışmada, sizden hiçbir kimlik bilgisi **istenmeyecektir**. Cevaplarınızın analizi için ses kaydınız teslim alındığında, kimliğinizi belirtecek hiçbir bilgi olmayacağı gibi, sağladığınız isimsiz cevaplar sadece araştırmacı tarafından dinlenecektir. Cevaplarınız gizli tutulacak, elde edilecek bilgiler **bilimsel bilgi üretmekte kullanılacaktır**.

Çalışma boyunca yanıtlayacağınız görüşme soruları, **çalışmanın amacına hizmet edecek şekilde seçilmiş ve genel olarak kişisel rahatsızlık vermeyeceği öngörülen** soruları içermektedir. Ancak, çalışma sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi **rahatsız hissederseniz araştırmayı yarıda bırakmakta serbestsiniz. Bunun için herhangi bir hak kaybına uğramayacaksınız**. Böyle bir durumda uygulayıcıya araştırmadan çekilmek istediğini söylemeniz yeterlidir. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz.

FORMU DOLDURUP İMZALADIKTAN SONRA TESLİM EDİNİZ.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı kullanılmasını kabul ediyorum.

Ad, Soyad

İmza

Tarih

____/____/2019

TEZİN NİTEL YÖNTEMİNDE SORULACAK SORULAR

Ad-Soyad-Yaş-Yaşanılan Yer- Medeni Durum- Eğitim Durumu

- 1) Sosyal medyanın yaşamınızda sahip olduğu yeri nasıl tarif ediyorsunuz?
- 2) Sosyal medya profilinizin sizi ne ölçüde temsil ettiğini düşünüyorsunuz?
- 3) Sosyal medyayı kamusal-özel alan ayrımında nerede konumlandırıyorsunuz?
- 4) Mahremiyet sizin için ne ifade ediyor?
- 5) Sosyal medya kullanımınızın mahremiyet anlayışınızda değişimlere neden olduğunu düşünüyor musunuz?
- 6) Sosyal medyayı mahremiyetinize yönelik tehdit olarak görüyor musunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Murat ÜLKER

Doğum Yeri ve Tarihi : TRABZON / 30.08.1991

Eğitim Durumu : Lisans

Lisans Öğrenimi : Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema

Yüksek Lisans Öğrenimi : Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı.

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İletişim : Telefon: 0545 332 00 66
E-posta adresi: mrtulkr247@gmail.com

Tarih : 19/08/ 2020